

Bejlening

til

Affattelse af

Udarbejdelsær i Modersmaalet.

Udgiven

af

P. A. Borgen,

Bestyrer af det v. Westenske Institut.

Kjøbenhavn, 1840.

Faaes hos Udgiveren, Herregade № 41.

Trykt hos J. G. Salomon.

Fortale.

Allerede længe havde jeg som Skolebestyrer følt Gavn af en Lærebog, der funde lægges til Grund ved Undervisningen i dansk Stil. Det var mig om at gøre at fåae en Bog, der deels i sin Form funde angive en bestemt Norm for Undervisningens Gang, og saaledes afhjælpe den Mangel paa Enighed i denne Disciplin, som hverken skriftlige Planer eller mundelige Aftaler havde formaaet at forebygge, deels i sit Indhold sammenfattede saadanne Regler og Øvelser, der maatte antages at kunne lede Disciplen til med Lethed og Frihed at behandle Spørgst i klar, ordnet og passende Fremstilling. Da blev jeg opmærksom paa „Der deutsche Stylist von Sporschil“ (Leipzig 1837)*), der gjennem en Række af Øvelser i let og regelmæssig Folge fører fra de simpleste til de vanskeligste Opgavers Behandling. I denne Bog troede jeg at finde, hvad jeg sogte, og anmodede dersor nuværende Pastor S. Bindesbøll, den Gang Læter i det von Westenske Institut, om at oversætte eller omarbejde den til Skolens Brug. Men da Herr Bindesbolls Tid ikke tillod ham at udføre dette Arbejde, vorvede jeg, for dog at fåae det gjort, selv at paatage mig det i den Tanke, hvortil en flygtig Gjennemlæsning af Sporschils Bog havde forledet mig, at jeg for største Delen funde indstrænke mig til Oversættelse. Jeg lagde da strax Hånd paa Værket, og det varede ikke længe, inden de 3 første Ark vare trykte (i Sommeren 1838). Men havde jeg i disse øste modstræbende fulgt Sporschil, og i Enkeltheder jævnlig afveget fra ham, såa tilfredsstillede han mig nu saa lidet, at jeg besluttede såa godt som gaafte at forlade ham. De øvrige tre Hjørdedele af Bogen ere dersor udarbejdede uafhængig af Sporschil, der i disse fun i Enkeltheder er benyttet; hvormed

*) Sporschils Bog er en Oversættelse af et engelsk Værk, der inden et Aars Forløb oplevede sex Udgang.

jeg har haft fortrinlig hjælp af flere andre Værker, navnlig: *Falkmanns Stylistik*, *Richters Rhetorik*, *Zerlings Lehrbuch der Stylistik*, *Beilhacks Ditto*, *Zänle's Materialien*, *Herzog's Stoff zu stylistischen Übungen*, *Hörschelmann's Aufgaben u. Entwürfe*, og adskillige andre, der mere eller mindre deels have ydet mig Materialier, deels vejledet, deels advaret mig. Excurserne ere tilhøjede for i Sammenhang at udvise og oplyse enkelte Begreber, der i Bogen selv kom til Anvendelse; de ere fornemmelig udarbejdede efter Falkmann; dog er *Bachmanns Logik* tillige benyttet.

Betrakter man, hvor fortrinligt et Middel velordnede og vellede Øvelser i skriftlig Fremstilling ere til at udvise de aandelige Kræfter, til at befjordre Klarhed, Bestemthed og Selvstændighed i Tænkningen — for blot at tale om denne formelle Nutte —, maa man i Sanchez undres over, at det hidtil er gjort saa lidet for at give denne vigtige Undervisningsgren den Betydning i vores Skoler, som tilkommer den. Ved nærværende Bog er gjort et Forsøg paa at bringe Orden og Sammenhæng ind i disse Øvelser, hvorfra de alene kunne blive frugtbringende. At Bogen ikke er fri for Mangler, seer maaske Ingen bedre end jeg. Dog troer jeg, at den selv i sin nuværende Form vil kunne benyttes med Fordeel^{*)}. I alt håld beder jeg man vil betragte den som det første Skridt til en forbedret Methode, der maaske i det mindste kunde opfordre Andre til at give noget Bedre. Til ikke siden Opmuntring under Udarbejdelsen har det været mig, at den, ifølge meddelede Prover, af Undervisningsrådet for Landcadetacademiet er besvundne tilfællet til at lægges til Grund for Undervisningen i dansk Stil ved Academiet. Maatte den tilfredsstille Academiets Forringer, og maatte den i det Hele taget finde fyndige Skolemænde Bisald, vilde jeg anse den Lid og Hlid, jeg har anvendt paa den, for rigelig lønnet.

Kjøbenhavn, d. 8te Maj 1840.

B. A. Borgen.

^{*)} De første Øvelser af Spørshil ansver jeg for fortrinlig vel nikkede til at give den Afsværling i Uttrykket (*copia verborum*), man ellers i saa vaafalde de Grad savner selv i Skolernes højere Klæsser. Eigeledes fortjener hans Maade at opstille Mønstre ubetinget Bisald.

Indhold.

Lecture	Side.
I. Om Ordenes Brug	1.
II. Fortsettelse	2.
III. Fortsettelse	4.
IV. Afsværling i Ordenes og Sætningernes Stilling	7.
V. Afsværling i Udtrykket	10.
VI. Fortsettelse	15.
VII. Fortsettelse	17.
VIII. Fortsettelse (Periphrase)	19.
IX. Fortsettelse (Euphemisme)	21.
X. Sætningers Oplosning	22.
XI. Sætningers Sammenføjning	24.
XII. Synonymer	28.
XIII. Forandring af Poesi til Prosa	30.
XIV. Classification	32.
XV. Begrebsbestemmelse og Begrebsadfillelse	35.
XVI. Analogi	38.
XVII. Tautologi	40.
XVIII. Fortælling af enkelte Sætninger.	42.
XIX. Fortælling efter Hukommelsen	45.
XX. Udvidet Fortælling	46.

	Side.
Lection XXI. Beskrivelse	56.
— XXII. Den gode Tjils Egenstaber	65.
— XXIII. Trover	69.
— XXIV. Ægurer	74.
— XXV. Individualiseren	84.
— XXVI. Sammenligning	85.
— XXVII. Antithese	88.
— XXVIII. Allegori. Fabel	89.
— XXIX. Paraphrase	91.
— XXX. Afhandling	93.
— XXXI. Fortsættelse. Stoffs tilvejebringelse . . .	95.
— XXXII. Fortsættelse. Stoffs Behandling	103.
— XXXIII. Fortsættelse. Øvelse i Disponeren . . .	109.
— XXXIV. Fortsættelse. Afhandlings Dele	125.
— XXXV. Afhandlinger over enkelte Themata	131.
— XXXVI. Afhandlinger over sammenfattede Themata .	136.
— XXXVII. Afhandlinger af blandet Indhold	141.
— XXXVIII. Undersøgelse	152.
Udkast til Afhandlinger	159.

Tillæg:

Side.

Excurs over Begreb	1.
— — Definition	4.
— — Inddeling	6.
— — Bevis	10.

Bejledning

til

Affattelse af

Udarbejdelser i Modersmalet.

Første Lection.

Om Ordenes Brug.

Disciplen skrige en Sætning, hvori eet eller flere af de efterfølgende Ord forekomme: sidde, flittige, godt, dovne, forsomme, belonner, dadler, kjendte, overraskede, mangle, overgaar.

Mønstre.

I Skoleværelset sidde mange Disciple. Nogle ere flittige, og lære deres Opgaver godt.

Andre ere dovne og forsomme deres Arbejde.

Læreren belonner de flittige og dadler de forsommelige Disciple.

Jeg kjendte min Broder paa Stemmen.

Jeg blev overrasket ved min Faders uventede Hjemkomst.

De Fattige mangle mange Bequemmeligheder.

Johannes overgaar alle sine Meddisciple.

Exempler til Øvelse.

Disciplen skrige Sætninger, som indeholde eet eller flere af følgende Ord. Jo flere af samme han formaaer at stille samme i een Sætning, desto bedre vil han løse sin Opgave.

Nærværende, udmørket, sjøn, rank, lige, oprejst, god, hurtig, opmærksom, ophojet, ryggesløs, Evidensstab,

foretager, vægrer, Aldgang, Indsigt, Skarpsindighed, frugeslos, Ven, upaaagtet, onse, erhverve, henrykke, Holesse, nødvendig, omfattende, indeholde, vente,福德ervelig, Svaghed, erholde, besidde, Udsigt, giftig, skadelig, Indflydelse, uforudseet, Overboerelse, taalmodig, blid, lærvillig, Mildhed, fremmed, opægge, blende, ganske, fuldstændig, forbavset, Hylding, Mattevagt, Efterverdenen, Lovtale, ussel, aabenbar, Bebrejdelse, Vægring, forfriske, hemmelig, kortsynt, væsentlig, ubestemt, overgaac, overraste, overleve, forsikre, viiselig, undertrykke, nærmre, uforført, tvinge, skrækkelig, Indbrud, frugtbar, oversvomme, bevare, Barmhertighed, raa, Barbari, Frembringelser, ubetvingelig, Uljst, latterlig, fordomme, indskrenke, engstelig, Gensomhed, Belymring, ahne, anbefale, Ødeleggelse, Trudsel, ubetydelig, dadelværdig.

Anden Lection.

Fortsættelse.

Bed en Phrase forstaer man flere sammenhorende Ord, der vel give en Menning, men endnu ikke danne en Sætning, f. Ex. meget slet, overordentlig god, tale fornuftigt, i Tidens Længde, løse en Opgabe, straffe efter Fortjeneste. Disciplen danne Sætninger, der indeholde saadanne Phraser.

Monstre.

Din Stil er meget slet.

Min Lærer er overordentlig god imod mig.
Ludvig har ikke lært at tale fornuftigt.

I Tidens Længde bliver hint Arbejde trættende.
Jeg forsøgte at løse Opgaven paa bedste Maade.

Anføreren lod de opsetsige Soldater straffe efter Fortjeneste.

Exemplier til Øvelse.

1. I Almindelighed.
2. I Regelen.
3. Paa gammel Viis.
4. Umenesklig Barbari.
5. Forsædelig Ryggesloshed.
6. Unrette Ødelæggelse.
7. Fordærve Sæderne.
8. Bevare en edel Tænkemaade.
9. True med høj Rost.
10. Hoste Berommelse.
11. Saae Ukrudt.
12. Tage i Vetenfning.
13. Gjore Indgreb i Andres Rettigheder.
14. Ikke kunne Andet end.
15. Frygte for sin egen Skygge.
16. Tabte Taalmodigheden.
17. Hojst ubetydelig.
18. Overordentlig vigtig.
19. Skjænke særdeles Oprørksomhed.
20. Kun gavne Faar.
21. Tage en false Retning.
22. Udove en velsigende Indflydelse.
23. Spore forgelige Virkninger.
24. Et godt Rygte.
25. Et slet Rygte.
26. Undergrave Gns gode Navn og Rygte.
27. Ikke have Grund til.
28. At bevare sin Sundhed.
29. Finde ud af.
30. Fortjene Medlidenhed.
31. At udørke sig.
32. Gjore Krav paa Oprørksomhed.
33. At tale sig til Rette med.
34. Varme Himmelstrøgs Frembringelser.
35. Den opgaaende Sols Straaler.
36. Slaae af Tankerne.
37. I hojeste Grad latterlig.
38. Domt til Doden.
39. Ubetvingelig Modbydelighed.

40. Uundgaaelig Nøddenheds.
 41. Uforanderlig Tilskifte.
 42. At være stolt af.
 43. At ønske sig Døden.
 44. At odse med Tiden.
 45. At sege Lejlighed til.
 46. At laane Dre til.
 47. Bedækket med Gront.
 48. En henrivende Udsigt.
 49. Røsverdig Flid.
50. Bedomme rigtigt.
 51. Sætte for høj Pris paa.
 52. Føle faderlig Kjærheds.
 53. Forvalte sit Embede med Trofæb.
 54. Virkningerne af Ummaeldighed.
 55. Gjøre sig værdig til.
 56. Lov som forskyldt.
 57. Utilgivelig Skjedesløshed.

Tredie Lection.

Fortsættelse.

Disciplen udfylde de Ord, som mangle i de efterfølgende Sætninger, saa at der bliver Mening i dem.

Mønstre.

1. Hans Fader var ikke — at — hans Bon.
2. Kongen — at — ham med Dannebrogssordenen.
3. Ingen skal —, som han nyder.
4. Forældre — for deres Børns Vel.
5. Tro Opfyldelse af Pligtens Bud —.

Med Udfyldelse af de manglende Ord lyde disse Sætninger saaledes:

1. Hans Fader var ikke at bevæge til at opfynde hans Bon.
2. Kongen havde den Naade at hædre ham med Dannebrogssordenen.

8. Ingen skal agte de Fordelte ringe, som han nyder.
 4. Forældre opoffre Alt for deres Børns Vel.
 5. Tro Opfyldelse af Pligtens Bud giver en rolig Samvittighed.

Anm. Disciplen kan ogsaa betjene sig af andre Ord end de her indstude, naar de blot give en god Mening.

Exempler til Øvelse.

1. Lasten gjor —, om den endogsaa er ledsgaget —.
2. Menneskene kunne ikke leve uden — og —.
3. Maar Du opforer Dig paa en — og —, vil Du forspilde Alles — og —, som — Dig.
4. Vær — i Ungdommen, ellers vil Du komme til — i Alderdommen.
5. Maar Livets Storme — Dig, naar Alt — Dig, saa tvivl — om, at den barmhjertige — vedbliver — over —.
6. Vel den, som har en — og Gud til —, thi Gud vil — i Trængselens Tid.

7. Det var en yndig — i — Maaned. Solen havde hævet sig til — og fastede sine Straaler ned —. En — Stilhed var — over hele Naturen. Pludselig — Skyerne sig, Himmelten —, Lynet —, Tordenen —, Orkanen —, et Skybrud oversvømmede — og — og rev — bort —. Lidt efter lidt lagde Elementernes — sig, — blev igjen —, — viste sit gyldne —, men kun for at belyse —. Gaa — havde tilintetgjort mange Aars —, Sand — den for saa — Jordbund, og havde forvandlet det skjonne Landskab til —.

8. Den — Morgen — med sin Hilsen den — Natur; med — Liv hoppede — Sangere paa —; Læren —, idet den hævede sig —, sin Morgensang; med — Farvepragt vaagnede Blomsterne af deres — Slummer; Solen kyssede Duggen af — og —, og forgylde —. Da — Hovslaget af mange — gjennem den — Skov; Valdhornene bleste lystige —, gjennem Buskene — brogede Gevandter, og i — Tog viste sig næsten — Kong Richards Hof, der — til Jagten.

9. Intet kan — Mangelen af Blusærighed; uden den er Skjønhed —.

10. Mange Mennesker trakte efter — det Til-kommende, og vilde dog være —, dersom de — det.

11. Jorden tilendebringer sin — omkring — i et Aar, d. e. i et — af — Dage og nogle —.

12. Legemets Skjønhed —, Tiden — deis Unde; Djets — Glands bliver —, den — Kind bliver —, Tiden og — fure —; fog og bevar derfor en Skjøn —; den — Førgængeligheden, den kan — bestandig. Legemets Kraft —, en — Billie er uafhængig af Tidens —, og kan — selv i en skrabelig Bolig.

13. Kjøbenhavn er — i Danmark, Kongens — og — for Negjeringscollegierne. I Aaret 1801 blev paa Kjøbenhavns — leveret — med —, hvori de — kompede med megen — men maatte endelig — for —. — Aar senere viste en — Flaade sig for —, der for-drede den danske Flaades —, for at den ikke skulde — mod — Fjender. Da dette blev —, blev Byen — og —, hvoraf Folgen var, at en stor Deel — deels blev — deels — og mange — mistede —. Flaaden blev bortfort til —.

14. Den —, hvor vi blevne fødte og —, er os Alle — og —. Der, hvor vi — vore — Barndoms —, hvor vi — de første skyldfrie —, der — vor Grindring gierne, derhen — en uvilkaarlig Felelse os. Med Glæde offre vi derfor det Land, hvilket vi som Born —, vore — og —; ja at tjene det er os — Pligt.

15. Livet er ikke — Gode; det største Unde er —.

Fjerde Lection.

Afvepling i Ordenes og Sætningernes Stilling.

Forbundne, ja selv ganske enkelte Sætninger, kunne ordnes paa forskjellig Maade, uden at deres Menig bli- ver forandret. Disciplen ordne følgende Sætninger paa saa mange forskjellige Maader, som han er # Stand til.

M o n s t r e.

Hver Sondag, som jeg stedse har holdt hellig, plejede jeg at besøge min Fodebyes cervedige Domkirke for at offre en Time til Bon og Andagt.

Den samme Sætning i forandret Orden:

Hver Sondag, som jeg stedse har holdt hellig, plejede jeg, for at offre en Time til Bon og Andagt, at besøge min Fodebyes cervedige Domkirke.

For at offre en Time til Bon og Andagt plejede jeg hver Sondag, som jeg stedse har holdt hellig, at besøge min Fodebyes cervedige Domkirke.

Teg plejede hver Sondag, som jeg stedse har holdt hellig, at besøge min Fodebyes cervedige Domkirke for at offre en Time til Bon og Andagt.

Min Godebyses ærverdige Domkirke plejede jeg hver Søndag, som jeg stedse har holdt hellig, at besøge for at offre en Time til Bon og Andagt.

Anm. Det anbefales Lærenen at gjøre Disciplen opmærksom paa, at det ikke altid er ligegeydigt, hvilken Orden der vælges. Naar en Sætning skal fremhæves, sættes den sædvantig først.

Exempler til Øvelse.

1. Han elsker Dyden højt.

(Denne simple Sætning lader sig omsette paa 24 Maader, hvoraf nogle dog kun kunne bruges i det digteriske Sprog, nogle ere spørgende).

2. Et saa usædvanligt Maadehold i Udvørsen af den højeste Magt, en saa sjeldent Mildhed, en saa overordentlig Godhed tor jeg ikke forbigaae med Tavshed.

3. Emanuel udstikkede, ivertimod de af Folket gjorte Forestillinger, en Flaade af fire Skibe under Anførsel af Vasco di Gama.

4. Enhver opmærksom Læser af de hellige Skrifter har sikkert mangen Gang med Glæde dvolet ved den skønne Fortælling om Salomo, da han i sin Ungdom havde overtaget Davids, sin Faders, Rige.

5. For enhver Danst maa det være vel bekjendt, hvorledes den Undertrykkelse og Ringeagt, hvori Bonderne fordum levede, for et halvt Aarhundrede siden hævedes.

6. De Smaakonger, som tumlede sig her i Norden for Gorm den Gamles Tid, oversafldt hverandre tit paa en lumst Maade, uagtet de ikke havde Krig.

7. Af de Sværd, vi saa ofte finde i gamle Ræmpebegravelser, og overhovedet af de fleste Vaaben, vi finde fra gammel Tid, kunne vi slutte, at Menneskenes Styrke ikke var større i forrige Tider end i vore Dage.

8. Da Romerne engang blevne haardt tængsede af en farlig Fjende, bragte Qvinderne, for at understøtte Regjeringen, frivillig deres Juveler og Ringe til Offer.

9. Tiberius satte i de to første Aar af sin Rejering ikke sin God udenfor Porten, og kom i den følgende Tid kun en sjeldent Gang til de Byer, der ligge Rom nærmest, uagtet han ofte havde erkærret, at han vilde besøge Provindserne, og næsten hvort Aar gjorde Forberedelser til en Rejse.

10. For ikke at udsette sig for unødvendige Farer besluttede han at holde sig skjult, indtil det værste Uvejr var trukket over.

11. I Nattens Stilhed var en Roverbande trængt ind i Landsbyen, havde plyndret Husene og dreæbt Beboerne.

12. Efter Italiens Undertvingelse udstrakte Romerne i de følgende 200 Aar deres Herredomme over den største Deel af den da bekjendte Verden. Den første Anledning gav Byen Messana paa Sicilien. Mamertinerne havde nemlig bemægtiget sig denne By, og da disse siden selv blev belejrede af Kong Hiero og Carthaginierne, sendte de Gesandter til Rom for at bede om Hjælp. Da Romerne saae, at Carthaginierne om kort Tid vilde sætte sig i Besiddelse af hele Sicilien, lovede de Mamertinerne Hjælp, uagtet de kort iforvejen havde fornyet Forbundet med Carthaginierne. Consulen A. Claudius sendtes altsaa med Tropper til Sicilien, og saaledes udbrød den første puniske Krig, der blev fort i 23 Aar (fra 264 til 241 f. Chr.) med afverlende Lykke og til sidst endtes med stort Tab for Carthaginierne.

13. Saa ulykkelig var de romeriske Kejseres Stilslng, at de, ligemeget hvordan de regjerede, næsten alle blev trufne af den samme Skjebne. Et udsvævende eller et dydigt Levnet, Strenghed eller Mildhed, Dorfshed eller Virksomhed forte dem uden Forskjel i en tidlig Grav, og en væmmelig Tilbagevendelse af Forræderi og Mord er det, hvormed næsten enhver Regjering slutter.

14. Mange af det gamle Roms Bygninger have med Rette opvakt Efterverdenens Forbavelse. Pompejus's Theater lignede selv i sit Forfald et uhyre, kunstigt udhulet og glattet, ved Menneskeslid smykket Bjerg, og Theodorich beregnede, rigtignok ubestemt, at en Flod af Guld havde maattet udtemmes for at bygge Titus's colossale Amphitheater. Af fjorten Vandledningers Munderinger udgod sig til enhver Deel af Byen en reen og rigelig Strom, der ofte hidfortes meget langt fra gjennem Bjerge og over Dale. Det claudiske Vand f. Cr., der udsprang i Sabinerbjergene, ni Mile fra Rom, blev fort i en jern Skraaning paa faste Buer, indtil det naaede Toppen af det aventinske Bjerg. De lange og rummelige Hvalvinger, der tjente til at bortlede Ureenigheder, stode efter tolv Aarhundreders Forlob i deres oprindelige Styrke, og disse underjordiske Kanaler ere blevne foretrukne for alle de vidunderlige Værker i Rom, som Dagen bestuede.

Femte Lection.

Afsværling i Udtrykket.

En meget almindelig Fejl, hvortil Begyndere i deres Udarbejdelsel forfalde, er den hyppige og unødvendige Brug af Vindeordet og. Denne Usik kan, naar flere

Sætninger begynde med og, let hæves ved Udeladelse af de tidlige og. I mange Tilfælde kan man ogsaa bruge en anden Conjunction, det relative Pronomen eller et Particium.

M o n s t e r.

1. Dionysius forlod sin Throne og traadte hen til de twende Venner og sagde: Lev, ædle Par.

Bedre: Dionysius forlod sin Throne, traadte hen til de twende Venner og sagde: Lev, ædle Par.

Eller: Dionysius forlod sin Throne og sagde, idet han traadte hen til de twende Venner: Lev, ædle Par.

Eller: Dionysius, som forlod sin Throne, traadte hen til de twende Venner og sagde: Lev, ædle Par.

Eller: Forladende sin Throne traadte Dionysius hen til de twende Venner og sagde: Lev, ædle Par.

(Det ses let, at endnu flere Forandringer ere mulige.)

2. Han havde tabt Alt, kun ikke sin Gre, og levede i en assides Hytte med sin Moder, og var mere skjult ved sin Besedenhed end ved sin Gensomhed.

Bedre: Verovet Alt undtagen Gren levede han, mere skjult ved sin Besedenhed end ved sin Gensomhed, med sin Moder i en assides Hytte.

Anm. Dog maa Disciplen afholde sig fra Brugen af Particier, naar Sætningen ikke alene ikke vinder derved i Runding og Skjønhed, men endog taber i Dydelighed.

Exempler til Berigtingelse.

1. Naturens Skjønheder ligge for os og vidne om det store og kjærlighedsfulde Wesens Magt og Wiisdom

og Godhed, paa hvis Bud de ere blevne til, og fyldte vort Hjerte med Beundring og Kærlighed og Taknemmelighed.

2. Kongen havde atter lejret sig og stolede paa den Hurtighed hvormed hans Trepper kunde stilles i Slagorden, og saae derfor rolig paa Fjendens Bevægelsær og lod ikke engang sine Linier rykke ud.

3. Egypten er et frugtbart Land og bliver oversvømmet af Nilen og modtager det Dynd, som denne forer med sig, og dets Marker bliver derved befrugtede paa en Maade, som Menneskeslæd ikke var i Stand til at tilvejebringe.

4. Han blev i sin tidsige Ungdom kaldet til Udeovelse af den højeste Magt og lagde dyb Indsigt i Regieringskunsten og Lovgivningen for Dagen, og Menneskeslægten ydede ham en Grefrygt, der kun sjeldent bliver en saa ung Mand til Deel.

5. Geographien lærer os at kende de forskellige Inddelinger, som Menneskene og Naturen have gjort paa Jordens Overflade, og ethvert Lands Produkter, og er et meget nyttigt Studium for Købmanden og Politikeren, og viser hin de fordeelagtigste Handelsveje og denne de naturlige Hindringer, der ere satte for Grobringslysten.

6. Columbus mærkede, at han ikke vilde have nogen Nutte af at tye til et af sine hidtil anvendte Hjælpemidler, og indsaae Umuligheden af igjen at vække Begejstring for sit Foretagende, og stræbte derfor at berolige de Lindenstaber, han ikke længer kunde beherske, og gav efter for en Strom, der var for heftig til at han kunde standse den.

7. Den troe Tjener blev pludselig forvandlet til en frygtelig Fjende og forte Krigsluen fra Adrianopel til det adriatiske Hav, og mange blomstrende Stæder blevne lagte i Aske og de grusomme Gothen afhuggede Bondernes høje Haand, der forte Ploven, og tilintetgjorde derved næsten Algerdyrkningen i Thracien.

8. Isaurerne trak sig tilbage til deres Bjerge, og deres Festninger blevne den ene efter den anden belejrede og ødelagte og deres Forbindelser med Havet afflaerne, og de tappreste af deres Anførere faldt i Kampen og de fangne Hovedinger blevne for deres Henrettelse flobte i Lanker over Hippodrom, og en af de Yngre dannet Coloni blev forplantet til Thracien og Næsten af Befolningens underkastede sig Regeringen i Constantinopel.

9. Helle Hertugens Opførel blev monstret med bidende Kritik, og hans hoomodige Trods og hans Opsetsighed mod Kejserens Befalinger bragt denne fin-syge Tyrste i Grindring, og de østerrigiske Undersacatters grændselose Klager over hans Undertrykkelser kaldte til Hjælp, og hans Troskab gjort mistenk og et skrækkende Bink henfæstet angaaende hans hemmelige Hensigter.

10. Borgerstabet i Prag var skammeligt ladt i Stiften af sine Forsvarere, og det havde for længe siden fattet sin Beslutning, og det kom blot an paa ved en fordeleagtig Capitulation at sikre Frihed og Ejendom.

11. Hertugen drev fra Eger af levende Underhandlinger med Fjenden, og raadspurgte Stjernerne og gav nye Forhaabninger Rum, og næsten under hans Djue blev Dolken sieben.

12. Afbrændte Slotte og edelagte Marker og plyndrede Landsbyer laae milevidt omkring i gruelig Forstyrrelse, og deres forarmede Beboere gik hen for at forega Antallet af hine Mordbrænderhære og skæckeligt føge Erstatning hos deres forstaanedede Medborgere for hvad de selv havde lidt.

13. Stæderne sukkede under tojselose og rovsyge Besættingers Svøbe, og disse opslugte Borgernes Ejendom og gjorde deres Stands Friheder og Krigens Licents og Nodens Forrettigheder gjældende med den grusomste Frekthed.

14. Den østerrigiske General Hiller trak sig føgtende tilbage paa den højre Donaubred og gik ved Krems over denne Flod, og nu blev Wien den tolte Maj ved Capitulation overgiven til Franskemandene, og Erkehertug Karl var over Budweis dragen gjennem Bohmen, og ankom først den femtende Maj til Stockerau ikke langt fra Wien og forenede sig den sextende med Hiller.

15. Erkehertugen forte gjentagne Gange Tropperne i egen Person til Storm, og den første Bataillon af Regimentet Zach begyndte at vige, og han greb selv detz Fahne og begejstrede sine Soldater til stor Standhaftighed, og paa Sletten modstode de østerrigiske Masser paa det tappreste de franske Kryssererers rasende Angreb, og disse bedækkede Valdpladsen med deres Døde.

Anm. Det behøver ej at bemærkes, at Forbindelsen med og i disse Exempler er anvendt allevegne, for at give Disciplinen fuldt kommet frie Hænder i Valget af det Rigtige. Hvilket man skal anvende af de forestaaede Midler vil at undgaae denne hyppige Gjentagelse af og, ent. n den blotte Udeladelse deraf, eller en anden

Conjunction, eller det relative Pronomen, — maa Forresten beroe paa Sætningernes Natur og deres indbyrdes Forhold til hverandre, hvorum Grammatiken giver Underretning.

Sjette Lection.

Den active Betydning kan forvandles til den passive, og omvendt den passive til den active, uden at Meningen lidet nogen Forandring.

M o n s t e r.

Alle Mennesker maae tomme den bitre Kalk, Skjæbnen rækker dem.

Af alle Mennesker maa den bitre Kalk commes, som Skjæbnen rækker dem (eller: som af Skjæbnen rækkes dem).

Exempler til Øvelse.

1. Et almindeligt Krig, at man ikke turde lade Generalen drage bort, afbrød Taleren.

2. Planen blev optagen af hele Selkabet med Bisald.

3. Det grusomme og ufornuftige Foretagende, at kue et heelt Folks Gemütter, blev alene prøvet af Vandalerne.

4. Efterat Mongolerne havde undervunget de nordlige Provindser af China, blev der for fuldt Alvor, og det ikke i Sejrens og Lidenstabens Timer, men i en rolig og besindig Raadsforsamling foreslaat at udrydde alle dette tætbefolkede Lands Indbyggere, for at forvandle det tomme Land til Græsgang for Hjørderne. En chinesisk Mandervins Fasthed, der indgjed Dschingis-Chan nogle af en fornuftig Politiks Grund sætninger, bragte denne fra Udforelsen af sit skæckelige Forehavende.

5. Hvor skæckeligt endogsaa Efterretningen om hans Død overraskede dem, hvjede den dog ikke deres mandige Mod, og det gamle Roms Aand under Brennus og Hannibal besjælede denne ødle Forsamling.

6. Hæren blev af en Forræder løkset ind imellem Bjergene, hvor den upaatvivelsig vilde være blevet total ødelagt af den fordeelagtigt posterede Fjende, hvis den ikke ved et gunstigt Tilfælde var blevet frelst.

7. Antallet af samtlige Huse i de fjorten Qvarterer er noje angivet i den under Theodosius's Regering forfattede Beskrivelse over Rom, nemlig til otte og firsindstyve tusind tre hundrede og atten.

8. Bonifacius's heijhertede Sjæl blev martret af bitter Oval ved Synet af den Fordærvelse, han havde foranslediget, og hvis rivende Fremstridt han ikke var i Stand til at hemme.

9. Hans Lejr var opfyldt med barbariske Hjælpetropper og hans Throne blev støttet ved et hengivent Folks Iver; men Kejseren havde forudseet, at det uden en Somagt vilde være ham umueligt at iværksætte Afri-
cas Trobning.

10. Den blodige og haardnakkede Kamp blev fort-
sat af begge Hære, indtil Nattens Morke adskilte dem.

11. Hornet, som udgør et civiliseret Folks sæd-
vanlige og sunde Fode, kan kun tilvejebringes ved Land-
mandens udholdende Flid.

12. Paa et saadant Jagttog, der ofte varer flere Dage, maa Rytteriet overstige Bjerge og gjennemsvomme Floder uden at afbryde den forestrevne Orden i Frem-

rykningen (eller: uden at den forestrevne Orden i Frem-
rykningen afbrydes).

13. En forunderlig Skjæbnens Omverling høvede ham paa Thronen, og Titelen Chan udtrykker i Nordasiens Sprog det fulde Omfang af den kongelige Værdighed.

Syvende Lection.

Forsættelse.

Den samme Tanke kan udtrykkes paa flere Maader ej blot, saaledes som er viist i femte og sjette Lection, ved grammatiske Forandringer og Omsætninger af de samme Sætninger og Ord*), men ogsaa ved forskellige Ord.

M o n s t e r.

A. Lediggang foraarsager Glædighed.

Denne Tanke kan ved forskellige Ord udtrykkes saaledes:

1. Lediggang er Lykkens Fjende.
2. Lediggang forgifter Lykken.
3. Lediggang avler Nod.
4. Lediggang dræber alle Glæder.
5. Lediggang fører til Ulykke.
6. Lediggang er Tilsfredshedens Grav.

*) Foruden de her drøftede Forandringsmaader kunne ogsaa følgende Methoder øves:

1. Brugen af Adjektiver og Adverbier istedetfor Substantiver.
2. Brugen af Substantiver istedetfor Adjektiver og Adverbier.
3. Brugen af Pronomina istedetfor Substantiver.
4. Omvendelse af de corresponderende Sætningsdele.
5. Benegtselse af det Modsatte istedetfor den ligefremme Be-
kræftelse af den først anførte Gjenstand.

7. Lediggang er Kilden til alle Laster.
8. Lediggang er Djævelens Hovedpude.
9. Lediggængerens skaber sig selv Glendighed.
10. Lediggængerens er sin egen Lykkes Fjende (eller Morder).
11. Lediggængerens graver sin egen Lykkes Grav.
12. Glendighed følger Lediggang i Hølene.
13. Lediggængerens udfordrer Glendigheden og den noler ikke med at ramme ham.
14. Lediggangaabner Doren for Glendighed o. s. v.
- B. Floden sank tilbage til sin sædvanlige Vandstand.

  1. Floden traadte atten indenfor sine Bredder.
  2. Floden sank tilbage i sit Leje.
  3. Flodens Stigen ophørte og den gamle Seng op tog atten dens Vand.
  4. Floden oversvømmede ej længer sine Bredder.
  5. Floden oversvømmede ej længer Nabomarkerne og flyd atten rolig i sit forrige Leje.
  6. Vandet i Floden, der pludselig var steget, ang tog atten sin forrige Højde.
  7. Floden truede ej længer med Ødelæggelse, men gled, som sædvanligt, roligt indenfor sine Bredder o. s. v.

Exempler til Øvelse.

(Disciplen udtrykke nu følgende Sætninger paa saa mange Maader, som han er i Stand til.)

1. Guds frygt er Begyndelsen til Viisdom.
2. Alt doe er alle Menneskers uundgaaelige Lod.
3. Den, som beherber sit Sind, er stærkere end den, som indtager en Stab.

4. Den folste Undersaat modtog Kejserens Gesandt som en Bedende.
5. Noden var stejen til det Højest, og kun af ham alene haabede man Redning.
6. Betenk, o Menneske, at du er skabt af Stov og atter skal blive til Stov.
7. Vogt Dig for fortvivlede Forholdsregler, thi selv den mørkeste Dag forsvinder tilsidst.
8. Dadel ikke en Ting, før Du har prøvet den; undersøg først, dom saa.
9. Kinsky og Terzky blev strax gjennemborede, forend de kunde sætte sig til Modværge; Neumann alene fandt Lejlighed til under Forvirringen at slippe ned i Gaarden, hvor han dog blev hjært af Vagten og strax stødt ned.
10. Træt af en saa lang og ødelæggende Krig, der især gjorde de sachsiske Lande til sin sorgelige Skueplads, rort af den almindelige Glendighed, som Ven og Fjende uden Forskjel dyngede over hans Undersatter, og vundet ved Huset Østrerigs løkkende Tilbud lod endelig Churfyrsten den almindelige Sag i Stikk'en, og mindre bekymret for sine Medkompere og for tydsk Frihed tænkte han kun paa at befordre sin egen Fordeel, skulde det end skee paa det Heles Bekostning.

Ottende Lection.

Fortsættelse.

Periphrase eller Omstyrning.

Periphrase eller Omstyrning er Betegnelse af en Gjenstand ved at angive dens Mærker, istedetfor at nævne

den selv. Som: Dagens lysende Fakkel, istedet for: Solen. De straalende Verdener over vore Hoveder, for: Stjernerne.

Mønstre.

- Ligefremme Udtryk.
 1. Hannibal.
 2. Solen skinner.
 3. Jordbeskrivelse.

- Periphraser.
 1. Sejerherren ved Canæ.
 2. Lysets Kilde udgyder sine Straaler.
 3. Den Videnskab, som beskriver Jorden og dens Beboere.

Exempler til Øvelse.

Disciplen udtrykte nu de følgende Ord og Phraser ved Omstyrning.

1. Himmel.	17. Folk.
2. Jord.	18. Havblif.
3. Hav.	19. Storm.
4. Luft.	20. Toraar.
5. Maane.	21. Sommer.
6. Flid.	22. Høst.
7. Verbarhed.	23. Vinter.
8. Maadeholdenhed.	24. Det lyner.
9. Tid.	25. Det tordner.
10. Evighed.	26. Det regner.
11. Nutid.	27. Det sneer.
12. Fortid.	28. Det blæser.
13. Fremtid.	29. Kejseren er død.
14. Almagt.	30. Livet er fort.
15. Alvidenhed.	31. Det er maanelyst.
16. Gensomhed.	32. Engen er grøn.

33. Han vredes.	40. Strommen er bedækket med Is.
34. Han hader.	41. Det er Nat.
35. Scipio.	42. Han bliver gammel.
36. Paven.	43. Han er ung.
37. Dommedag.	44. Han er fornøjst.
38. Verdens Frelser.	45. Han er bedrovet.
39. Han var en brav Mand.	46. Gud.

Niende Lection.

Fortsættelse.

Euphemisme eller formildet Udtryk.

Euphemismen er en Slags Omstyrning, hvoraf man betjener sig for at undgaae det Haarde eller Upasfende i det ligefremme Udtryk. F. Ex. Han døde paa Skafottet, istedetfor: han blev halshugget.

Euphemismer bevirkes ofte ved en Forandring, der ikke forøger, ja endog formindsker Ordenes Antal. F. Ex. De fejler, istedetfor: Det er ikke sandt, De siger.

Mønstre.

Ligefremme Udtryk.	Formildede Udtryk.
1. Han er forrykt.	1. Han har den Ulykke ikke fuldkomment at være Herre over sin Forstand.
2. Han er doven.	2. Flid er just ikke hans største Dyd.
3. Bonaparte var en stor Slagter.	3. Bonaparte faae sig tvungen til at oposse mange Mennesker i Krigen.

Exemplar til Øvelse.

(Disciplen formilde nu de i følgende Sætninger udhævede Ord).

1. Jeg harer ham.
2. Min Moder skjænder.
3. Han blev jaget af sin Tjeneste.
4. Han drak sig fuld og gal.
5. Han aad som et Dyr.
6. Han blev indespærret.
7. Han er en Nar.
8. Hans Klæder var snavsede og pjaltede.
9. Han er en Logner.
10. Den Ulykkelige blev sat i Daarelisten.
11. Herr N. har ingen Penge.
12. Han har stor Gjæld.
13. Johanna er en doven Tos.
14. Cajus er en stor Skurk.
15. Sempronius er en slet Betaler.
16. Titus er en Gnier.

Tiende Lection.

Sætningers Analyse eller Oplosning.

Når flere predicative Bestemmelser (enten fuldstændige Sætninger eller Participier og Appositionsord) er forbundne til en sammenhængende Enhed af Sætninger, kan denne oploses i de enkelte Sætninger, hvoraf den bestaaer, idet man ved de fuldstændige Sætninger udelader Forbindelsesordet, og omdanner Participier og Appositioner til fuldstændige Sætninger.

M o n s t r e.

Beskedenhed, en af de ødlestede Egenskaber, Sjælestorheds uadskillelige Ledssager, er i højeste Grad indtagende og vinder Alles Hjerter.

Heti indeholdes følgende enkelte Sætninger:

1. Beskedenhed er en af de ødlestede Egenskaber.
2. Beskedenhed er Sjælestorheds uadskillelige Ledssager.
3. Beskedenhed er i højeste Grad indtagende.
4. Beskedenhed vinder Alles Hjerter.

Exemplar til Øvelse.

(Disciplen op løse nu følgende forbundne Sætninger).

1. Han døde under det ødle Foretagende, hvis ledende Genius han var, og hans Dod udbredte Sorg og Bestyrkelse over hele Landet.
2. Fuglene aande ved Hjælp af Luftkar, som ere udbredte gjennem hele Legemet og staae i Forbindelse med de hule Knokler.
3. Den hele Rekke af Ulykkestilfælde begyndte med Breitenfelder-Slaget, hvis ueheldige Udfald viste den keiserlige Magts allerede for længe siden afgjorte Forfald, der blot skultes ved et stort Navns skuffende Glimmer.
4. Nu først, efterat Kampens Raseri er hjelnet, faler man hele Storrelsen af det lidte Tab, og Sejerrherrernes Jubelstrig hendoer i en stum, mørk Fortvivelse.
5. Vanhældet af Blod og Saar, sondertraadt af Hestenes Hove, og af roveriske Hænder berøvet sine Brydelser og Klæder blev det kongelige Lig trukket frem under en Dynge af Dode, bragt til Weisfjelds, og der overgivet til Troppernes Klager og Dronningens sidste Omfavnelser.
6. Da Xerres var stedt i denne Forlegenhed, kom Ephialtes, en Hellener af Godsel, til ham i det Haab at erholde en stor Belønning af Kongen, og forraadte

ham Gobstien, hvorfaf Folgen var de Helleners Undergang, der stode ved Thermopyle.

7. Hierapolis laa tæt ved Euphrats Bredder og var bestemt til almindelig Samlingsplads for de romerske Tropper, der uden Forhaling gik over den store Strom paa en Bro, man allerede tidligere havde staaet.

8. Om det end ikke staaer i ethvert Menneskes Magt at erhverve sig Rigdomme og naae Lykvens højeste Top, saa er dog Enhver med redelig Billie i Stand til at virke tro i sit Kald og med en rolig Samvittighed see Doden imode.

9. De første Ord, som Julian talte, da han vaagtede op af den Afmagt, der var blevet foraarsaget ved Blodtabet, bare Vidnesbyrd om hans frigerrøde Aand.

10. Jo mere det lille Forraad af Levnetsmidler med hver Dag smelte sammen, desto skækkeligere vorde Hungerens Trængsler, desto vildere blev Soldaten, og Landfolket rundtom blev Offer for hans dyriske Rovgjerrighed.

Ellevte Lection.

Sætningers Synthesis eller Sammenfojning.

Synthese er det Modsatte af Analyse og betyder her Foreningen af flere enkelte Sætninger til et sammenhængende Hele. Ved denne Forening udelades de Ord, som for at fuldstændiggjøre Meningen ere gjentagne i de enkelte Sætninger, og erstattes, hvor det er nødvendigt, ved en Conjunction eller et relativt Pronomen.

M o n s t r e.

Enkelte Sætninger, som skalle sammenføjes:
Mennesket er et fornuftigt Dyr.

Mennesket er begavet med den højeste Evne til Lyksalighed.

Mennesket miskjender undertiden sine ødeste Interesser.

Mennesket jager undertiden med alle sine Kræfter efter intetfiggende Fornojelser.

Mennesket betragter kun altfor ofte intetfigende Fornojelser som Maalest for sin Tilværelse.

I Sammenhæng:

Mennesket er et fornuftigt, med den højeste Evne til Lyksalighed begavet Dyr; men det miskjender undertiden sine ødeste Interesser og jager med alle sine Kræfter efter intetfigende Fornojelser, hvilke det kun alt for ofte betragter som Maalest for sin Tilværelse.

Exempler til Øvelse.

(Disciplen sammenføjer nu følgende enkelte Sætninger. Alle til samme Nummer hørende Sætninger maae forbides til en sammenhængende Enhed, saafremt det kan skee uden Skade for Lydelsigheden).

1. Den stigende Nød oploste al Mandstugt i den svenske Lejr.

I Særdeleshed udmarkede de tydiske Regimenter sig ved Voldsgjerninger.

De tydiske Regimenter udøvede disse Voldsgjerninger uden Forstål mod Ven og Fjende.

2. Den største Deel af Bohmen var nu tabt for Kejseren.

Sachserne vare i Anmarsch fra den bohemiske Side.

Den svenske Monarch banede sig en Vej gennem Franken, Baiern og Schwaben til de østerrigste Arvestater.

3. Organiske Legemer bestaae af enkelte Dele.
 Organiske Legemer bestaae af bestemte Dele.
 Organiske Legemer bestaae af adskillelige Dele.
 Disse Dele ere alligevel noje forbundne med hverandre.
 Disse Deles ordnede Samvirken have det Heles Opholdelse til Formaal.
4. Joseph den Andens Statue til Hest er af Erts.
 Joseph den Andens Statue staer paa Josephspladsen.
 Josephspladsen er i Wien.
 Statuen er et Værk af Zauner.
 Zauner var en af sin Tids berømteste Billedhuggere.
 Zauner levede i Wien.
 Zauner er nu død.
5. Koen er et nyttigt Dyr.
 Koen forsyner os med Mælk.
 Af Mælk tilberedes Smør og Ost.
 Ost er et vigtigt Næringsmidde.
 Smør er et vigtigt Næringsmidde.
6. Dresden kaldes det tydste Florents.
 Dresden er en af de skønneste Stæder.
 Dresden er rigt forsynet med Kunstsakke af ethvert Slags.
7. Bohmens fuldkomne Underkastelse betog ham en hver Undskyldningsgrund.
 Gustav Adolphs Grobringer i Baiern truede Østerrig selv med nær Fare.
 Ikke før gav han efter for Churfyrstens og Kejserrens indstændige Bonner.
 Ikke før besluttede han sig til den længe ønskede Forening med den første.

- Denne Forening skulde efter den almindelige Forventning hos Katholikerne afgjøre hele Felttogets Skjæbne.
8. Vi tale om Mennesker.
 Disse Mennesker ere kloge som Slangen.
 Disse Mennesker ere enfoldige som Duen.
 Vi tale ogsaa om Mennesker.
 Disse Mennesker ere som Tigeren.
 Disse Mennesker ligner Aben i hæslige Unoder.
9. Ved Skrifter lykkedes det Thomas Müntzer og Pfeiffer uden Vanskelighed at bringe en almindelig Opstand tilveje.
- Disse Skrifter vare vel beregnede paa at ophidse Almuen.
- I disse Skrifter misbrugte de til nogle Tider Bibelens Ord.
- I disse Skrifter vragede de til andre Tider Bibelens Ord.
- I disse Skrifter beraabte de sig ogsaa paa det levende Guds Ord.
- Det levende Guds Ord er uafhængigt af Bogstaven.
10. Luther saae sig hensat i fuldkommen Genfomhed.
- Luther saae sig hensat paa en gammel Klippeborg.
 Den gamle Klippeborg var trindt omgivne af Bjerge og morke Skove.
- Luther var gaaet ud af det stormende Liv.
- Der var Modsetning mellem denne fuldkomne Genfomhed og det stormende Liv.
- En større Modsetning lader sig neppe tænke.
11. En pavlig Bulle udfærdigedes d. 14 Juni 1520.

Udfærdigelsen af denne Bulle maa især tilskrives Ec's utrættelige Virksomhed.

Bed denne Bulle fordomtes 41 forskjellige Sætninger.

Disse Sætninger vare uddragne af Luthers Skrifter.

Disse Sætninger fordomtes som kjetterske.

Disse Sætninger fordomtes ogsaa som vildfarende, forargelige, fororeriske, ulidelige for christelige Dren.

Tolvte Lectivn.

Synonymer.

Synonymer ere egentlig fuldkomment eenstydige Ord; men da saadanne ikke gives, forstaer man ved synonyme Ord saadanne, som have en beslægtet Betydning, og som uden synderlig Forandring i Meningen funue i mange Tilfælde sættes i Stedet for hverandre.

M o n s t r e.

Synonymer af Ordet tænke: grubler, ponser, overvejer, overlægger, troer, antager, mener, holder for, indbilder mig, formoder, har i Sind, o. fl.

Exempler til Øvelse.

(Disciplen søger Synonymerne til følgende Ord).

Erv. Taalmodighed. Forsvar. Anklage. Afsky. Studse. Bredse. See. Lys. Merke. Redelighed. Henvinenhed. Sædvanlig. Ly. Skuffe. Glands. Verommelse. Skam. Hav. Strom. Barme. Kulde. Underrette. Forængelig. Varig. Fattigdom. Rigdom.

Andet Monster.

Lykken er foranderlig.

Lykken er ubestandig.

Lykken er vankelmodig.

Lykken er ustadic.

Lykken er omskiftelig.

Lykken er lunefuld.

Lykken er vægelsindet o. s. v.

Disciplen sætte nu i efterfølgende Sætninger, istedetfor de udhævede Ord, meningstilnærmende Udtryk:

1. Min Hu staar ikke til Rigdom.
2. Jeg er uden Beskyttelse.
3. Jeg saae paa den ny Bygning med Forbavelse.
4. Hans aabne Sjæl er ubekjendt med Rænker.
5. Han har udtrykt sig meget klart.
6. Armod er tidi en Velsignelse.
7. Rigdom er ikke altid en Velsignelse.
8. Jeg behøver ikke hans Understottelse, og sører ingen Lyst til at modtage den.
9. En god Fæltherre er en uskatteelig Juveel i en Monarchs Krone.
10. Et godt Raad er ofte ikke til at betale med Penge.
11. Du har selv prøvet, hvilket Forliis man kan lide ved en saadan Fremfærd.
12. Et Arbejde, der er gjort i Hast, er sjeldent fyldesfigjrende.

Anm. Da intet Ord, som ovenfor bemærket, betegner ganske det Samme, som et andet, er denne Ombytning af synonyme Benævnelser kun tilladelig, naar der ikke fordres nogen særbeles Nojagtighed i Udtrykket; hvor dette derimod er Tilfældet, maa der styrkt sjælnes mellem de enkelte Ords ejendommelige Betydnninger. Vi bruge saaledes, for at ansøre et Exempel, ofte i daglig Tale Ordene Tæknemmelighed og Erfjendtlighed som eenstydige, uagtet det

sidste indbefatter en Streben efter at vise Gjengjæld, som ikke ligger i det første; man kan derfor være taknemmelig mod Gud, men ikke erkendtlig. — Hvor denne Forskjel skal fremhæves, kunne altsaa disse udtryk ikke bruges iflæng. — Anvisning til at bestemme og afstille Ordernes Begreber gives i femtende Lection.

Trettende Lection.

Forandring af Poesi til Prosa.

Naaer et Digits Tanke og Indhold skulle fremførtes i prosaiske Form, maa fremfor Alt Rimet og Alt, hvad der minder om Versmaalet bortfalde. At beholde Digits enkelte Ord er ikke nødvendigt og kan undertiden ej engang gaae an.

Anm. Denne Øvelse maa anvendes med Forsigtighed, da ikke alle Digte kunne opleses saaledes. Væreren undgaae derfor at vælge hertil Digte, hvis Stof er saa øtherisk, at Indholdet ikke lader sig fortælle *).

M o n s t e r.

En ung Abinde plukkede en Nod
Og bed i gronne Has og grined' ilde.
„O!“ raabte hun, „mig Moder narre vilde,
Da hun mig sagde, at den smagte fod.

*) Til Exempel kan tjene følgende Digt af Göthe:

Es flattert um die Quelle
Die wechselnde Libelle,
Mich freut sie lange schon;
Bald dunkel und bald helle,
Wie der Chamäleon,
Bald roth, bald blau,
Bald blau, bald grün;
D daß ich in der Nähe
Doch ihre Farben sähe!

Til Bloksbjerg med den Nod!“ Hun Nodden slænger hen.
En Abekat strax snapper den,
Den mellem tvende Stene slaer itu,
Afpiller, ceder den og siger: „Jo, min Smukke!
Din Moder havde Net, den smager godt; men Du
Maa Nodden først opstrukke.
Husk paa, at ingen, ingen Glæde her
I Livet opnaaes uden lidt Besvær.“

En ung Abe, som havde plukket sig en Nod, vilde til at fortære den med det Forstet, ret at gjøre sig til gode med denne formodede Lækerbidsten. Men istedet for at knække Nodden og tage Kjernen ud, begyndte den at bide i den ildesmagende gronne Has, som omgav Skallen, og blev derover ikke lidet skuffet i sin Forventning. Ærgerlig kastede den da Nodden bort med de Ord: „Jeg seer nu, at min Moder vilde narre mig, da hun sagde, at Nodden havde en sod Smag. Pøffer i Vold med den!“ En ældre Abe, som saae dette, var Kløgere. Den snapper i en Hast Nodden, slaer den itu mellem to Stene, afpiller den, ceder den med største Appetit, og henvender sig derpaa til den unge Laabe med følgende Ord: „Din Moder havde ganske Net, min Kjære. Nodden smager fortæffeligt; det vilde Du selv have erfaret, dersom Du havde gjort Dig den Ulejlighed først

Sie schwirrt und schwebet, raschet nie!
Doch still, sie sieht sich an die Weiden.
Da hab' ich sie! Da hab' ich sie!
Und nun betracht' ich sie genau,
Und seh' ein traurig dunkles Blau —
So geht es dir, Bergsiedler deiner Freuden!

at lukke den op. Lad da dette tilfælde lære Dig, hvad Du vil finde bekræftet allevegne, at intet Gode her i Livet opnaaes uden nogen Moje.

Anm. Enhver Digters Værker tilbyder Exemplar.

Fjortende Lection.

Classification.

Naar man sammenstiller eller adstiller et Antal Begreber efter deres Lighed eller Ulighed, saa classificerer er eller ordner man dem. Naar der f. Ex. opgives Disciplen til Classificering et Capitel i „Ordsprogene“, maa han stille alle de Vers sammen, der henhøre under eet Synspunkt. Det her folgende Monster indeholder Classification af nogle Vers af ellevte Capitel i Ordsprogene.

Monster.

Vers, som handle om den Retfærdige.

Retfærdighed skal redde fra Døden.

Den Fuldkomnes Retfærdighed skal giøre hans Vej ret.

De Oprigtiges Retfærdighed skal redde dem.

En Retfærdig udfries af Nod.

De Retfærdige udfries ved Kundstab.

En Stad skal fryde sig, naar det gaaer de Retfærdige vel.

Den, som faaer Retfærdighed, faaer en vis Lon.

Retfærdighed er til Livet.

De Retfærdiges Sæd er visselig god.

De Retfærdiges Begjering er visselig god.

De Retfærdige skulle grønnes som et Blad.

Det Retfærdiges Frugt er Livsens Træ.

Se, en Retfærdig skal betales paa Jorden.

Exemplar til Øvelse.

1. Disciplen classificere nu de øvrige Vers i samme Capitel, idet han udvælger dem, der handle om den Ugedelige, Bagvaskeren, den Barmhertige, den Bispe.

2. Derpaa tage han en Periode, som Xæreren opgiver ham, og classificere de deri forekommende Ord under følgende Rubriker: 1. Ord, som betegne Ting; 2. som udtrykke Egenskaber; 3. som angive Omstændigheder; 4. som antyde en Forbindelse; 5. som betyde Handlinger, samt saa mange andre Klasser, som han kan udfinde.

3. En anden Øvelse af samme Slags bestaaer i at classificere de forskellige Dyr, Fugle, Fiske, Insector o. s. v., som han har seet eller læst om. Disciplen opstrive f. Ex. de firfoddede Dyr, han kender; derpaa dem med to Hodder; endelig dem, som set ingen Hodder have; hvorpaas han kan gaae over til dem, som havde Horn, som tygge Drev o. s. v.

4. Disciplen classificere de Boger, han kender, efter de Gjenstande, hvorom de handle.

5. Ordene i Sproget.

6. Bohavet i et Huns, eftersom det tjener til Prydelse, til Bequemmelighed, til Rogen o. s. v.

7. En Haandværkers Værktøj (f. Ex. Snedkerens).

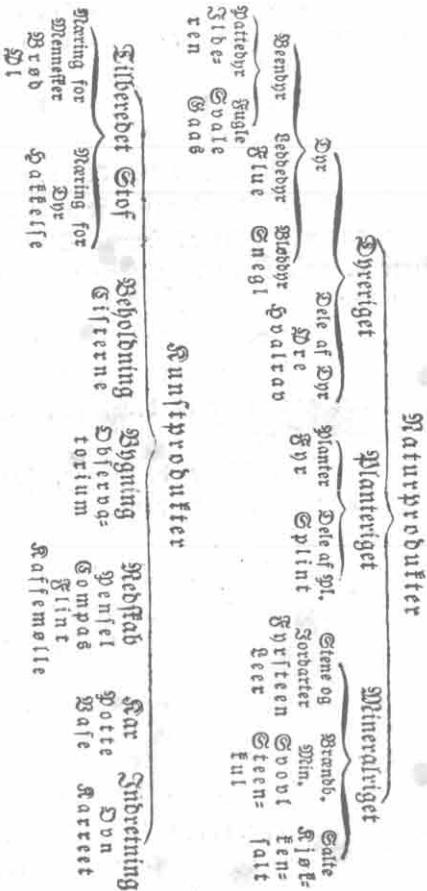
8. Agerdyrkningssredskaberne.

9. Vegetabilierne.

Andet Monster.

Naar folgende Ord ere givne: Glue, Fyrretree, Svale, Øl, Gisterne, Kjøkkensalt, Steenkul, Fyrsteen, Pensel, Compas, Observatorium, Gaas,

Glint, Splint, Hakkelse, Kaffemolle, Ovn, Brod, Potte, Hvalrav, Leer, Dre, Alderen, Snegl, Vase, Karret;" lade disse Begreber sig omrent ordne saaledes:

Ann. Det er aabenbart, at det falder letttere at ordne Naturprodukterne i ovenstaende Classification, end Kunstprodukterne, da Synspunkterne her ere mere forskellige og de almindelige Navne ikke af saa bestemt Betydning. Man havde f. Ex. ogsaa kunnet ordne Kunsts Frembringer efter deres Bestemmelse og kalde Potten en Beholdning, Kaffemollen en Indretning o. s. v.

Exempel til Øvelse.

Disciplen classificere følgende Gjenstande: Sar, Hammer, Krebs, Lilie, Kokusnod, Mandel, Forelle, Skoel, Synaal, Knop, Marmor, Vorste, Glaske, Sommerfugl, Fieder, Trappe, Tand, Krudt, Nat, Fro, Hale, Blad, Mælk, Smor, Gaffel, Sold, Dor, Regnorm, Bjorn, Pande, Kribt, Elfenbeen, Tegl, Meel, Ank, Morser, Ho, Bark, Kanon, And, Kirketaarn, Commeuhr, Plyant, Vimsteen, Svovl, Salpeter, Brond, Viin, Drn, Græshoppe.

Femtende Lection.

Begrebsbestemmelse (Definition) og Begrebsadskillelse.

A. Begrebsbestemmelse.

Bed Begrebsbestemmelse eller Definition forstaar man Angivelse af et Begrebs væsentlige og eindomme-
lige Maerk, saaledes at man er i Stand til at skelne
det fra alle andre. Kun den, der formaaer dette, kan
siges tilfulde at have tildraget sig et Begrebs Betydning*).

*) Det mistjendes ikke, hvor vanskeligt det er at give en nojagtig Definition, som fuldkommen udtommer sin Gjenstand uden at være enten for omfattende eller for snever. Læreren indstrænke sig deraf i Begyndelsen mere til at forde Forklaringer eller Beskrivelser, end strængt logiske Definitioner, og de første maa jo Disciplen ved de mundtlige Prøvelser være svært i at give. Forst sidst

Unn. Naar en Gjenstand skal beskrives, maa man først søge et almindeligere Navn for den, eller bestemme den Klasse, hvori til den hører, og derpaa angive de væsentlige Egenskaber, hvori ved den adskiller sig fra andre til samme Klasse hørende Gjenstande (See Definitionen af Proptrekkere). Definitionen maa hverken være for snever eller for vid, det vil sige, den maa hverken indeholde flere eller færre Mærker, end der høre til Begrebet. F. Ex. „En Spore er et Redskab, hvorfra man børger sig ved Ridning“, er en far vid Definition, fordi den tillige omfatter Ridepidst. Stighøjte, Bibsel, o. s. v. Siger man derimod: „En Spore er et Redskab af Jern, Messing o. s. v. Desuden maa en Definition bestaae af bekjendte, simple, bestemte Ord, men ikke igjen indeholde det Ord, der skal beskrives; ogsaa maa den være saa kort, som muligt.

M o n s t e r.

1. Definition af Ordet Proptrekker.

En Proptrekker er et spidst, spiral- eller skruedannet Redskab, som man borer ned i Tollen paa en Glæse, Redskab, som man borer ned i Tollen paa en Glæse, for ved dets Hjælp at trække Tollen op.
Disciplen lægger Mærke til, at denne og lignende Gjenstande deels kunne beskrives efter deres Skikkelse, Indretning, Beskaffenhed, deels efter deres Bestemmelse).

2. Definition af Ordet elastisk.

Naar et Legeme er saaledes beskaffent, at det, efter at have modtaget Forandring i sin Form eller Udstrek-

esther lidt bringe Disciplen til at fortætte sine noget vidtløftige Forklaringer til egentlige Definitioner. Dette er et Arbejde, der mere end noget andet over Forstanden ved den derved nødvendige Analyse, og som formebest den fordrade Korthed ved Definitionen mere end noget andet lærer Disciplen at udtrykke sig concis og bestemt.

ning ved en fremmed Krafts Paavirkning, atter stræber at antage sin forrige Skikkelse, saasart hin Paavirkning ophører, falder man det elastisk. Visselæder, Læsten o. s. v. ere elastiske Legemer.

Unn. Disciplen vogte sig for den Fejl, at construere Definitionen af et i Sætningens Begyndelse staende Substantiv med naar derfor ikke: Elasticitet er, naar o. s. v., men: Elasticitet er den Egenstab, formebest hvilken et Legeme o. s. v.

3. Dyd.

Dyd er Villiens Styrke til at udøve det Gode.

Exempler til Øvelse.

Egig. Uendelig. Almægtig. Allestedsnærerende. Udeleslig. Uundgæelig. Ubegribelig. Last. Varmhjertighed. Redelighed. Grusomhed. Grammatik. Syntax. Geographi. Mathematik. Astronomi. Maadeholden. Logn. Gjerrig. Sparsommelig. Kuts. Forsore. Dovenstab. Flæste. Kirke. By. Kjælder. Loft. Stol. Stovle. Triangel. Kvadrat.

B. Begrebssædskillelse.

Den, der har et tydeligt Begreb om to Gjenstande, er ogsaa i Stand til at adskille dem, det vil sige, at angive de Mærker, den ene har forud for den anden.

M o n s t e r.

Synaal og Knappenaal.

Synaalen bruges til at sye med, Knappenaalen til at feste med.

Synaalen er forsynet med et Øje til at trække Systraaden igennem, Knappenaalen med en Knap eller et Hoved for at forebygge Fingerens Beskadigelse.

Synaalen er af Staal, Knappenaalen af Messing.

Exemplar til Øvelse.

1. En Fugl og et firfodet Dyr.
2. En Fisk og en Fugl.
3. En Orm og et Insect.
4. Et Stueuhør og et Lommeuhør.
5. Et Adjektiv og et Verbium.
6. Et Substantiv og Verbum.
7. En Pen og et Blant.
8. En Mark og en Have.
9. Et Vaaningshus og en Festning.
10. En Logn og en Fejltagelse.
11. Naade og Retfærdighed.
12. Dovenstab og Skjødesleshed.
13. Tro og Haab.
14. Rigdom og Velstand.
15. Metal og Træ.

Sextende Lection.

Analogi.

Bed Analogi forstaaer man Lighed mellem to eller flere Ting i visse Henseender, hvondt de i andre Henseender kunne være væsentlig forskellige. Saaledes finder der for Exempel en Lighed Sted mellem et Skib og en Vogn, fordi begge ere bestemte til at føre Noget fra et Sted til et andet; men i Skiffelse og Bygningsmaade ere de væsentlig forskellige.

M o n s t e r.

1. Mellem Fuglenes Vinger og Fiskenes Finner finder der en stor Lighed Sted. Hine sætte den befjedrede Dyresslaegt i Stand til at bevæge sig igennem Luften; disse gjøre det muligt for Havets Beboere at skyde sig frem gennem Vandet. Hine ere forsynede med sterke Seuer for at virke paa Luften, disse ere begavede med

en lignende Kraft for at slæe Vandet, medens begge med lige Lethed beherske det Element, for hvilket de ere bestemte.

2. Ungdommen og Morgenens ligne hinanden i mange Henseender. Ungdommen er den første Afdeling af Livet; Morgenen er den første Afdeling af Dagen. Ungdommen er den Tid, i hvilken man forbereder sig til Livets Forretninger; om Morgenen træffer man Foranstaltninger til Dagens Anvendelse. I Ungdommen er Sindet let, ingen Sorger forvirre, ingen Eidelser tyngde; om Morgenen er Sjælen roligere efter den natlige Hvile, vi føle os lettede for vore Byrder, vi aande friere. I Ungdommen lægge vi Planer, som vi i en sildigere Alder ikke formaae at udføre; Morgenen bringer os ofte Forhaabninger, som hverken Middagen eller Aftenen virkeliggjør.

Exemplar til Øvelse.

Disciplen søger nu Ligheden mellem følgende Gjenstande:

1. En Fugls Vinger og et firfodet Dyr's Fodder.
2. Fisks Gjeller og Pattedyrets Lungar.
3. Regn og Sne.
- 4. Ulykke og Morke.
- 5. En Ceder og et Taarn.
- 6. Lykke og Solskin.
- 7. Næring og Opdragelse.
8. Nattergalen og Flojen.
- 9. Jagt og Krig.
10. Tegnekunsten og Skriftekunsten.
11. Hjulene paa en Vogn og Sejlene paa et Skib.

- 12. Drunkenstab og Afslindighed.
- 13. Forgaret og Ungdommen.
- 14. Hosten og Alderdommen.

Syttende Lection.

Tautologi.

Ved Tautologi forstaaer man unødvendig Gjentagelse af et Ord eller en Tanke, og dette er en Fejl, man altid maa undgaae.

Naar Tautologien ligger i Gjentagelse af det samme Ord, lader den sig undertiden forbedre, idet man sætter et andet meningssælget Udttryk i Stedet; men i Allmindelighed undgaaes den (selv i det nævnte Tilfælde) kun ved Udeladelse.

Anm. Ikke al Gjentagelse er tautologisk; undertiden er den et Middel, hvorved større Estertryk opnaaes. F. Ex. »Wort, bort herfra!« Ingensteds er Roserne saa røde, og ingensteds er Tornene saa små, og ingensteds er Dunene saa bløde, som dem, vor forbunds Ufhyld hvilte paa. « Hvad er Daarernes højeste Gode? Penge! Hvad forlokker selv den Vise? Penge! Hvad skriger den hele Verden paa? Penge! « Man spottede ham, han bar det; man udskældte ham, han bar det; man mishandlede ham, han bar det; men, da man truebede ham med at lægge Haand paa hans Fader, da o. s. v. »

Mønstre.

1. Vi rejste fra Kjøbenhavn til Vordingborg med Dagvognen og rejste derfra til Kiel med Dampskibet.

Uden Tautologi:

Vi rejste fra K. til V. med Dagvognen og derfra til K. med Dampskibet.

Eller:

Vi toge fra K. til V. med Dagvognen og gif derfra med Dampskibet til Kiel.

2. Jeg er meget glad og fornøjet over det Grinde og Hverv, hvormed De har beceret og hædret mig.

Uden Tautologi:

Jeg er meget fornøjet over det Hverv, hvormed De har hædret mig.

4. Gud skabte Solen til at skinne om Dagen og Maanen til at skinne om Natten.

Uden Tautologi:

Gud skabte Solen til at skinne om Dagen og Maanen til at lyse om Natten.

4. Gammel Olding. Ung Yngling. Rund Cirkel. Førkantet Quadrat.

Exempler til Øvelse.

Disciplen undgaae nu Tautologien i følgende Sætninger.

1. Hans uredelige Svig paadrog ham velfortjent Dadel og Bebrejdelse.

2. Generalen befalede Obersten, at han skulle befale Regimentet at oplose sig i Blinkere.

3. Det er Daarstab at vægne sig mod Ting, som ingen Vaaben og ingen Beväbnede kunne overvinde.

4. Efterat det dunkle Mørke var brudt frem og funket ned over Jorden, blinkede og glimrede ingen Stjerne paa Himlen, ej heller straalede og skinnede den lysende Maanes Lys; hele Himlen var bedækket og overtrukket med sorte og mørke Skyer; pludselig og paa een Gang knittrede uventet det bli-

kende Lyn; den dronende og buldrende Torden rul-
lede; den brusende, hylende Storm susede og rasede
gjennem den eldgamle Skov.

5. Vor høje Beskytters og Forsvarers grændse-
løse og uendelige Mildhed og Maade giver os Mod
og Dristighed til, underdanigst at fremstille og fore-
lægge ham den sande og virkelige Beskaffenhed af
de Undertrykkelser, som vi have lidt og taalt.

Attende Lection.

Fortælling af enkelte Sætninger.

At fortælle er sammenhængende at fremstille, hvad
der er skeet. Den Opgave, der i denne Lection stilles
Disciplen, bestaaer i at danne en sammenhængende Fortælling af enkelte Sætninger.

Fortælling af enkelte Sætninger.

Æschines forlod Athen formedelst en vancerende Dom
og begav sig til Rhodus.

Rhodierne bade ham at forelse den Tale, han havde
holdt imod Ctesiphon.

Den følgende Dag blev han anmodet om at læse
den Tale, Demosthenes havde holdt for Ctesiphon, ved
 hvilken han selv var bleven skyret.

Han læste den med en skjøn og kraftfuld Stemme
og henrev Alle til Beundring.

Æschines derimod sagde, at de vilde have undret
dem langt mere, hvis de havde hørt Demosthenes selv.

I Sammenhæng.

Da Taleren Æschines maatte forlade Athen for-
medelst en vancerende Dom, begav han sig til Den Rho-

dus. Under sit Ophold her skal han paa Rhodiernes Opsordring have forelest den beromte Tale, han i Athen havde holdt imod Ctesiphon, der blev forsøaret af Demosthenes. Dagen efter blev han anmodet om, ogsaa at forelse Demosthenes's Tale for Ctesiphon, der havde Æschines's Landsflygtighed til Folge. Da han nu havde foredraget denne med en skjøn og kraftig Stemme, og Alle vare grebne af Beundring over dette Beltalenhedens Mester værk, sagde han: „Hvormeget mere vilde jeg ikke have undret Eder, dersom jeg havde hørt ham selv.“

Exempler til Øvelse.

I den første puniske Krig landede den romerske Feldherre Regulus i Africa.

I Begyndelsen var han heldig, men blev siden overvunden og tagen til Fange af Carthaginierne.

Disse onskede senere Fred.

Regulus blev nu sendt til Rom for at bevirke Fred
og Fangernes Udverling.

Han maatte først svørge at vende tilbage, hvis Hensigten med hans Sendelse ikke blev opnået.

Da han kom til Rom, fremsatte han sit Grinde i
Senatet, men fraraadede Romerne at antage Carthaginierernes Forslag.

Han sagde nemlig, at Carthago's Kræfter vare ud-
tomte, saa at det ikke længe vilde kunne fortsætte Kri-
gen, og at de carthaginierske Fanger vare unge, kraft-
fulde Mænd, medens han selv var en svækket Olding. —

Han forlod derpaa atter Faedreland, Hustru og
Børn og vendte tilbage til Carthago.

Han holdt altsaa sin Ed, uagtet han vidste, at Pin-
sler og Døden ventede ham i Carthago.

2. Byen Galerii blev belejret af den romerske Felt-
herre Camillus.

En Skolemester lokkede de fornemste Borgernes Børn
ud i den romerske Lejr.

Han sagde til Camillus, at han ved at holde disse
Børn tilbage snart vilde formaae Borgerne til at over-
give Byen.

Han hostede ikke den Lon, som han havde ventet.

Camillus lod Torræderen afflæde og bagbinde.

Derpaa befalede han Børnene at pidske ham tilbage
til Byen.

Indbyggerne af Galerii havde før veret opfyldte af
Hed og Forbitrelse mod Romerne.

Camillus's højmodige Handling omstente dem.

De overgave ufortvørt Byen til Romerne.

3. Den thraciske Konge Decebalus havde ofte sluffet
Kejser Trajan.

Trajan tog ham endelig til Fange og erobrede
hans Rig.

Decebalus dode.

Trajan opdrog hans Sen i den Hensigt, engang
at sætte ham paa Faderens Throne.

Han saae ham engang bryde ind i en Have og
spurgte ham om Aftenen, hvor han havde været.

Drengen svarede: "I Skolen."

Denne Logn oprorte højlig Trajan.

Han lod sig hverken af Dacerne eller af Romerne
bevæge til at opfylde sin oprindelige Hensigt.

Han sagde: „Den, der sac tidligt begynder at lyve,
kan aldrig fortjene en Throne.“

4. Menneskene i Jernalderen varé onde og forsomte
Gudernes Ørkelse.

Jupiter besluttede at ødelsegge dem ved en stor
Vandflod.

Prometheus sik dette at vide.

Han befalede sin Son Deukalion at bygge en Ark
og bestige den tilligemed sin Hustru Pyrrha.

Jupiter lod Regnen stromme ned og oversvølle Jorden.
Alle omkom undtagen Deukalion og Pyrrha.

Vandet sovndt etter og D. og P. stege ud af Arken.
Gensomheden blev dem utaaelig.

De bade Jupiter at give dem Mennesker til Sel-
skab eller lade dem omkomme med de andre.

Jupiter befalede dem at kaste Stene bag ved sig.

De gjorde det.

Af dem, Deukalion havde kastet, blev der Mænd,
af dem, Pyrrha havde kastet, Kvinder.

Nittende Lection.

Fortælling efter Zukommelsen.

Læreren fortælle en eller anden Historie og opgive
Disciplen at fortælle den igjen med sine egne Ord, først
mundtlig, derefter skriftlig.

Denne Opgaves Natur tillader intet Monster. Val-
get af Øvelsesstykkerne vil vel ikke sætte nogen Lærer i
Forlegenhed.

Thyvende Lection.

Udvidet Fortælling.

I en Fortælling fremstilles Begivenheder i deres Følge efter hinanden.

Fortællingen kan enten være virkelig eller opdigtet. I første Tilfælde maa den være sand, d. e. fortælle saaledes, som Begivenhederne virkelig have tildraget sig; i sidste Tilfælde maa den være sandsynlig, d. e. fortælle saaledes, som Begivenhederne ifolge den physiske og moralske Verdensorden kunde have tildraget sig.

Begivenhederne maae altsaa fremstilles saaledes, som de naturlig udvikle sig af og følge af hinanden som Virkning af Aarsag.

Disciplen anvende fortrinlig Omhu paa ved gode Overgange at forbinde de enkelte Dele og Sætninger vel med hinanden. Fremstillingen gjøre han saa tydelig og livlig, som muligt.

I denne Lection opgives der Disciplen en fortælling til Udvidelse. Monteret frembyder flere Grader af Udvidelse, og det anbefales Læreren at fordre en lignende Fremgangsmaade af Disciplen.

Monster.

Bort Fortælling.

William, eneste Son af en rig Planter paa St. Domingo, mistede tidligt sin fortræffelige Moder, og blev derefter af den haarde og for Sonnens Opdragelse lige gyldige Fader overladt til Tjenestefolk, der af Egennytte smigrede ham og saae igjennem Fingre med alle hans Uartigheder. Herved lagdes hos W. Spiren til en Gor-

dærvelse, der allerede tidligt yttrede sig ved en umenneskelig Haardhed i Behandlingen af Faderens Thynde, mest Slaver. Selv de slette Opdragere maatte undgjælde for den unge Tyrans Grumhed. Men Straffen fulde ikke udeblive. Negeropstanden paa St. Domingo ubrod. W.'s Fader var iblandt de Förste, der faldt som Offere for Hevnen; han selv sogte Skjul i en forladt Negerhytte. Her blev han ved en Hunds Hjælp søgt og fundet af sin forrige, ofte mishandlede Livslave, der edelmodig lovede at bringe ham i Sikkerhed til Cap François. Efter en mosommelig Vandring gjennem uvejbare Egne var William nærværet at naae dette Maal, da han blev greben af en Flok Negere og af disse ubleveret til hans forrige, ved hans Grusomhed lemlestede Almme, under hvis Mishandlinger han efter faa Dages Forløb opgav Almænden.

Förste Udvidelse.

William, eneste Son af en rig Planter paa St. Domingo, mistede allerede tidligt sin fortræffelige Moder. Faderen, en haard og heftig Mand, der ikke synderligt bekymrede sig om Sonnens Opdragelse, overlod denne efter sin Kones Død til nogle Tjenestehende, der troede at handle klogest ved at smigre og føje deres tilkommende Herre. Williams Sjæl, der aldrig blev vænnet til at folge Formuftens og Samvittighedens Bud, blev derfor snart en Bolig for den Fordervelse og de Laster, der paa alle Sider omgave ham, og endnu neppe 15 Aar gammel viste han allerede en oprorende Grusomhed i Behandlingen af sin Faders Slaver. Den unge Tyran staanedede end ikke sine egne Opdragere, der saaledes

hostede hen velfortjente Son for deres Gledhed. Men ogsaa for William flog den frygtelige Gjengjældelses Time. Negerne, der saa lange vare traadte i Stovet, rejste sig mod deres umenneskelige Herrer. Williams Fader horte til disse; han faldt som et Offer for sine mishandlede Slavers Hevn. Sonnen, der ved Raseriets første Udbrud havde voeret paa Jagt, horte ved sin Tilbagekomst Mordskriget og saae Euerne slaae ivesret. Forfoerdt ilede han tilbage til Skoven og skulste sig i en forladt Negerhytte. Her laa han i Dodens Angest, indtil han, da Dagen bred frem, blev overrasket ved sin Hunds Komme, der snart blev fulgt af hans forhenværende Livslave, en ung Neger ved Navn Ali, som ofte var bleven mishandlet af ham. Ali var oedelmodig nok til at glemme den lidte Uret, og tilfredsstillet ved Faderens Straf havde han Medlidenhed med Sonnen og tilbod sig at frelse ham. Cap François var endnu i de hvides Hænder; derhen lovede Ali at bringe William. Men for at undgaae at stode paa Negere maatte de tage Vejen gjennem de toette, næsten uigjennemtrængelige Skove og de øde Bjergegne, saa at William kun med den yderste Anstrengelse formaaede at folge sin Fører. Endelig ejnede de Malet for deres Vandring, og Modet begyndte atter at vende tilbage i Williams Sjæl, da de pludselig blev omringede af en Flot Neger, der strax gjorde den hvide Dreng til Fange. Dog vilde William maaske endnu ikke have voeret gaanske uden Nedning, hvis der ikke til hans Ulykke havde voeret En i Flokken, der gjenkjendte ham, en af de Negerinder nemlig, til hvem hans Opdragelse havde voeret betroet,

og som havde ham at takke for Tabet af sin høje Haand. Et sik denne sine Landsmænd til at udlevere sig den Fange, hvem hun drev hjem til sin Hytte, og under strækkelige Mishandlinger tvang til at opvarte sig, indtil han efter faa Dages Forlob bukkede under for sine Lidelser.

Anden Udvidelse.

William var eneste Son af en rig Planter paa den vestindiske Ø St. Domingo. Da han endnu ikke var fem Aar gammel, tabte han sin omme, blide Moder, et Tab, som alle hans Faders Rigdomme ikke kunde erstatte ham; thi han kom derved i Hænderne paa Husets Thende, en listig Kammerjener, som Faderen havde bragt med sig fra Europa, og to gamle Negerslavinder, der ikke manglede nogen af deres Nations slette Egenskaber. Disse Mennesker smigrede Drengen af Egennytte, rettede sig i Alt efter hans Billie og dulgte omhyggelig hans Uvaner for den raae og opfarende Fader. Da nu denne, saa fjer han end ellers havde sin eneste Son, ikke tog sig videre af hans Opdragelse, viste William, da han neppe var femten Aar gammel, at han allerede var blevet smittet af alle de Easter, der desværre saa ofte vancere de rige europæiske Godsejere i him Verdensdeel. Nærlig maatte det bedrove Menneskevennen allerede i en Inglinghs Hjerte at finde den Forhærdelse og Usolsomhed imod Medmenneskers Lidelser, der yttrede sig ved enhver Lejlighed. Ikke blot var han efter Faderens Ekrepel med Ligegyldighed, ja næsten med Velbehag, Bidne til de grusomme Straffe, der blev tildeelte de ulykkelige Negere for de ringeste Forseelser; ikke blot plagede han paa enhver mulig Maade de Betjente, der horte til hans umiddelbare

Ovvartning, men hans slette Opdragere hostede nu en
Kon, som de vel mindst havde ventet sig. Kammertjene-
ren mistede sit højre Øje ved et Slag i Brede af den
unge Thran, og Babekan, en af de gamle Slavinder, sit
i Sukermollen, hvorhen William havde sendt hende for
en ubetydlig Forseelse, sin højre Haand knust mellem
Valsterne, der udprese Sukkeret. Da udbrod den i den
nyere Historie bekjendte Negeropstand paa St. Domingo.
De haardt trykkede Afrikanere afrystede det tunge Lag
og toge skroefelig Havn over deres grusomme Herrer.
Williams Fader var iblandt de Förste, der faldt for de
mishandlede Slavers Knive og Koller; han selv var ved
Oprørets Udbrud fraværende paa Jagten. Med För-
sædelse saae han ved sin Tilbagekomst, hvilken Fare
der truede ham, og isede hurtig tilbage til Skoven, hvor
en forladt Negerhytte tilbod ham et øjeblikkeligt Fristed,
som han besluttede at benytte. Her laa den blodagtige
England, martret af Dødsfrygt, paa halvraadnet Lov,
plaget af brændende Torst, indtil Dagen brod frem. I
enhver Lyd, der naaede hans Øre, troede han at høre en
Henvners Godtrin. Henimod Morgen'en var han just slum-
ret ind, da han med et Udraab af Streak foer op af sit
Leje. Noland, hans store, nysfundlandské Hund, der med
sin Snude havde berort hans Ansigt, stod ved Siden af
ham, og bag ved denne en fort Dreng omtrent af Wil-
liams Alder, og indtil Dagen iforvejen hans meget pla-
gede Livslave. „Jeg har fulgt Noland,“ sagde han til
den skælvende Hvide, der i samme Øjeblik erindrede sig,
hvor ofte han i raa Spog havde hidset dette Øye paa
den unge Ali; „jeg formodede, at Du var her, og jeg

vil redde Dig. Det er nok, at Faderen har bødet for
 sine Misgjerninger; Sonnen maa leve og forbære sig!“ William kæmpede i Begyndelsen mellem Mistro og fejg
Gloede, men besluttede dog efter en kort Betenkning at
folge Ali, der nu gif foran ham ad afsides, næsten ufrem-
kommelige Beje giennem de tætte Skove for, som han
sagde, at føre ham til Hovedstaden, hvor Oprørsluen
endnu ikke rasede. Ubant til legemlig Anstrengelse var
William ofte nær ved at bukke under for Weissens Besværlig-
heder. Omsider syntes dog hans Elselser at nærme sig
deres Ende; Cap François laa for de Vandrende, idet
de traadte frem af det sidste Krat, og William begyndte
allerede at overgive sig til glade Forhaabninger, da de
stodte paa en Trop bevoedne Negere, der strax bemæg-
tigede sig William, hvis Ansigtssfarve betegnede ham som
en af deres Bedler. Maaske vilde dog hans egen Ung-
dom og Alis Taarer og Bonner have frelst ham; men
til hans Ulykke befandt den gamle Babekan sig blandt
Hoben. Denne styrtede ved Synet af ham som en Ra-
sende hen imod ham, holdt ham under de frygteligeste
Forbandelser sin lemlestede Arm for Øjnene, og hvilede
ikke, forend man havde udleverethende den Gangne. Derpaa
drev hun ham bunden, lig et Dyr, under blodige Slag
til sin elsendige Hytte, hvor hun tvang ham til at opvarte
sig, ligesom hun for havde oppartet ham. Enhver forhen
lidt Mishandling gjengicldte Furien ham tifold, indtil
han efter faa Dages Forlob segnede under Byrden af
 sine Elselser, haardt straffet for hvad han tidligere havde
forbrudt.

Exempler til Øvelse.

1. Den straffede Forsængelighed.

En Dreng havde faaet et Uhr tilligemed en smuk Kjøede til Foræring af sin Onkel. Nogle Dage efter var der Marked. Man raadeede ham at lade Uhret blive hjemme eller i det mindste at stikke Kjøden ind. Han gjorde det ikke, fordi han vilde prale dermed. Pludselig var Uhret borte. En Tyv havde trukket det ved Kjøden ud af Lommen paa ham.

Udvælelse.

(Til Lættelse for Disciplien er nedenfor antydet, hvilken Fremgangsmåde han skal følge ved Udvældelsen. Han vil deraf se, at han, om ogsaa kun i Tankerne, maa udkaste en lille Plan til hver enkelt Del; ellers vil han ikke kunne skrive Noget derom).

Fortellingen kan begynde med den bemærkning, at mange Fejl ofte hurtigt drage deres Straf efter sig. En Dreng (hans Navn; Noget om hans Forholde; foreløbig Antydelse af, at han har været forængelig, derved ofte krenket Andre o. s. v.) havde faaet et Uhr (en allerede længe ønsket Gjenstand; fort Beskrivelse deraf) tilligemed en smuk Kjøede (fort Beskrivelse) til Foræring (nøjere Bestemmelse af Maaden; Onkelens Uttring derved, at det ikke skulle tjene ham til at prale med, men skulle erindre ham om en omhyggelig Brug af Linden) af sin Onkel (nogle Efterretninger om denne og hans Forhold til Drengen; han kan være hans Gud-fader). Nogle Dage efter (i hvilke Drengen allerede havde vist sig stolt af sin nye Ejendom) var der Marked (om i Byen eller paa Landet; Drengen havde alle-

rede glædet sig til denne Lejlighed til at vise sig; hvorledes han teede sig strax om Morgen'en). Man raadeede ham (Flere i Huset, især Faderen) til at lade Uhret blive hjemme (Grunde, som man anførte derfor) eller idet mindste (han tog det ilde op, og bad indstændig om at maatte tage Uhret med) at stikke Kjøden ind (som han overmodig lod hænge frem af Vestelommen). Han gjorde det ikke (endført han havde lovet det), fordi han gjerne vilde prale med den (hans Opforsel paa Markedet, foran Boderne; han gjor sig latterlig o. s. v.). Pludselig (en Trængsel af Mennesker — ved hvilket Tilfælde? — opstaaer, eller han har ladet sig bedaare af Tyvens Smigrerier o. s. v.) er Uhret borte (Maaden, hvorpaa Drengen bliver det vær; hvorledes han teer sig o. s. v.). En Tyv (nøjere Efterretning om ham) havde (som han senere tilstod) trukket det ved Kjøden ud af Lommen paa ham (Drengens Betragtninger; hans Forsætter o. s. v.)

2. Den modige Andreas.

(Her gives Stof til en Fortelling, som Disciplien har at bearbejde i tre Grader, først en ganske kort Fremstilling af Indholdet, som i foregaaende Exempel, dernæst tvende Udvælder.)

En Dreng gaaer ud i Skoven (Navn: Andreas; Alder: 14 Aar; Sind: munter; Forældre: kun en Mor, fattig o. s. v.; Hensigt: at sanke Øviste til Brænde-sel). Beskrivelse af Aarstiden og Skoven (Begyndelsen af Vinteren, Taage, Dræber paa Treerne, Krig af Krager og Ravne). Drengen begynder sit Arbejde (sin-

der et Sted med meget Qwas, binde dette sammen, løs-
ser det paa en Hjulbor o. s. v.) Et Par mistænkelige
Personer komme til Syne (ud af det tøtte Krat, høslige,
smudsige, Pistoler i Vælet). Drengens Lytten (hans
Frygt, Skjul bag en Hasselbusk). Mændenes Samtale
angaaende et Roveri (at iværksætte mod to Ryttere i den
nærliggende Huusvej etc. — Roverne kunne indføres ta-
lende —). Deres Bortgang og Drengens Beslutning
(den Lyttendes Hjertebank); han voer neppe at aande;
Glæde over ikke at være blevet opdaget; Ønske at
underrette Rytterne om den truende Fare). Udførelse
af Beslutningen (han lader Qwasset ligge, iler til Lande-
vejen, venter, seer to Ryttere, Herre og Ejener, meddeler
det Horte). De Advaredes Opfersel (Mistro, nærmere
Overvejelse; Ejeneren sendes til Landsbyen; Mandskab
hentes, Roverne overfaldes og tages til Fange). Dre-
ngens Belønning (Herren, en nærboende Godsejer, tager
ham og Moderen til sig).

3. Den frygtsomme Ludvig.

(At behandle som det foregaaende Exempler.)

En Dreng (Navn, Alder, Forældre, Bolig o. desl.)
faaer Tilladelse til at gaae sin Onkel imode, der havde
lovet at komme den samme Dag. Tiden, paa hvilken
han gaaer ud (Aftenskumring, Føraar). Stedet, hvorhen
han gaaer (en Lund, der stoder op til Faderens Have, og
hvorigjennem Landeveien gaaer). Skildring af hans
sædvanlige Frygtsomhed. Hvorledes den ytter sig denne
Aften (naar han hører Noget rasle; naar en Oldenborre
surrer; en Ugles Skrig bringer ham næsten til at

vende om). Tilstagende Morke. Pludselig Opdagelse af
en lang, hvid, paa en Træstamme siddende Skikkelse
(videre Udførelse af, hvor strækkelig den var forekommet
Drengen). Skrigrende Piben fra Skikkelsen. Pludselig
Snoften, Brusen og Træmpen i Bustene, som bestandig
kommer nærmere. Ludvigs Flugt. Tilsyneladende For-
folgelse. Farligt Falb. Forbifaren af den vilde Hør
(som han troer). Endelig Hjemkomst. Forundring over
at træffe Onkelen. Det var ham, som i sin hvide Kappe
havde siddet paa Træstammen og pebet efter Rideknægten
med Hestene.

4. Jacob Tomms.

(Behandles som de tvende foregaaende Exempler.)

Jacob Tomms — Frugthandler — fattig — Kone
— tre Børn — Overenskomst med en rig Mand —
modtager Frugt — betaler efter Afscætningen — holder
Contracten — Konen og den ældste Datter blive syge
— Tomms kan ikke mere betale — bliver 5 Afd. skyldig
— den Rige overlader ham ej længer Frugt — skal be-
tale eller fastes i Fængsel — har endnu saa mange
Penge — behøver dem til sin Familie — beder den Rige
der bliver ubevægelig — Tomms giver Pengene — den
Rige gaaer — den Fattige har Intet — hans Familie
vil have Brod — hans Fortvivelse — „Sognet tager
sig af de Faderløse,” tænker han — beslutter at droebe
sig selv — Sideværelse — Tanker over Selvmord —
ingen Udvej — Bon — Forsøg at hænge sig — Larm
der ved — en Naboveste kommer til — troer, den syge
Kone behøver Hjælp — finder ham endnu levende —

Strikken fjernes over — han bringes paa et Leje — aarelades — kommer til sig selv — skammer sig — frygter Bebrejdelser — er nær ved en ny Fortvivelse — Grev G. hjælper — foreholder ham sit Forsøt — sætter ham i bedre Omstændigheder.

5. Damon og Pythias.

Da Damon var blevet domt til Doden af Dionysius, uddad han sig Tilladelse til at tage Afsked med sin Familie og ordne sine Anliggender. Denne erholdt han, da hans Ven Pythias paatog sig at ville lide Doden i hans Sted, dersom han ikke indstillede sig inden den til Henrettelsen bestemte Tid. Damon rejste, og overvinrende alle Hindringer, der lagde sig i Vejen for ham, vendte han tilbage netop tidsnok for at frelse sin Ven, der allerede blev ført til Rætterstedet. Dionysius, rørt over en saa sjeldnen Troskab, skænkede ej blot Damon Tilgivelse, men ønskede endogsaa at blive optaget som Trediemand i et saadant Venstab.

(Det vil ikke være vanskeligt for Læseren at finde flere Exemplarer, som han kan opgive i den af ovenstaende Form, han finder forneden. Ogsaa nogle af den attende Lections Exemplarer kunne benyttes til Udvidelse. Med denne Øvelse forbinde Læseren ogsaa den modsatte Fremgangsmaade, idet han lader Disciplen af en meget omstændelig Fortælling først give en længere, dernæst en kortere, endelig det simpleste Udtryk for det Skete.)

Enogthvende Lection.

Beskrivelse.

Beskrivelsen kan i de fleste Tilfælde betragtes som en udvidet Definition; den er forskellig fra Definitionen, idet den ej blot angiver Gjenstandens væsentlige,

men ogsaa dens tilfældige Mærker, og altsaa gaaer mere i det Enkelte. Dens Gjenstand kan enten være virkelig eller blot tænkt. Da det er Beskrivelsens Formaal at leve et anskueligt Billede af en Gjenstand, forbrer den Bestemthed og Tydelighed i Udtrykket, Fuldstændighed, Orden og Trostlab i Angivelsen af Gjenstandens Mærker. En Maler maa kunne male Gjenstanden efter den givne Beskrivelse.

Paa Hensigten med Beskrivelsen beroer dens Form og Tone. Den, der f. Ex. beskriver en Bygning til Auctionsunderretning for Købvere, udtrykker sig anderledes end den, der giver en historisk Skildring deraf; forskelligt fra begge igjen den, der vil udhæve dens romantiske Beliggenhed og dens Forhold til sine Omgivelser.

Anm. Hvad der hyppigt gjør det vanskeligt for Disciplen at forfatte en god og rigtig Beskrivelse, er den Omstændighed, at han mangler Øvelse i at iagttagte, i at se de enkelte Dele, hvorfra Gjenstanden bestaaer. Vi kunne ikke her udømme Negleterne for de mange forskellige Gjenstande, der henhøre under denne Art af skriftlig Fremstilling; imidlertid ville nedenstaende Vinck yde Begynderen stor Hjælp. Det forlanges ikke, at de skulle iagttagtes i den Orden, i hvilken de her ere opstillede, og endnu mindre, at de alle skulle sammentrænges i hver enkelt Opgave.

Bed en stor Mengde Gjenstande, saavel Naturens som Kunstens Frembringelser, ere følgende Enkeltheder at iagttagte, der anføres overensstemmende med en rigtig Classifications Fordringer.

1. Tiden naar og Stedet hvor Gjenstanden var forhaanden eller blev seet.
2. Dens Navn, Bestemmelse og Brug.
3. Om ny eller gammel.

4. Om Slægt, Art eller Individ.
5. Dens Dele; Delenes Dele; hvorledes forskellige fra det Hele, hvorledes indbyrdes; deres Forhold til hinanden.
6. Skikkelse, Delenes Skikkelse; (Omfang, Farve, Skønhed eller Mangel deraf); Stilling, det Heles og Delenes.
7. Tilblivelse, Dannelse af det Hele og Delene (Aarsagerne til Frembringelsen, Personerne eller Kunstnerne, som have dannet Gjenstanden.)
8. Stoffet hvoraf og Maaden hvorpaa den er forsyndiget.
9. Dens Functioner; Virkning; Indflydelse paa Menneskene, om den har bidraget til deres Lykke og Fornojelse o. s. v.
10. Vært og Udvikling.
11. Levemaade, Næring, Livsforholde, Forhold til andre Levende.
12. De Holeser og Tanker, som den opvækker.
13. Dens Sammenhæng med andre Gjenstande.
14. Hvad der ligner den eller er forskelligt fra den.

M o n s t e r.

Beskrivelse af Pompejus's Søjle.

Hvad der først fængsler den Rejsendes Opmærksomhed, naar han besøger Alexandria, er Pompejus's Søjle, som den sædvanlig kaldes, en Fjerdingsvej fra Byens sydlige Port. Den bestaaer af rod Granit, en haard, med sorte og hvide Prækker besprængt Steenart, der er meget hyppig i Egypten og Arabien. Søjlens Capital

eller Hoved hører til den corinthiske Orden; Palmeblade, som denne Snirklerne, ere ikke takkede, fordi den store Højde vilde have gjort Takkerne usynlige. Skafset eller Søjlens Hovedlegeme samt den øverste Deel af Goden eller Grundstykket bestaaer af en eneste Marmorblok, omtrent halvfemsindstyve God høj og ni God i Gjennemsnit. Grundstykket danner en Quadrat, hvis Sider hver ere henimod femten God lange. Denne Marmorblok, tredindstyve God i Omfang, hviler paa to Lag Steen, der med Vly ere forbundne med hinanden. Hele Søjlen er hundrede og fjorten God høj. Den er fuldkommen glat, kun paa den østlige Side noget beskadiget ved Luftens Paavirkning. Oprindelig havde en Statue sin Plads ovenpaa Søjlen, og endnu findes der en God af samme; den maa have været af gigantiske Forholde for fra en saadan Højde at vise sig i naturlig Størrelse. Kaster man Øjet op til Søjlens Top, skulde man troe, at i det højeste eet Menneske funde staae ovenpaa den, og dog har man gjort den Erfaring, at ikke mindre end atten Mennesker bekvemt kunne rummes der. Intet kan sammenlignes med dette Mindesmærkes ophøjede Storhed. Seet i lang Frastrand rager det frem over Byen og tjenner Skibene til Mærke. Kommer man Søjlen nærmere, opvækker den en med Grefrygt blandet Forbavelse. Man bliver aldrig træt af at betragte Capitalens Skønhed, Skafsets Længde og Godens Simpleshed. Æjmedet, til hvilket dette glimrende Mindesmærke er helliget, Tiden, paa hvilken det er oprejst, Kunstneren, af hvem det er udtaenk og udført, Alt dette er ligemeget indhyllet i Dunkelhed. Historien har intet Lys, der formaar at gjennem-

trenge det ægyptiske Mørke, og Sagnet kan ikke give os nogen Visshed i denne Henseende. Nogle formode, at Sojen er opført til Mindesmærke om Pompejus, der efter Slaget paa de pharsaliske Sletter flygtede for Cesar og skindig blev snigmurdet paa dette Sted; Andre have meent, at den er blevet oprejst af Taknemmelighed imod Kejser Severus, der havde viist Indvæarerne af Allexandrien store Belgerninger; atter Andre have i en i den nyere Tid paa samme dechiffret Indskrift troet at finde Beviser for, at den er helliget Dioceletian af en Prefect, der tilfældigvis havde Navn tilføllets med Cesars Medbejler. Men hvilket Navn man end vil tillægge den, bliver den et varigt Mindesmærke om den Fuldkommenhed, de Gamle have opnaaet i alle Kunster, som slaae ind i Architecturens Fag, og høver det langt over al Twivl, at i hvilke andre Henseender de Nyere end kunne have overgaat de Gamle, maae hine dog indromme disse Palmen for Driftighed i Opfindelsen, Fuldendthed i Udsættelsen, Smag, Rigdom og Skønhed i Formerne.

Anm. Disciplen angive, hvorvidt de ovenfor givne Vink ere benyttelses i denne Beskrivelse.

Exemplar til Øvelse.

(Disciplen forsatte nu en Beskrivelse over følgende Gjenstande:)

1. Et Værelse.
2. Et Huus.
3. En Kirke.
4. En Vogn.
5. Et Skib.
6. En Bro.
7. En Skrivepult.
8. Et Kommeuhr.
9. Et Stueuhr.
10. En Lampe.
11. En Plov.
12. En Harve.
13. En Sprøjte.
14. En Molle.

Anm. Disciplen valge til Gjenstand for sin Beskrivelse en bestemt Gjenstand, som han selv kender, og angive dette i Overfladen; f. Ex. Beskrivelse af mit Værelse (istederfor: af et Værelse); af min Faders Huus; af Frue Kirke o. s. v. For Beskrivelsen af naturhistoriske Gjenstande vil det ikke være vanskeligt at finde gode Mønstre. Vi nævne blot „Schouws naturhistoriske Skildringer“ og „Schouws og Eschrichts Afbildninger af Dyr og Planter“ med vedføjede Beskrivelser.

Den givne Besledning og Monstret omfatter dog kun et begrænset Antal af synlige Gjenstande. Skal Disciplen beskrive et Landskab eller en Egn, kunne følgende Ting være at bemærke:

1. Klima, Jordbund, Vegetation og deslige.
2. Agerdyrkningens Tilstand og Fremkridt.
3. De levende Gjenstande samt den Fardeel eller Skade, Forholdene medføre for dem.
4. De Forbedringer, der ere frembragte ved menneskelig Flid.
5. Beboerne, deres Beskæftigelser og Characteer.
6. Skønheden eller Hæsigheden af Landskabets udyrkede Dele; Udsigt; Bjerg eller Dal; flydende eller stillestaende Vand; rolige eller rivende Stromme o. s. v.
7. De Toner, som Gjenstande i Naturen, saasom Vandfald, Vælte, Træer, Dyr, endvidere Arbejdere og deres Redskaber eller Maskiner o. s. v. frembringe, i Forbindelse med de ovenfor under 1—3, 12—14 Pag. 57 og 58 angivne Omstændigheder og Mærker.

Anm. Disciplen vogte sig vel for at ville anvende alle de her givne Vink i enhver Beskrivelse af et Landskab eller en Egn; de kunne kun benyttes ved Skildringen af større Strækninger; jo

mindre den Egn er, der skal beskrives, desto mere er det nødvendigt at gaae i det Enkelte og lade Gjenstande træde frem, der forsvinde ved Betragtningen af store Masser. Ogsaa erindre Disciplen, hvad der ovenfor (Pag. 57) er sagt om Beskrivelsens Hensigt. Herlige Malerier fornemmelig af den nordiske Natur findes i stor Rigdom i Steffens's Noveller, ligedes hos Walter Scott o. Fl. (jfr. Dehlenschlägers Aby og Gulhndy 2den Deel i Begyndelsen, Aladdins Hule o. s. v.) Som et Erempl, i hvilket de fleste af de ansorte Bink ere komne til Anvendelse, meddeles her følgende

Beskrivelse over Greveskabet Cornwall.

Paa den sydlige Kant af England seer man en støvleformet Landtunge, der paa den nordlige Side bestyldes af det atlantiske Ocean, paa den sydlige af Canalens Boliger. Dens største Bænke beløber sig til 14 Mile; Breden aftager fra 10 til 1 MiiL. Denne Deel af England er Greveskabet Cornwall.

Uppig Korn- og Græsværk udfolder sig i de sydlige Dale; Ferskener og Aprikosser, ja endog Viin fremkomme i det Fri; ved solbeskinnede Væge; men i det Hele er Landet ikke frugtbart, og i Bjergegnene er det bart og fattigt paa Træer. For nogle Kartier siden laa Halvdelen af Jordbunden endnu ubyrket og øde. Da falt menneskekjærlige Guds- og Grubeejere paa den Tanke at give enhver fattig, ung Bjergmand, naar han giftede sig, et vist Stykke af det øde Land i Arvesæste med den Forpligtelse at opdyrke det og bygge sig en Bolig derpaa. Udfaldet overgik enhver Forventning. Hvad der havde været Enkeltes Forsøg, hævede sig til almindelig Anvendelse. Paa denne Maade opstode og opstaae endnu stedse med hvert Åar Landsbyer og Flækker i Nærheden af Bjergværkerne, og de før saa nogene Strækningers Characterer har paa det fordeelagtigste forandret sig.

Den sydlige Kyst er fuld af maleriske Scener; den nordliges Character er vild og majestætisk. Lodret stige her Granitvægene flere Hundrede Fod frem af Bolgerne, og lignende, naar de klave sig, Kasteller, mellem hvilke Havet har gravet sig dybe Kanaler langt ind i Landet. Et 1000—1200 Fod højt Bjerg strækker sig gjennem

Greveskabet og deler det paalangs i to ulige Halvdeler. Dets Rå er for største Delen Granit; men omkring og over denne Steenart har Leerfliser lejret sig, og i dets Skjød ere hine umaadelige Metalflatte skjulte, som allerede for 4 Kartusinder siden loffede Phönicierne bortil, og som har gjort Cornwall berømt og misundt. Dets Tingruber alene bestjælte meget over 24000 Mennesker, og det aarlige Udbytte i Metaller, det af de ikke mindre vigtige Kobberværker iberegnet, beløber sig til en Verdi af 18 Millioner Rigsdaler. Intet Land i Verden, selv Peru og Mexiko ikke undtagne, kan opvise et Udbytte af en saadan Størrelse, og intetsteds paa Jorden driver man Bjergvæsenet saa grandios, saa driftigt, saa ordnet og fordeelagtigt, og med saa store Capitaler.

Cornwalls særegne geographiske Beliggenshed og Jordbundens ejendommelige Beklæftenhed i Forbindelse med det, der skuldes menneskelig Flid og Kunst, giver Landet en Rigdom af romantiske og maleriske Partier. En Ruinkrands af Borge, Kloster og Capeller, der smykker Forbjergene og de høje Kyster, omlynger saa at sige hele Landskabet, og til hver Levning fra Fortiden knytter sig et oldgammelt Sagn eller en Legende, der lever fort i Folkets Mund fra Karhundrede til Karhundrede. Ogsaa Folkets Levemaade stemmer overeens med det Romantiske i Landskabet. Halvdelen af Beboerne bestaaer af Fiskere, Smuglere, Søfolk, de kjæreste, dueligste, forvorneste i hele England. Den anden Halvdel er begravet i Schachternes Mat, og det skumle Grubehus er deres Sol.*)

En gavnlig Forberedelse for Disciplen til Opgaver, som den ovenstaende, er det at fremstille Indholdet af et Maleri eller Kobberstik, fordi et saadant giver et lettere Overblik over alle Landskabets Dele. Disciplen maa her lægge Mærke til, hvad der i Maleriet er at see til Højre, til Venstre og i Midten, i For-

---

*) Udgiveren indstaaer ikke for Nojagtigheden af de i denne Beskrivelse forekommende statistiske Data.

grunden, Mellemgrunden og Baggrunden. Ogsaa historiske og andre Materier kunne benyttes til Beskrivelse.

Ved Beskrivelsen af Personer maa der tages Hensyn til Følgende:

1. Ædre; høj eller lille, før eller mager, indtagende eller frastødende.
2. Gang; Væsen, behageligt eller fejstet, naturligt eller søgt.
3. Aandsgaver, Forstand, Hukommelse, Phantasii, Kundskaber, Anskuelser, Færdigheder, Sprog, Udtryksmaade.
4. Character, god eller slet, aaben eller indesluttet, blid eller pirrelig, driftig og kraftig eller dorff og svag; Grundsetninger, faste eller løse; Levemaade, maadeholden eller ikke.
5. Fødsel, Alder, Navn, Stand, Opdragelse, Omgang, Formuesomstændigheder, Kald, Opholdssted.

6. Virken, Handlinger, deres Anledning, Fortjenester af Menneskeheden, af Fædrelandet, af Enkelte, af Kunster og Videnskaber.
7. Død, naar, hvor, hvorledes.

Naar Disciplen har øvet sig i ovennævnte forskjellige Arter af Beskrivelse, forsøge han at forbinde Fortelling og Beskrivelse i samme Opgave, idet han f. Ex. udarbejder Josephs, Davids, Salomons, Jobs, Apostelen Paulus's Historie og Characteerskildring. Stoffet til disse Øvelser tage han af den hellige Skrift; Ordene og Fremstillingen derimod maa være hans egne. Naar han er tilstrækkelig fortrolig med Geographi, Historie o. s. v.,

funne ogsaa Skildringer af historiske Characterer og Krigsbegivenheder opgives ham; ligeledes Beskrivelsen af følgende Gjenstande, hvortil aforlende Brevformen kan benyttes:

1. En lille Rejse.	13. Tilberedelsen af Brød.
2. En Kanefart.	14. — — — Hør.
3. En Sejlsads.	15. — — — Lærred.
4. En Jagt.	16. — — — Papir.
5. En Hvalfisfangst.	17. — — — Sukker.
6. Et Marked.	18. Et Uvejr.
7. En Fest.	19. En Storm.
8. Et Optog.	20. En Oversvømmelse.
9. Agerdyrkningen.	21. En Ildebrand om Nat-
10. Tilberedelsen af Ost.	ten.
11. — — Smør.	22. Et Skib i Fare.
12. — — Meel.	23. En Auction.

Toogthyvende Lection.

Den gode Stils Egenskaber.

Disciplen antages ved de foregaende Øvelser at være tilstrækkelig forberedt til rigtig at fatte og henstiftsmæssig at anvende Reglerne for det gode Foredrag. Disse have vi nemlig hidtil opsat at meddele, fordi det synes utvivlsomt, at Begynderen først maa vejsledes til at skrive, dernest til at skrive godt.

De Fordringer, der i Almindelighed gjøres til en god Stil (Skrivemaade, Sprog, Fremstilling, Foredrag), ere følgende:

1. Sprogreenhed. Sproget er reent, naar det er ægte dansk, naar det er frit for alle unsdvenlige

fremmede og provinsselle Udtryk. Ifølge denne For-
dring maa altsaa Disciplen, saavidt muligt, undgaae
Brugen af fremmede Ord og Talemaader (Germanis-
mer, Gallicismer, Latinismer o. s. v.); han over-
veje i forekommende Tilfælde noje, om der i Stedet for
det udanske Udtryk, han vil bruge, ikke gives et øgte
dansk; men drive ikke denne Purisme (Stræben efter
Reenhed) til Affectation, der er lige saa dadelværdig, som
Barbarisme (hyppig Unbringelse af fremmede Ord).
Han agholde sig ligeledes fra Ord og Talemaader, som
kun ere ejendommelige for en vis By eller vis Provinds
(Provincialismer); men beslittte sig paa at vælge
Udtryk, som have almindelig Borgerret.

2. Brugelighed. Et Udtryk kaldes brugeligt,
naar det paa den Tid, Skribenten lever, er i Brug hos
den dannede Deel af Nationen. Ikke ethvert øgte dansk
Udtryk er tillige brugeligt. Et Ord er en Mynt (verba
valent sicut nummi), der ikke altid vedbliver at være
gangbar; thi Sprogbrugen er en Tyrان^{*)}. Derfor, end-
såndt Sproget visnok med Fordeel kan bériges deels
ved at frembrage gamle Ord af ufortjent Hvile, deels
ved at præge nye til Betegnelse af nye Begreber (Dig-
ternes og Philosophernes Sprog give især Exemplar),
maa Begynderen dog være meget værsom i Brugen saa-
vel af forældede som af nydannede Ord (Archaisme —
Neologisme). Og ligesom han paa den ene Side
maa vogte sig for den Vildfarelse, at de sjeldneste Ord

^{*)} Multa renascentur, quæ jam decidere, cadentque, quæ nunc
sunt in honore vocabula, si volet usus, quem penes arbitrium est
et jus et norma loquendi.

ere de sjænneste (de bedste Skribenter betjene sig af de
samme Ord, som de sletteste), saaledes maa han paa
den anden Side undgaa trivelle og platte Udtryk, der
kun høre hjemme i de lavere Kredse.

3. Sprogrigtighed. Denne Egenstab har Sti-
len, naar den i Retskrivning, Bojninger, Ord- og Sæt-
ningsforbindelser samt Interpunction er overensstem-
mende med de herfor almeengjældende, paa Sprogets
Natur grundede Regler. Disciplen undgaae altsaa ej
blot det aabenbar Falske, men vogte sig ogsaa deels for
at optage det Uhemlede, deels for at forandre det ved
Brugen Hævdede, om det end synes at stride mod visse
Regler.

4. Tydelighed. Naar de enkelte Tanker ere ud-
trykte med en saadan Klarhed og Bestemthed, at den op-
mærksomme og forstandige Læser ikke kan være i Tvivl
om deres sande Mening, siges Foredraget at være tyde-
ligt. For at give Stilen denne Egenstab er det nød-
vendigt, deels at vælge saadanne Ord, som netop ud-
trykke det, der skal udtrykkes, deels at bruge saa mange
Ord, som ere fornødne til Tankens fuldstændige Betegnelse,
saa at Intet mangler og Intet er overslægtigt, deels at
forbinde Ordene og Sætningerne saaledes, at de fjerne
al Twetydighed og ikke tilstede mere end een Forklaring.

5. Passelighed. Vi have ovenfor (7de Lection)
set, at den samme Tanke kan udtrykkes paa forskellige
Maader. Det er imidlertid ikke altid ligegyldigt, hvil-
ken af disse man bruger. For paa ethvert Sted at
vælge den rette Udtryksmaade er det nødvendigt at tage
Hensyn til deels hvo der taler, deels hvad der tales

om. Thi Personer, der ere forskjellige i Alder, Stilling, Aandsgaver og Dannelsel, udtrykke ogsaa den samme Gjenstand paa forskjellig Maade; og at indklede en Hverdagsmaterie i skjonne og høje Ord, er ligesaa upassende, som at behandle en ophojet Gjenstand i den icke Hverdagstone. Passelig er altsaa Stilen, naar den udtrykker Tankerne saaledes, som Hensyn til Stoffet og den talende Person fordrer. Ved Behandlingen af alvorlige Gjenstande gjore Disciplen sig en ø del Simpelhed til Regel, lige langt fra Raahed og Svulst.

6. Kraft. Skrivemaaden kaldes kraftig, naar der i Henseende til Indholdet udtaler sig af den en fast Overbevisning, en vis Sikkerhed og Afgjorthed, der vækker samme Følelse hos Læseren, og naar i Henseende til Formen Udtrykkene ere saaledes valgte og ordnede, at de lade Tanken fremtræde med den størst mulige Bestemthed og Vægt. Denne Egenskab understøttes deraf ved betegnende Udtryk, ved rafse Overgange, ved at stille Hovedordet eller Hovedtanken paa den Plads, hvor de ville gjøre storst Virkning, og fornemmelig ved en vis Korthed, der forsmaaer ethvert Ord, som ikke er aldeles nødvendigt til Meningens Tydelighed, og hvis højeste Grad er den saakaldte Laconismus, der i faa Ord siger Meget. Derimod taber Stilen i Kraft ved den slæbende og trættende Bidtleftighed, der opstaar ved Brugen af unyttige Synonymer, ved Tautologier og Pleonasmer, ved utidig Omstrivning og Udtværen af en Tanke.

7. Beklang. Herved forstaaes den Egenskab ved Stilen, at den ved det mundtlige Foredrag gjor et

behageligt Indtryk paa Dret. Den befordres deels ved Valget af saadanne Ord og Ordforbindelser, hvis Lyd smigre Dret, deels ved en saadan Bygning af de enkelte Sætninger og disses Sammenføjelse til større Enheder (Perioder), at alle Delene komme til at staae i et harmonist Forhold til hverandre (Numerus, Rhytmus). Derimod forstyrres Beklangen ved den Cacophoni (Mislyd), som fremkommer ved Sammenstod af flere haarde Consonanter, ved Forbindelse af for mange aabne eller eens-lydende Vocaler (Hiatus), ved Gjentagelse af det samme Ord eller en lignende Lyd eller lige lange Ord, ved Mangl paa Ligemaal (Symmetri) saavel i Periodens enkelte Dele som i Perioderne indbyrdes.

8. Afverling. Hyppig Brug af de, samme Ord, de samme Talemaader, de samme Sætningsforbindelser og Periodobygninger gjor selv den Stil, der ikke mangler Tankefyldt, eensformig, stiv og trættende; hvormod Rigdom af Tanker i Forbindelse med Afverling eller et skjonsomt Valg af de utallige forskjellige Former, hvorunder Tanken kan fremtræde, giver Foredraget en Mangfoldighed, en Skønhed og et Liv, der uimodstaaeligt river Tilhøreren eller Læseren med sig. Til de Midler, der tjene til at give Fremstillingen disse Egenskaber, høre de saa kaldte Troper og Figurer, som førstilt skulle afhandles.

Treogtyvende Lection.

Troper.

En Trope (*τρόπος*, Omvenden) er en Afsigelse fra den sædvanlige Talebrug, ifolge hvilken man istedet-

for et egentligt (Gjenstanden med sit rette Navn betegnende) Udtryk sætter et uegentligt og billedeligt. Troperne tjene til at giore Foredraget klart og levende, idet de ej blot, som de egentlige Udtryk, tiltale Forstanden, men tillige sætte Phantasien og Folelsen i Bevægelse. Til den Ende indskrænke de sig ikke til at sandseliggjøre det Usandelige, men forstørre endog ofte et sandseligt Begreb ved et andet beslagtet, men anskueligere. For Ex. Livets Morgen, Livets Aften, istedetfor: Ungdom, Alderdom; Graven aabnede ham sin Favn, istedetfor: han døde; Himmelens Fakkel, istedetfor Solen.

Anm. Brugen af tropiske Udtryk er ligesaa gammel som Sprogets Anvendelse paa usandelige Begreber. Trangen til at betegne Begreber, for hvilke det usudkomne Sprogforraad ikke var tilstrækkeligt, trang til at oversætte Betegnelser af sandelige Gjenstande paa usandelige Begreber, ofte efter en kun dunkel følt Eighed. Det gives deraf intet Sprog, som ikke ejer et stort Antal Udtryk, der deels uforandrede ere overførte fra den egentlige til den uegentlige Brug (f. Ex. Dimsvob, fatte, vægtig), deels ere udsprungne af en sandelig Rød, om de end i den Form, de have, ene betegne og altid have betegnet usandelige Begreber (f. Ex. Hand, begribe, grundig). At dog disse sidste ikke kunne henføres til de tropiske Udtryk, er aabenbart; ja selv de første kunne det ikke, naar deres oprindelige sandelige Betydning er saaledes forsvundet, at de alene fremkalde Forestillingen om den uegentlige Betydning, som altsaa i Tidens løb er gaaet over til at blive den egentlige. Tropiske ere kun de Udtryk, som fremstille for Sjælen Billedet af en anden Gjenstand end den, de selv betegne, og kun om saadanne kan her være Tale.

De fornemste Troper ere følgende:

1. Metonymi (*μετονυμία*, Navneombytning) er en Ombytning af det egentlige eller almindelige Ord med

saadanne, som betegne de føregående Forhold, hvori Gjenstanden maa tenkes eller forekommer, og som altsaa give en bestemtere og anskueligere Forestilling. Saadanne Forhold kunne være:

- a) Aarsag og Virkning;
- b) Foregaaende og Efterfolgende;
- c) Ting og Egenskaber;
- d) Stof og Produkt;
- e) Tegn og det Betegnede;
- f) Rum (Tids og Steds) og det, der indeholder des deri.

Disse Forhold kunne derfor indbyrdes sættes istedetfor hinanden. F. Ex. a) Homer for de homeriske Digte; og omvendt: blegue for frygte. b) Lukke Øjnene op for see; omvendt: ikke see Sommeren for doe om Foraaret. c) Vinteren har belagt Sven med Eis, for Vinterens Kulde; omvendt: den Almægtige for Gud; Almagtens Bud for den almægtige Guds Bud (dette sidste tilfælde kaldes ogsaa med et eget Navn abstractum pro concreto). d) Guld, Solv, Kobber for Guld= Solv= Kobber=Penge; omvendt: plukke Kranser for Blomster. e) Oliegreen for Fred; Scepter, Krone, Throne for Regjering; omvendt: Eckersbergs Thorvaldsen for Eckersbergs Portrait af Thorvaldsen. f) Oldtiden, Nutiden for de Gamle, vore Samtidige; hele Byen kom i Bevægelse, for: Indbyggerne i Byen; omvendt: Lovspring, Host for Foraar, Efteraar; Malerisamlingen er aaben, for: Værelerne, hvori Malerisamlingen er opstillet.

2. **Synecdoche** (*συνεκδοχή*, Medopfattelse) er den Betegnelse af en Gjenstand, som antyder det Hele eller Almindelige ved at nævne det Enkelte eller Specielle, eller omvendt. Hensigten med denne Trope er deels at lade en betydelig Enkelthed fremtræde for Phantasien, deels at bortlede Opmærksomheden fra det Specielle og hændrage den til det Almindelige. Ifølge den settes derfor:

- a) en Deel for det Hele,   d) Flere for En,
  - b) det Hele for en Deel,   e) Arten for Slægten,
  - c) En for Flere,   f) Slægten for Arten,
- og overhovedet et mere og et mindre omfattende Begreb for hinanden.

F. Ex. a) Hans Øje væger over os; Tag, Dør-tærskel o. s. v. for Huis. b) Hele Verden vil dadle dette. c) Vogen er sprungen ud; Storken er kommen. d) Jeg har læst i de offentlige Blade, for: i eet af de offentlige Blade; Himmelene fortælle Guds Øre. e) Han holder paa sine Specier, for Penge; Guldtørst for Begjerlighed efter Rigdom. f) Forbrydelsen for Tyveriet; Kunstneren for Maleren. — De Dodelige for Menneskene; hundrede Gange for flere Gange.

Anm. Til Synecdoche henregner man ogsaa: 1) Antonomasiens (*αντονομασία*, Navneomverling), isølge hvilken et Nomen Proprium og Appellativum settes i Stedet for hinanden; f. Ex. Digteren for Oehlenschläger, en Herkules for en stærk Mand. 2) Hyperbolien (*ὑπερβολή*, Overdrivelse), der forstørre det i sig selv Store og formindsker det i sig selv Ubetydelige; f. Ex. Svaerdet foer med Lynets Hurtighed af Skeden; en Nøddestal for et lille Skib.

3. **Metaphor** (*μεταφορά*, Overførelse) er en (særlig almindelig eller abstract) Gjenstands Betegnelse ved en anden (individuel og sandselig), hvormed den har Lighed. Dog bliver det metaphoriske Udtryk ikke, som i Sammenligningen, stillet sammen med det egentlige, men umiddelbart sat i dets Sted. F. Ex. Videnskabernes Lys; det ulmende Had; din Mistanke saa er mig.

Anm. 1. Denne Trope tjener mere end nogen anden til at gjøre en Forestilling anskueligere, og derved give Talen Liv og Styrke. Den anvendes derfor meget hyppig og kan ligge baade i Substantiver, Adjektiver og Verber (see Exemplerne). Men, da den ogsaa ofte misbruges, maa man gjøre sig til Regel kun at vælge saadanne Metaphorer, i hvilke Lighederne er træffende, passende, ikke vanskeligt at forståe; ligeledes maa Billedet være nyt, ikke forslidt, forstjellige Metaphorer ikke forbides med hinanden, ej heller det begyndte Billede afbrydes ved pludselig Overgang til det egentlige Udtryk. F. Ex. Døden har Knækket denne Lilie er træffende om en ung, uskyldig Pige, men ikke om en Mand; Undersaatternes Gud, om Kongen, er upassende; ligeledes: Corinthos Erobring var en fed Steg for Romerne; Himmelens Kanoner, om Torbenen, o. s. v. Verdens Øje, er uheldigt, hvis det skal betegne Solen, da det ogsaa kan være Guds Forsyn; ligeledes: Basans Øyer for de Mægtige i Basan, da Udtrykket beroer paa en os fremmed, orientalsk Anskuelse; Amors Pile, Lænker o. s. v. for Kjærlighed er forslidt; Du seer denne Sag i det sorte Lys, ere to usærlige Metaphorer; ligeledes: enhver Spire var udslukt hos ham; Statens Skotte (den første Minister) er Døden nær — er en utilslödelig Afbrydelse af det begyndte Billede. Forbindelsen af usærlige Metaphorer kaldes Catachrese (*καταχρέως*), Misbrug.

Anm. 2. En til alle Sætningens Dele udvidet eller gjennem flere Sætninger fortsat Metaphor kaldes Allegori. Nebens altsaa Metaphoren ligger i en enkelt Sætningsdeel, udfylder Allegorien saa at sige hele Sætningens Sphære, f. Ex.:

Glink, rafse Styrmand! Vølgen staer paa Øillet,
Øg Binden klapper i det brustne Tougværk;
Nu gfarer det med veldig Haand at flyre
Det sterke Roer i Nattens Malm. (Oehlenschl. Palnatoke).

Parabler, Fabler, Gaader ere allegoriske Digtarter.

Anm. 3. Naar Metaphoren fremstiller levende Gjenstande eller usandselige Begreber som levende og handlende, kaldes den Personification eller Prosopopoi, f. Ex. den torstige Jord; den smilende Eng; underlige Aftenlufte, hvorhen vinke I min Hu!

Det er ovenfor angivet, at Troperne gaae ud paa at anskueliggjøre Tanken, idet de fremstille den under et bestemt Billede. Heraf folger, at hvor det lige fremme Udtryk er klart og betegnende nok til ikke at behove denne Sandseliggjorelse, vilde det tropiske Udtryk være unødvendigt og altsaa forkasteligt.

Fireogthyvende Lection.

Figurer.

En Figur er en fra Tankens ligefremme Betegnelse afvigende Form i Udtrykket, der fremstiller Tanken som udsprungen af et levende beveget Sind. F. Ex. Dette er en stor Uretfærdighed, vilde med Spørgsmaalets Figur hedde: er dette ikke i høj Grad uretfærdigt? — eller med Udraabets Figur: hvilken skammelig Uretfærdighed! — Naar derfor Troperne tjene til, ved Sandseliggjorelse at give et Begreb Klarhed og Bestemthed, have Figurene til Hensigt at indpræge visse Tanker dybere i Tilhørerens eller Læserens Gemmt; de bestaae ikke, som Troperne, i Valget og Brugen af enkelte Ord, men i disses Forbindelse til et Udtryk for Følelsen.

Anm. Af de firende Hovedklasser, grammatiske og rhetoriske Figurer, have vi her kun med de sidste at gjøre; men selv af disse forekommer hos Rhetorikerne en saa utallig Mængde, at vi maae indskränke os til at anføre de allervigtigste.

Den Skrivende har til Hensigt enten at belyse eller bevæge; det Forste stræber han at opnaae ved at virke paa Læserens Overbevisning, det Andet ved at virke paa hans Følelse. Paa Grund af denne dobbelte Hensigt lade ogsaa Figurerne sig ordne i demonstrative og pathetiske, eftersom det ene eller det andet af de nævnte Formaale er fremhæftende.

Anm. De demonstrative Figurer ere lige saa lidet mulige uden levende Følelse (Pathos), som de pathetiske uden et Grundlag af bestemte og vægtige Tanker. Men sjældent saaledes et bevoget Sind udtaler sig i dem alle, maa Følelsen dog være underordnet Overvejelsen og Fremstillingen, der fordrer det første Hensyn.

a) Af Figurerne udspringe nogle af Streben efter at fremstille Tanken med Bestemthed og Tydelighed, idet de tillige virke paa Læserens Phantasie og Følelse, saasom:

1. Climax (Κλιμαξ, Stigning), der stiller Ordene og Tankerne saaledes, at de bestandig tiltage i Kraft. F. Ex. Formue, Sundhed, Rolighed, Liv, Gre — Alt sætter Du paa Spill. — Naar den størkeste Tanke sættes først og derefter de svagere, kaldes det Anticlimax, Nedstigning, f. Ex. Paar Thronen, i Palladsæt, i Hytten — overalt kan den Dydige være lykkelig.

2. Sammenstigning (comparatio), f. Ex. Hans Gang i Slaget er som Hvalens Gang i Havets Dyb.

3. Modsatning, Antithese (oppositio, ἀντίθεσις), f. Ex. Glaserne blevে tommere og Hovederne fuldere. — Du er klædt i Purpur, jeg i Vadmel; Du

boer i et Marmorpalads, jeg i en straatakt Hytte; paa dit Bink give hundrede Tjenere Agt, mit Bud ablyder ingen levende Sjæl.

Anm. Besleget med Antithesen er: Ὀγύμορον ($\delta\tilde{\epsilon}\mu\omega\sigma\sigma$) eller den tilsyneladende Modsigelse mellem Sætningens Elementer; f. Gr. Din Tavshed Kriger meer end Fenris Hyl. — Vi elsee Dvindens sterke Svaghed, hun vor svage Styrke. (Ogsaa kaldet contradiction in adjecto).

4. Individualiseren (Gaaen i det Enkelte), der opleser et Begreb i dets underordnede Dels. Denne Figur kaldes ogsaa Fordeling (distributio, $\mu\epsilon\rho\mu\sigma\acute{o}s$). f. Gr. Unge og Gamle, Store og Smaa, Rige og Fattige — for alle Mennesker. — Eigeledes:

Enhver, som ej ligger død eller syg,

Han gribet sit Skjold, han gribet sit Spyd;
d. e. Alle Vaabendygtige skulle ruste sig.

b) Andre have til Hensigt at stille ubehagelige Forestillinger og Tanker i Baggrunden, eller henlede Opmærksomhed paa det tilsyneladende Mindre og Ubetydelige, for at det efterfølgende Større kan fremtræde i sin fulde Styrke, saasom:

5. Forbigaaelse (præteritio), der omtaler en Ting, uagtet den giver sig Skin af at lade den überort. f. Gr. Jeg vil ikke tale om, hvor velgjørende han var i det private Liv, hvilke Summer han anvendte til Trængendes Understøttelse o. s. v.; jeg vil blot henlede Opmærksomheden paa, hvad det Offentlige skylder ham.

6. Omskrivning, Periphrase ($\pi\epsilon\rho\mu\phi\rho\alpha\sigma\acute{is}$), hvortil ogsaa Euphemismen ($\epsilon\nu\phi\eta\mu\iota\mu\acute{o}s$) hører; om hvilke man see 8de og 9de Lection.

7. Formindskelse, Litotes ($\Lambda\tau\tau\acute{o}ns$), hvorved man synes at sige mindre, end man virkelig siger. f. Gr. En ikke uerfaren Kriger for en meget erfaren; ikke hæslig for smuk.

c) Andre igjen bruges for at undgaae det Anmasende og Stodende i at fremsette egne bestemte Paastande:

8. Spørgsmaal (interrogatio), der tilsyneladende øfser Andres Betenkning over en Gjenstand, som om den Talende ikke selv var paa det Rene dermed. f. Gr. Hvo tvivler om hans Retskaffenhed? — Kan noget være skjonnere?

9. Sermocination, Indforelse af en Anden som talende, hvorved den Talende lader sin egen Personlighed vige Pladsen for en Andens. f. Gr.: Med Bekymring tænkte da Fædrelandsvennen: Hvordan skal det gaae vo're Born, om end Alt kan holde sammen i vor Levetid!

d) Andre endelig gaae ud paa, ved tilsyneladende Be richtigelser, Indvendinger og Tilstaaelser at give de Paastande og Grunde, man ansører, desto større Vægt:

10. Selvrettelse (correctio), ved hvilken den Talende tager et Udtryk, han har brugt, tilbage, og sætter et andet i dets Sted. f. Gr. Hele Danmark — dog, hvad siger jeg? — hele Europa beklager dette Tab. — Den Beundring, eller rettere, den For gudelse, der er bleven Napoleon til Deel, giver Anledning til mange Slags Betragtninger.

11. Selvindvending (occupatio), forekommer en Modstander i at fremsette og gjendrive de Indvendinger, denne tænkes at gjøre, og svækker derved deres Kraft,

medens den styrker den modsatte Mening. F. Gr.: Men — maaſkee er han blot udmarket som lyrisk Digtter? maaſkee er han uheldig i den episke og dramatiske Poesi? Jeg behøver blot at nævne de fortrinlige Værker, vi i begge disse Digtarter have fra hans Haand, for at vise det Urimelige i en saadan Paastand. — Man vil indvende mig, at han dog er en god Mand. Jeg svarer, at dette er en meget wetydig Røes.

12. Tilstaaelse, Indrommelse (confessio, concessio), hvorved man ligeledes søger at svække en Andens Grunde; f. Gr.: Jeg tilstaaer, at det var et forvovent Skridt; men hvo vilde i min Stilling have betrækt sig paa at handle ligesaa.

13. Fortielse (reticentia, *ἀποσιόπησις*), der pludselig standser midt i Talen, og enten slet ikke gaaer videre eller begynder med en ny Sætning. F. Gr.: B. Min Arel, veed Du, at Kongen — A. Alting veed jeg, Alt. (Virgils: *quos ego* —).

Anm. Bestegnet med Fortielsen er Ellipse (*Ellipsis*), Udeladelse af eet eller flere Ord. F. Gr. Fortalte min Ven i Norden? — svigte ham nu, da han allermeest trænger til min hjælp? — For ingen Pris!

e) Er den Skrivende gjennemtrængt af en levende Følelse, som han ønsker at overføre paa Læseren — det være sig Glæde eller Sorg, Haab eller Frygt, Beundring eller Uwillie —, udtaler denne Følelse sig fornemmelig gjennem følgende Figurer:

14. Udraab (exclamatio). F. Gr.: Ha, hvad en Munk dog ej besmykke kan! — Hvor dunkelt for en Sommermorgen!

15. Apostrophe (ἀποστροφή), hvorved man tiltaler eller anraaber fraværende (levende eller afdøde) Personer, som om de være nærværende, eller livløse Gjenstande, som om de havde Liv og Følelse, eller Guddommen selv. F. Gr.:

Jeg har min Helga! Hører det I Sale,
Som Bogen hvælver bladsfuld, Green ved Green;

Jeg har min Helga! Hører det I Dale,
Hvis Guldar krandsé Højens Nunesteen;

Jeg har min Helga — Hører det I Vinde!
Til Norge storm: Han vandt sin Elsterinde!

H Til at vække Undsætelse og Forvirring anvendes.

16. Ironi (εἰρωνεία, forstilt Tale), hvorved man om en Gjenstand figer det Modsatte, af hvad man mener. Idet den saaledes fremhæver Contraffen mellem det, Tinget er, og det, den figes at være, tjener den fornemmelig til Spot og Idmygelse; sjeldnere er den af en godmodig Natur. Ironien falder f. Gr. den Fejge en Helt, Skurken en brav Mand; sjeldnen omvendt.

H Til at henlede Opmærksomheden og Følelsen paa og lade den dyæle ved en enkelt Forestilling tjene følgende Figurer, der danne sig ved Stillingen og Valget af de Ord, der især skulle fremhæves:

17. Inversion, Om sætning, Afvigelse fra den naturlige Ordfolge for at udhæve et Ord. F. Gr.: Ham skulde jeg belonne? — Ikke Belonning, men den haardeste Straf har han fortjent.

18. Gjentagelse (repetitio) 1) i Begyndelsen af en Sætning, 2) i Begyndelsen af flere Sætninger, 3) i Enden af flere Sætninger, 4) efter Slutningen af flere Sætninger (Epizeuris, Anaphora, Epiphora, Symploke. (Exempler herpaa see 17de Section, Ann.). 5) Gjentagelse i samme Orden med forklarende Tilsætning (Spanodos). F. Ex.: Antonin var streng og mild; streng imod sig selv, mild imod Andre.

19. Paronomasi (*παρονομασία*), Sammenstilling af to meningsforskellige, men i Udtalen temmelig eenslydende, især stammebeslægtede Ord. F. Ex.: Et Skytten skudt? — Raaddent er snart broddent. Som vundet saa svundet. (Capuzinerens Tale i Schillers Wallenstein; Rückerts Makamen des Hariri.)

20. Antanaclasis (*ἀντανακλασίς*), Gjentagelse af det samme Ord i forskellig Betydning. F. Ex.: Lader os leve (nyde Livet), saalænge vi leve. — Forladt af Mennesker, blev mig min Synd af Gud forladt.

h) Endelig bidrage Bindeordenenes Udeladelse eller Gjentagelse til at gjøre Fremstillingen levlig eller lade de enkelte Forestillinger tydeligere fremtræde; heraf Figurerne:

21. Asyndeton (*ασύνδετον*), Bindeordenenes Udeladelse. F. Ex.: Jeg kom, jeg saae, jeg vandt.

22. Polysyndeton (*πολυσύνδετον*), Bindeordenenes Gjentagelse. F. Ex.: Cæsar kom og saae og vandt.

Af hvad der er sagt om Figurerne som udspringende af en bevoget Sindsstemning, vil det være indlysende, at de kun da ville forhoje Fremstillingens Skønhed, 1) naar

de ere det naturlige og sande Udtryk af den Tankendes Tanker og Følelser; 2) naar de anvendes med Spar som hed, altsaa udeblive, hvor Tanken ikke vækker nogen levende Følelse, men indtræde ved stigende Affekt og anstueliggjøre Tankens vorende Styrke.

Exemplier til Øvelse i at kjenne Troperne og Figurerne.

Blibt, som naar Gravenaabner sig og sender den saliggjorte Sjæl til Paradiis, — saaledesaabner hun sit Øjelag, — og sender op til himlen fromme Blikke. (Fig. 2.) De Blinde see, de Døve høre, de Lamme gaae, de Dode staae op igjen & der seer Mirakler. (Fig. 4.) Her vilde en Socrates tage Taalmodigheden (Tr. 2, Ann. 1). Ej Grønlands arme Son vil bytte — sit golde Fjeld med korrigt Land; — Et Marmorslot er ham hans Hytte, — og Fjeldet er hans Canaan (Fig. 3). Brænd højt, brenn varigt i vort Norden — Du Fødelandets Kærlighed! — Gjor Manden Fjæl i Slagets Torden — Og nyttig i den gylne Fred! (Fig. 18; 15; Tr. 3; 1). Du est et Hekla, Rue! vild og rædsom. (Tr. 3). Dog var det ikke godt for Nordens Kre, — hvis Isden ulmed under Isen ej. (Tr. 3, Ann. 2). O, hvo kan holde Glæder i sin Haand, — blot ved at tænke sig det frogne Fjæld? — hvo slove Hungerens dens skarpe Land, — blot ved at tænke sig et Herregilde? — Hvo vandre nogen i Christmaaneds Sne, — blot ved at minde sig Skjærsommers Varme? & hvo kunde udholde den første Smerte blot ved Tanken om det Mobsatte (ibid.) — Hvilket Folk opdagede først Gloset og Purpursvaren? Phoenicerne. Hvilket Folk opfandt først Bogstavskriften? Phoenicerne. Hvilket Folk forsøgte først at sejle efter Stjernernes Bejledning? Phoenicerne. (Fig. 18). — Jeg nævnede Naturen, og Du folte uden Tvivl dit Hjerte saae roffere ved dette Navn, idet Du i Indbildningskraften saae Dig hensat i den unge Vaars Herlighed; snart under Bogestovens lyse Kroner, snart paa den blomsterrige Eng,

snart ved Rildens friske Væld, hører Du igjen vender Dig til det alvorlige, sortladne Hav, der snart forfærder Dig ved sine skummede Bolger, snart formilder Dig ved at tilbagekaste dit eget Billed fra sit blanke Spejl. (Fig. 4). Hvi skulle Du gjøre Dig til Træl af en enkelt sandselig Lyft, da ha mange andre Glæder vente Dig? (Fig. 8). Og derfor rind, Du Rildens Strøm! jeg skal ikke sorge over din snare Flugt; der vores altid nye Blomster ved dine Bredder, og hvad Du tager med Dig af det, der var mig ejert, det bærer Du til en Rygt, hvor ogsaa jeg skal komme, hvor jeg skal finde igjen, hvad jeg tabte. (Fig. 15. Tr. 3, Ann. 3). Hvor blev ikke mine Forhaabninger skuffede! Hvilken sorgetlig Fremtid laa ikke for mig! hvor angrede jeg at have forladt den først bestraade Bane! (Fig. 14). Det er meget Gødt og meget Nyt i hans Bog; kun Skade, at det Gode ikke er nyt, og det Nye ikke er godt (Fig. 3). I vil græde Blod, at I foragtede min Nød hjælp taabelig! Vil græde Blod! (Tr. 2, Ann. 2). Hvo beundrer ikke Thorvaldsens Mejself? (Tr. 1). Men vi ere Daarer, da vi vores at sammenligne Drusus, Africenus, Pompejus, os selv med Publius Globius! (Fig. 16). Dersom Du etter vores at sætte din God inden for denne Dør, saa skal dit Blod — Her taug han, thi Forbitretelsen tillukkede hans Læber (Fig. 13). Bon rører Helgen, Helgen ej sig rører (Fig. 20). Da Milo's Slaver hørte og virkelig troede, at deres Herre var dræbt, gjorde de af egen Drift det, som Enhver vilde ønske, at hans Slaver vilde gjøre under lignende Omstændigheder. (Fig. 6). Kong Philip forlangte, at Spartanerne skulle udlevere ham deres Vaaben. „Kom og tag dem,” var Svaret (Laconisme, Pag. 68). „Men,” siger min Modstander, „Faderen havde i Sinde at gjøre Sonnen arveløs, og deraf rejste sig dennes Forbitretelse imod hin.“ Hvoraf, spørger jeg, veed han da, at Faderen havde det i Sinde, som han aldrig udførte? (Fig. 11). Aldrig havde der været Fjendskab imellem dem; dog, hvad siger jeg, end ikke den ringeste Misforstaalede havde nogensinde fjernet dem fra hinanden (Fig. 10). Saamange Hoveder, saamange Sind (Tr. 2). Min gode Klinge skal tuge dit Overmod (ibid.). Parkeret har fældet Dom over dette Stykke (Tr. 1). Hvor skal jeg begynde og

hvor skal jeg ende for at bevise en Sandhed, for hvilken der gives flere Beviser, end Stjerner paa Himlen og Sandkorn paa Havets Bund? (Tr. 2, Ann. 2). Hvad er Kraft uden Erfaring? Den nedrives istedetfor at opbygge, den slader istedetfor at gavne. (Fig. 8; Tr. 3; Fig. 3). Med saa henrivende Kraft strømmede Salen fra Olbingens Læber, at selv Væggene syntes at lytte til hans begejstrede Ord. (Tr. 2, Ann. 2). Thor skal splintre Korset med sin Hammer (Tr. 1).

Før at øve Disciplen i at kjende og anvende de tropiske og figurlike Udtryk lade Læreren ham 1) angive, hvilke Troper og Figurer der findes i et opgivet Afsnit (Poesi eller Prosa), og hvorledes Tanken uden disse vilde være fremstillet; 2) danne Sætninger, hvori opgivne egentlige Udtryk ombyttes med tropiske, ligefremme Vendinger med figurlike, som enten navnlig fordres af ham, eller som det overlades til ham selv at velge, dog saaledes, at han ogsaa i dette sidste Tilfælde maa angive, hvilken Trope eller Figur han benytter. Kan han finde flere forskellige Udtryk for den samme Tanke, er det desto bedre. F. Ex.:

Han er død, metonymist: Han hviler i Graven.
Franskmandene sejrede, Den franske Begejstring
sejrede.

Tyrkerne erobrede Con- Halvmaanen blev plan-
stantinopel, tet paa Constantino-
pels Volde.

Det blæser ikke, metaphorist: Bindene slumre.
Han er tapper, Han er en Løve i Striden.

Det er Foraar og Blom- Baarens Blomstertoppe
sterne ere komne frem smykker Mark og Eng.
paa Marker og Enge,

Det vil ikke være vanskeligt for Læreren at forøge Antallet af disse Exempler og opstille andre til Øvelse. Vi indskrænke os derfor til de her meddeleste for at døve noget længer ved enkelte Figurer, hvis hensigtsmæssige Brug især bidrager til at forskjonne Stilen.

Femo gthyvende Lection.

Individualiseren.

Denne Figur (see Fig. 4) er fortrinlig sikkert til at sætte Indbildungskraften i Bevægelse og gjøre en Tanke anskuelig; thi istedetfor at nævne et omfattende Begreb, der udtalt i sin Almindelighed maa ske kun vilde vække en dunkel Forestilling, forer den de enkelte Dele, der indeholdes i dette, frem for Sjælen; og idet den saaledes viser os en Gjenstand fra alle eller dog fra flere Sider, giver den os et langt mere klart og levende Billed deraf. Den bruges derfor hyppig ej alene af Digtere, men ogsaa af de bedste Prosaister.

M o n s t r e.

1. Min Ven er en ivrig Naturforsker.

Individualiseret:

Min Ven samler Dyr, Planter og Stene; han sonder-
lemmer Flagermus, udstopper fugle, spidder Sommer-
fugle og Torbister; det spædeste Mos paa Bjergets Top
er lige saa lidet sikkert for ham, som den fineste Dvarts-
krystal i dets Indre.

2. Jeg har ret nydt Bylivet.

Individualiseret:

Jeg har bivaanet Baller og Concerter, taget Del i glimrende Kænfarter, hørt Forelæsninger, besøgt Operaer og Balletter, Lysspil og Sørgespil.

3. Industrien er i stærk Øplomst i denne By.

Individualiseret:

I denne By lyder uophorlig Hammerens Slag, Fi-
lens og Savens høje Stemme; mægtige Esser ryge, alle
Slags Hjul dreje sig i bestandige Kredse, Lugten af
Sukker-, Tran- og Sæbesyderier opfylder Luften.

Exemplar til Øvelse.

(Disciplen udtrykke nu følgende Sætninger ved Individualiseren.)

1. Min Ven er en stor Jagtelsker.
2. Jeg har ret nydt Landlivet.
3. Handelen er betydelig i denne By.
4. Efteraaret bringer Frugterne til Modenhed.
5. Mange Regenter ere faldne ved Mord.
6. Man seer i Constantinopel Mennesker af alle Nationer.
7. Bygningen var meget forfalden.
8. Krigere af alle Vaabenarter opfyldte Lejren.
9. Krigen har medfort skæckelige Ulykker.
10. Fredens Sysler ere atter begyndte at drives.

Sævogthyvende Lection.

Sammenligning.

Sammenligningen, der ligesom Metaphoren grunder sig paa Analogi (16de Lection), tjener til at tydeliggjøre

en Forestilling ved at stille den sammen med et den lignende Billed. I Metaphoren, der er at betragte som en forkortet Sammenligning, bliver Hovedforestillingen fortørnget af Billedet, der umiddelbart træder i dens Sted (Pag. 73); i Sammenligningen bestaae begge ved Siden af hinanden, og Billedet tjener kun til mere at fremhæve Hovedforestillingen. Hvad der altsaa, for at anføre et Exempel, metaphorist vilde hedde: „Med Kraft og Klogskab har han styret Statens Skib mellem Klipper og Skjær; det vilde, udtrykt ved en Sammenligning, omtrent hedde: Som en Styrmand, der med stærk og kyndig Haand styrer Skibet mellem Klipper og Skjær, har han med Kraft og Klogskab styret Staten under truende og farefulde Omstændigheder. Eigeledes: Metaphor: Han er en Løve i Striden; Sammenligning: Han er modig og stærk som en Løve; o. s. v. Exemplerne vise, at Sammenligningen fordrer en meget roligere Tilstand, end Metaphoren, der overspringer ethvert Som, Eigesom, Saaledes o. s. v., og derved bliver kortere og raskere.

Hovedfordringerne til Sammenligningen ere:

- at der finder en virkelig og umiskjendelig Lighed Sted mellem Billedet og Hovedforestillingen, navnlig i den Henseende, i hvilken de "sammenlignes" (Sammenligningspunktet, tertium comparationis);
- at Billedet er anfængeligt end Hovedforestillingen og virkelig lader denne fremtræde med mere Klarhed og Liv; det maa derfor hentes fra Gjenstande, der hverken ligge for fjernt eller for næر;

e) at Sammenligningen er ædel og passende, eller fremstiller Tanken reent, uden lave Bis forestillinger. Billedet kan have sin Plads enten foran eller efter Hovedtanken eller indflettet i denne.

M o n s t r e.

- En ond Samvittighed ligner det af Storm overste Hav.
- Den christelige Mildhed forstionner ligesom Solen enhver Gjenstand, som den bestinner.
- Mange Smarter er gavnlige; thi mangt et Hjerte ligner de Treer, der kun give deres Bassam fra sig, efterat man har saaret dem.
- Den duelige Maler kan med eet Penselstreg forandre Billedet af et smilende Barn til et grædende; saaledes kan ogsaa den øvede Bagvaffer ved en eneste Bemærkning skamhærende en Hædersmands Navn.

5. Den blide Regn vederqvæger ikke saaledes de torstige Marker, som disse Taarer, der vidne om min Broders tilbagevendende Kjærlighed, henrykke mig.

6. Eigesom Ørnen i sin kjække Flugt svinger sig gjennem Skyerne op i den rene Øther, saaledes hører den dristige Aland sig gjennem Twivlens Taager mod Sandhedens klare Lys.

Exempler til Øvelse.

- En svag Character sammenlignet med Sivet.
- En fast Character, eller en mod fremtrængende Fjender kæmpende Kriger saml. med en Klippe i Havet.
- En uopmærksom og glemseom Discipels Hoved saml. med Danaidernes Kar.

4. Den menneskehjørlige Vise sammenlignet med et Gyrtaaer.
5. De ved Lykkens Tilbagevendelse adsprede Sorger samtl. med de af Solen fordrevne Uvejskyster.
6. Haabet samtl. med Solens Straaler, med en Stjerne, med en Lygtemand, med et Ankær.
7. Indre Opror skjult under ydre No samtl. med en Vulkan.
8. Menneskets Sjæl samtl. med en Mark.

Skvogthyvende Lection.

Antithese eller Modsatning.

Antithesen tjener til at fremhæve en Tanke ved at forbinde den med en modsat Forestilling. Idet den saaledes gaaer ud paa at vise Uligheden mellem de sammenstillede Forestillinger, danner den paa en Maade en Modsatningen til Sammenligningen. Den bruges hyppig for at give en Paastand mere overbevisende Klarhed, for at vise Rigtigheden eller Hornuftstridigheden af en Anskuelse, Fortraeffeligheden eller Forkasteligheden af en Gjenstand, eller paa en mere indlysende Maade at fremhæve Forskjellen mellem to Ting.

Mønstre.

1. Sandsynlighed eller Usandsynlighed a Milo's Brode.

Milo vilde ikke dræbe Clodius paa en Tid, da hele Menneskeslægten vilde have skænket denne Handling sit Bisald; er det da sandsynligt, at han benyttede en Leflighed dertil, der maatte stemple ham som Morder? Han

undsaae sig for at tilintetgiøre sin Fjende under Lovens Begunstigelse, paa et bequemt Sted, ved en passende Lejlighed og uden nogen Fare for sig selv; skulde han da have vovet det til Trods for Lovene, paa et ubequemt Sted, paa en ugunstig Tid, med Fare for sit eget Liv?

2. Stolthed og Ydmighed.

Ingen Følelse i det menneskelige Hjerte ere vel hinanden saa modsatte, som Stolthed og Ydmighed. Stoltheden grunder sig paa en høj Mening om os selv, Ydmigheden paa Bevidstheden om vor Mangel paa Fortjeneste. Stoltheden er Uvidenhedens Son, Ydmigheden er Viisdommens Datter. Stoltheden forhoerer Hjertet, Ydmigheden formilder Sindet. Stoltheden er dov imod Samvittighedens Rost, Ydmigheden lytter med Erfrygt til den indre Paaminder. Stoltheden endelig forkaster Hornuftens Raab, Erfaringens Stemme, Religionens Bud, medens Ydmigheden med lervillig Hu taknemmelig optager Alt, hvad der i Sandhedens Dragt træder den imode.

Anm. En saadan fortsat javnlobende Udvikling af to Forestillinger kalbes en Parallelle. Den kan enten, som her, gaae ud paa en Modsatning eller, som i sextende Lection, paa en Sammenligning. Exemplar til Øvelse ville senere blive givne.

Ottevogthyvende Lection.

Allegori. Fabel.

Da Allegorien er en udvidet Metaphor (Pag. 73), er den ligesom denne (og Sammenligningen) grundet paa Analogi eller Lighed. Den adskiller sig fra Metaphoren derved, at den lader Billedet, hvorunder den fremstiller en Forestilling, gjennemtrænge hele Sætningen, medens

Metaphoren kun optager en Deel deraf. Naar man derfor siger: Pluk Roserne, for de visne, eller: Du fylder Vægeret med Malurt indtil Randen, — kan det kun af disse Sætningers Forbindelse med andre sees, om de skulle forstaes egentlig eller allegorisk, medens Metaphoren finder sin Forklaring i Sætningen selv; (s. Gr. hvis man ovenfor havde sagt: Pluk Glædens Roser, Du fylder Sorgens Væger).

Men ofte gaaer Allegorien ud over Tropens Grænser, idet den i sammenhængende Fremstilling udfører det Billede, hvorunder en Gjenstand engang er opfattet, saa at alle Tankerne umiddelbart kun gaae paa Billedet, men middelbart paa den under Billedet stjulte Gjenstand. Eksempler paa en saadan gjennemfort Allegori vil man finde i den 80de Psalme, hos Xenophon (Fortællingen om Herkules, der vælger mellem Dyden og Lasten), hos Schach Staffeldt (Nye Digte: Blomsten), og Glede, fornemmelig Herder og Krummacher.

Som saadanne allegoriske Fremstillinger ere ogsaa Parabler og Fabler at betragte. Angaaende de første henvise vi til det Nye Testamente. Fabelen søger i en opdigtet Fortelling at anfæliggjøre og anbefale en eller anden moralisk Sandhed eller almindelig Erfaringsætning. Sit Stof henter den sædvanlig fra Dyreverdenen formedst Ligheden mellem Dyrenes bekjendte Characterer og Menneskenes. Sædvanlig bestaaer Fabelen af to Dele, Fortællingen selv og den Lære, den vil indskærpe, eller, som den sædvanlig kaldes, Moralen; dog tilføjes denne ikke altid, men overlades ofte til Læserne at udbrage.

Anm. Mønstre paa gode Fabler vil det ikke være Læseren vanskeligt at finde (Æsop, Phædrus, la Fontaine, Gellert, Lessing, Holberg o. Fl.). Til Øvelse i skriftlig Fremstilling er Fabelen et fortrinligt Middelet.

Exempel til Øvelse.

Disciplen forsatte en Fabel for at vise Faren af Vergjerrighed uden Talent.

En Snegl foragtede sit snevre Huis og løngtes efter et større.

Den fandt en Dag en tom Hummerskal.

Den tog den i Besiddelse og blev misundt af alle sine Slægtninge.

En Dag fandt man den død i den ene Krog af Skallen.

Anm. De opgivne Momenter udrides og forbordes til et Høje. Læseren forkorte efterhaanden de givne Momenter og opgive endelig blot Moralen. Ligeledes kan han forelæse eller anvise Disciplen en eller anden Fabel og opfordre ham til efter denne at danne en lignende af samme Tendents, hvortil i Begyndelsen Personerne (Dyrene), kunne opgives *).

Nivgthyvende Lection.

Paraphrase eller Forklaring.

Til Figurerne plejer man ogsaa at regne Paraphrasen, der er en forklarende Omskrivning af en fort og billedlig udtrykt Sætning (Sentents, Ordspræg o. dsl.). Den maa ikke forverres med Periphrasen (Pag. 19). Hensigten med denne Lection er at vennen Disciplen til

*) Ifr. Nehm's methodisches Handbuch für den Unterricht in den deutschen Stylübungen. Esseen, Bädeker, 1853.

at gjøre sig Nede for saadanne Udtryk, hvor de forekomme, og selv bruge dem med Skjønsemhed.

M o n s t e r.

Se Dig for, for Du springer.

Paraphrase.

Denne Regel aarviser os ikke at indslade os paa et Foretagende, forend vi alvorlig have overvejet Folgerne deraf saavelsom Sandsynligheden af at naae Gjenstanden for vore Ønsker. Fremdeles skulle vi overlegge, om de Mojsommeligheder og Farer, for hvilke vi udsette os, ikke ere uforholdsmaessig større, end de Fordeler og Glæder, vi love os af en heldig Fremgang. Endelig maae vi betonke, om vi ikke engang vilde komme til at angre at have taget Deel i Foretagendet.

Exemplier til Øvelse.

Disciplen paraphrasere nu folgende Sætninger:

1. En Svale gør ingen Sommer.
2. Morgenstund har Guld i Mund.
- + 3. Vel begyndt er halv fuldendt.
4. Et godt Ord finder et godt Sted.
- > 5. Ikke Alt er Guld, som glimrer.
- x 6. Idelige Draaber hule en Steen.
7. Alt har sin Tid.
8. For Meget og for Lidet fordaerer Alt.
- x9. Skrufken gaaer saa længe tilsvands, at den til sidst kommer hankelos hjem.
10. En lille Tue vælter ofte et stort Eges.

11. Man skal ikke skue Hunden paa Haarene.
12. Hvad med Synden kommer, med Sorgen bortgaaer.

De foregaende Lectioner, i hvilke Stoffet meer eller mindre har været givet, have fornemmelig haft til Hensigt at vænne Disciplene til at vælge det rette Udtryk for Tanken, at lade Stoffet fremtræde i den mest passende Form; de følgende Øvelser skulle vejlede ham til at finde saavel Stof som Form.

Tredive Lection.

Afhandling.

1. Ved en Afhandling forstaer man en sammenhængende og ordnet Række af tanker, der tilsammen tjene til at belyse en vis enkelt Tanke, Hovedtanken. Denne, der saaledes er det Vaand, der forener Afhandlings enkelte Dels, kaldes Them aet.

Anm. Mellem Udarbejdelse og Afhandling kunde maaske gøres den Forskjel, at Afhandling mere betegner den videnkabellig gjennemførte Undersøgelse, Udarbejdelse derimod det mindre fuldende Forsøg, Skoleøvelsen; en Udarbejdelse bør altsaa stræbe at blive en Afhandling.

2. Enhver tankelig Gjenstand kan afhandles eller give Stof til en Afhandling, saasom Begreber (f. Ex. Vensteb), Paastande (f. Ex. at Menneskeheden strider frem i Dannels), enkelte Gjenstande (f. Ex. Graekernes Colonier), Mænd og deres Skjøbne og Characteer (f. Ex. Napoleons Characteer), historiske Begivenheder o. s. v.

3. Themaet, der angiver den Gjenstand, som i Afhandlingen skal breftes, kan fremsettes paa forskellige Maader. De sædvanligste Former ere: 1) Sentents=Gnōmē= eller Ordspørgs=Form (f. Ex. Slet Selstab fordærver gode Sæder; — Morgenstund har Guld i Mund); 2) afhængig Form (f. Ex. At Livet ikke er det højeste Gode; — Hvorfor det ikke er godt at vide sin Skæbne forud); 3) fortællende Form (f. Ex. Joseph og Marie finde efter lang Sogen Jesus i Templet); 4) Spørgeform (f. Ex. Hvorfor ere saa mange Mennesker utilfredse med deres Stilling?); 5) Substantiv=Form, med eller uden nojere Bestemmelse (f. Ex. Fedrelandskjærlighed; Vanens Magt; Vinteren, et Billede paa Alderdommen; Om Aarsagerne til det romerste Riges Forfalb; Beviis for, at Dyden altid gør lykkelig); eller to Substantiver forbundne (f. Ex. Solen og Croesus; Sommeren og Vinteren).

4. Afhandlingen gaaer enten ud paa 1) at forklare den Tanke, hvorom den drejer sig; eller 2) at belyse dens Sandhed; eller 3) at anbefale den til Anvendelse. Da dens Hovedformaal altsaa er bælærende, maa den ved Tydelighed og Bestemthed i Tanker og Udtysk fornemmelig stræbe at virke paa Forstanden. Kun i det tredie Tilfælde kan den undertiden tillade sig (ved Bestrivelse eller Fortælling) at virke paa Phantasien og derved paa Folelsen; dog maa dette Formmaal aldrig være fremhæftende.

5. Naar en Afhandling skal udarbejdes, og Themaet har angivet, hvorom der skal skrives, indtræder Meditationen eller den forsættige Eftertanken over

den opgivne Gjenstand. Den skal tjene deels til at finde Stof deels til passende at behandle dette, og falder saaledes i tvende Dele: 1) Stoffets Opfindelse eller Tilvejebringelse, inventio, og 2) dets Behandling, tractatio. Begge Dele skulle vi nu først betragte.

Enogtredive Lection.

Forsættelse.

Stoffets Tilvejebringelse, inventio.

Den første Vandkælighed, Begynderen steder paa, naar han skal besvare en Opgave, er, at han ikke veed, hvad han skal skrive. Undertiden søger han at bode paa denne Mangel ved at tage sin Tilflugt til en Bog, der handler om den opgivne Gjenstand, og deraf udtaage, hvad han finder tjenligt til sin Hensigt; men af alle Maader at skaffe sig Stof paa er ingen slettere og fordeveligere end denne, eftersom Intet mere beforderer aandelig Slovhed og slavisk Afhængighed, end den tankelose Efterskriven af Andres Ord. Unge Mennesker kunne derfor ikke nok erindres om, at der gives en meget nærmere Kilde, der rigtig benyttet tilstrækkelig kan forsyne dem med Stof, og hvis Righoldighed det staarer i deres egen Magt bestandig at foruge. Denne Kilde er deres egen Land, for saa vidt den bearbejder de Ideer, den allerede besiddber.

De fleste Mennesker vide nemlig langt Mere, end de sædvanlig forestille sig, og robe dette ofte, idet de ej blot forstaae og billige Andres Tanker, men endog sole, „at de ere som skrevne dem selv ud af Hjertet.“ De

have altsaa selv haft lignende Tanke og gjort lignende Bemærkninger, men manglet Evne til at fremdrage de i deres Indre skjulte Skatte, og hæve deres dunkle Forestillinger til en saadan Klærhed, at de formaade et udtrykke dem med Ord og samle de beslægtede til et Hele. Men det Forraad af Forestillinger og Tanke, ethvert Menneske saaledes i større eller mindre Omfang er i Besiddelse af, bliver det hans Pligt ej blot stadtig at foruge, ved at see, høre og læse Meget (multum) og med Eftertanke, men ogsaa saaledes at tilsegne sig eg gjøre til sin sande aandelige Ejendom, at han til enhver Tid ved Hukommelsens Hjælp kan tage dem frem til sin Brug. Den, som altsaa ved opmærksom Betragtning af Verden, der omgiver ham, af den levende og levlose Natur, af Menneskenes Tankemaade, Tale og Handlinger, ved et provende Blif i sit eget Hjerte, paa sine Tankers og Følelsers Gang, sit Livs Retning og Forholde, ved videbegjærlig Lytten til Forstandigeres Tale, ved efterenkdom Læsning af gode Skribenters Værker har udvidet sin Erfjendelses Kreds, vil være saa vel forberedt til Behandlingen af enhver skriftlig Opgave, der ikke fordrer speciel Kundskab i en vis Retning, at han neppe vil kunne være i Forlegenhed for Stof.

Hvad ovenfor er sagt, gælder i Allmindelighed om den Forberedelse og det Tankeforraad, der bør medbringes til Meditationen; denne selv indtræder først, naar et bestemt Thema er opgivet til Behandling. Hvorledes nu Stoffet i et vist givet Tilfælde tilvejebringes, lader sig vel vanskeligt ved Regler bestemme, da Øvelse og Er-

faring her ere de bedste Eceremestre; imidlertid kunne dog følgende Vink tjene til Vejsledning for Begynderen:

1. Hørst og fremmest maa da Disciplen vide, at en Udarbejdelse fordrer megen og rolig Eftertanke, foligelig megen Tid, og at det er en falsk Genialitet, som indbilder sig i et Øjeblik at kunne finde Alt og fremstille det godt. Den, som altsaa vil leve et godt skriftligt Arbejde, maa med sin Sjæls hele Kraft løsøre sine Tanke fra alt Andet og alene fæste dem paa den Gjenstand, han vil behandle, idet han uafbrudt og skarpt betragtende den søger at fastholde og tydeliggjøre sig enhver Tanke, den fremkalder hos ham. Naar Gjenstanden saaledes noje bliver undersøgt fra alle Sider, vil der rimeligvis snart tilstromme ham en saadan Rigdom af Stof, at han nu snarere vil besvøres af Overflod end lide af Mangl. Da Begyndere imidlertid ikke altid vide, fra hvilke Sider en Gjenstand kan betragtes, meddeles her en kort Anvisning dertil.

2. Undersøgelsen af et Begreb frembyder følgende Synspunkter; (see Excurs).

- A. Begrebets Indhold. Nominal-, Real-Definition; væsentlige, uwæsentlige, tilfældige Egenskaber; genetisk Definition. Partition: Delene, Delenes dele, forskellige fra det Hele og inddbyrdes, deres Skiftelse, Stilling o. s. v.
- B. Begrebets Omfang. Division: Arter, Underarter, Sidearter; hvorledes forskellige.
- C. Begrebets Sammenhæng med og Forhold til andre Begreber: Lighed, Ulighed; Overensstemmelse, Modsetning; Grund, Folge; Aarsag, Virk-

ning, Indflydelse, Betydning; Tilblivelse, Formaal; Tid, Sted.

3. Ved Fremstillingen af Tildragelser maa der tages Hensyn til Følgende:

A. Ved Phænomener i Naturen og Kunsten:
a) Phænomenets Væsen og Begreb; om det er nyt og ikke for forklaret, eller iagttaget ogsaa af Andre, og hvorledes fremstillet af disse; til hvilken Art det hører, hvilke bekjendte det ligner; b) Stedet, Omgivelserne; Tiden, de foregaaende, de ledsgagende Omstændigheder; c) dets Begyndelse, Fremgang, Stadier, Overgange i Stadierne, om der var causal Sammenhæng mellem disse, og hvilken; Sandsynligheden, Muligheden; d) Aarsagerne, Folgerne, Nytten eller Skaden, Indflydelsen, Indvirkningen paa Tagtageren eller Andre.

B. Ved Handlinger: a) de handlende Personer: Hovedpersoner, Bipersoner; disses Charakter, hvori forskellige, hvori overeensstemmende; Charakterens Indflydelse paa Handlingen, standsende eller fremskyndende; Personernes ydre Forhold, Kald, borgerlige Stilling, Slægtfæltsforhold; om de varer fjendtlig eller venstabelig stemte imod hinanden; disse Forholds Indflydelse; b) Tids- og Stedsforhold; naar, hvor, under hvilke forudgaaende og ledsgagende Omstændigheder Handlingen skete; disse Indflydelse; c) umiddelbare Aarsager til Handlingen: Anledninger, Beveggrunde; om disse varer tilfældige, tvungne eller frie, og da hvorvidt frie; forud betænkte og da hvorsænge, eller udsprungne

af Øjeblikket; hvorvidt sædelig rene og forbundne med Opoefrelser eller ikke; hvilke Affecter der vare forbundne dermed, hvilke Hensigter; hvilke Vilbafælser der fandtes hos Gjerningsmanden; hvilke Tilskyndelser; hvilke Hindringer der vare for Handlingen, hvilke Farer ved dens Udvælelse; d) Handlingen selv: hvori den bestod; mod hvem den udøvedes: om den var lovmaessig eller lovstridig, roeværdig eller dadelværdig, vigtig eller ubetydelig; e) Folgerne: hvilke de vare; hvor store og udbredte; om forud betænkte, forudsætte, tilsigtede eller ikke; hvilke Folger der kunde være indtraadte for den Enkelte, for det Hele; om de skadelige Folger igjen kunde oprettes.

4. Skal der føres Beviis for en Sætning eller en Paastand kommer Følgende i Betragtning:

- Udvikling af Sætningen: Forklaring af de i samme indeholdte Begreber; om der kan gives en anden Definition af Begreberne, og hvorvidt denne vilde forandre Sætningen eller Paastanden; i hvilken Forbindelse med hinanden Begreberne og Gjenstandene forekomme.
- Beviis: a) Foreløbige Spørgsmål: Kan fun Muligheden, eller kun Sandsynligheden, eller Sandheden og Nødvendigheden af Sætningen bevises eller det Modsatte? Mulighed: indre: Modsige de i Sætningen indeholdte Begreber ikke hinanden? hvorvidt er Modsigelsen kun tilsyneladende? hvorvidt modsige Begreberne de deraf udledte og bevisste Virkninger? eller omvendt? ydre: strider Paa-

standen mod Naturens Love, Handlingen mod de Handlendes Evner? mod Tid og Omstændigheder? i hvilket Forhold staar Virkningerne og Folgerne til disse? 2) Sandsynligheden: Overensstemmelse mellem Omstændighederne, mellem det Foregaaende, som sandsynlig Aarsag, og det Efterfølgende, som sandsynlig Virkning; Vidner: Vidernes Person: kunde de sigte Sandheden? være de tilstede? kunde de forstaar hvad der blev gjort og sagt? være de ikke hildebde af Fordomme? kunde de ikke have glemt Tingene, fordi den var dem ligegyldig, eller maatte den indprænte sig i deres Hukommelse, fordi den var af Vigtighed for dem? vilde de sige Sandheden? være de redelige? ikke tvungne? havde de Fordele eller Tab, og hvilke, deraf? Vidnesbyrdet selv: var det fuldstændigt, tydeligt, ikke sig selv modsigende? afgør det meget eller lidet for Sagen? ere andre Vidnesbyrd i Overensstemmelse, eller Strid med? 3) Nødvendighed: a) logisk: Paastanden's ubetingede Folge af dens Grunde; b) real: dens paa Erfaring grundede Visshed. b) Bevisets Construction: 1) Hvilke Præmisser ere indrommede? hvilke betvivles? hvorledes kunne disse understøttes? eller kunne de betvivlede Præmisser omgaaes? 2) Hvilkens Slutningsmaade maa anvendes? hvilken Form er den hensigtsmessigste? c) Andre Personers og Ting's Forhold til Paastanden: 1) Hvad er Mængdens, Esfernes eller Tilhørernes, andre ansete Mængds Menning om Paastanden? hvorledes skal man benytte, hvorledes gjendrive denne? hvilke Fordomme staar Sandheden's Erkjendelse i Vejen? hvorledes skal man mode

disse? 2) Hvilke Erfaringer bekræfte Paastanden? hvilke modsige den tilsyneladende? hvorledes lader Modsigelsen sig hæve? hvorvidt tale lignende eller forskellige Forhold for Beviset?

5. Skal Indholdet af en Sætning anbefales til Anvendelse, foligelig en vis Handlemaade tilraades eller fraraades, maae følgende Spørgsmaal blive Gjenstand for Overvejelse:

- B. Er det gavnligt? a) Hvilke Formaal understøttes derved: 1) ydre: Rigdom? Gre? Indflydelse? Magt? Sloegtninge? Venner? Staten? Efterkommere? 2) legemlige: Sundhed? Skjonhed? Styrke? Smidighed? 3) aandelige: intellectuel, æsthetisk, moralst Udvikling? b) Understøttes flere Formaal i Forening? middelbart eller umiddelbart? c) Er Nyttien sikker? forbunden med Farer, og hvilke? med andre Ubehageligheder, og hvilke?
- B. Er det Ret og Pligt? a) Ret: stemmer det med nogen Lov eller Contract? ere disse gyldig givne? strider de ikke mod andre Love, og hvilke? mod Pligtbud, og hvilke? er de billige eller ubillige? er der ikke i Loven selv en Modsigelse? er den ikke vetydig? er den endnu gyldig? Opretholdelsen deraf endnu raadelig, nødvendig? hører det nærværende tilfælde under Loven? hvorvidt ikke? b) Pligt: 1) af hvilken højere Morallov kan denne Pligt ubledes? ved hvilke Slutninger? i hvilket Sammenhæng staar den med andre Pligter? hvorledes bliver den betinget ved disse? hvilke Drifter og Følelser tale for dens

Gyldighed? 2) hvorledes er den begrundet i Aben-baringens Læromme? i hvilke Skriftens Ord? kan den udledes af disse eller af Lærens Aaland? hvilke Aben-baringens Kjendsgjerninger tale for den? 3) Hvilken Indstrydelse har Pligtens Efterlevelse eller Overtrædelse paa vor, paa Andres, paa Statens, paa Menneskehedens Relighed og Vel? 4) under hvilke Omstændigheder maae vi især agte paa denne Pligt? hvorledes skulle vi opfylde den? hvilke Forsigtighedsregler maae vi tagtte for ikke at forsejle Hensigten (f. Ex. ved Godbædighed mod Fattige)? 5) Hvilke indre Hindringer, Tilbojeligheder maae vi modarbejde? hvilke ydre? 6) Ved hvilke Midler lettes og befordres Udvælelsen?

Naar Disciplen ved at benytte ovenstaende Vejledning har slæfft sig tilstrækkeligt Stof, mørke han vel: 1) at det ingenlunde er nødvendigt at benytte alle de under en vis Rubrik givne Vink i enhver derhen hørende Afhandling; 2) at de ovenfor classificerede Synspunkter i Unvendelsen ikke kunne holdes saaledes fra hinanden, som her er skeet; men at de hyppig gaae over i hinanden, og at der ikke gives mange Afhandlinger, der ikke ere nødte til at hente deres Stof fra mere end een Klasse.

Det efter den givne Anvisning vundne Tankeorraad kan endnu paa forskellige Maader forøges og udvides:

1) naara man til det underordnede Begreb fojer det overordnede;

f. Ex. naar man istedetfor at sige: "Borgerkrig er forærerlig," siger: "Endskjænt enhver Krig er ødelæggende, er dog ingen mere forærerlig, end Borgerkrig."

2) naar man udtrykker det overordnede Begreb ved underordnede (Individualisering, se 25de Lection);

3) naar det abstracte Begreb defineres ved concrete Sætninger, eller ved den saakaldte rhetoriske Definition, (der ikke maa forveles med den logiske);

f. Ex. naar man istedetfor: "Socrates var den første Moral-philosoph," siger: "Socrates kaldte først Philosophien ned fra himlen og indførte den i Stæderne og Husene, og tvang den til at bestjælte sig med Livet og Sæderne, det Gode og det Onde."

4) naar man søger en Modsætning til en Gjenstand, man vil oplyse, især med Anvendelse af det rhetoriske Spørgsmaal (Fig. 8) og Selvindvending (Fig. 11).

f. Ex. Det er ikke en grusom Despot, men en retfærdig Konge, vi begrave; ikke en streng Herre, men en kjærlig Fader. Jfr. pag. 77.

5) naar man ved en Sammenligning oplyser en Gjenstand; jfr. 26de Lection.

Toogtredive Lection.

Fortsættelse.

Stoffers Behandling, tractatio.

1. Naara det fornødne Stof er tilvejebragt, fordres der, at det passende skal behandles, det vil sige, at det endnu adsprede og usammenhængende Tankeorraad skal forbindes til en organisk Genhed, idet de enkelte Tanker deels ordnes paa en saadan Maade deels indskædes i en saadan Form, at de klart og anskueligt

belyse og udvikle den Hovedtanke, der gaaer igjennem Afhandlingen og som et usynligt Baand sammenknytter dens enkelte Dele. Bearbejdelsen indbefatter altsaa: 1) Stoffs Fordeling (dispositio), 2) Stoffs Indskædning i Ord (elocutio). Da der om denne sidste Deel allerede er sagt det Vigtigste i toogtyvende og følgende Lectio-
ner, ville vi her fornemmelig betragte Stoffs Fordeling.

2. At en velovervejet Disposition eller Ordenen af Stoffet — hvorved dette bringes under visse Hovedsynspunkter, der finde deres Foreningsspunkt i Themaet — gaaer forud for den egentlige Udvikling af Themaet, er, især for Begynderen, af største Vigtighed: den understøtter Arbejdet ved at yde faste Punkter; den letter det ofte nødvendige Tilbageblif og Overblik; den sikrer for betydelige Udeladelser; fort sagt, Orden, Klarhed og Bestemthed i Arbejdet blive kun mulige ved den. Men for at fastholde Dispositionen, er det aldeles nødvendigt i et fort Udfast at nedskrive dens Hovedmomenter, saaledes at disse fremstille ligesom et Skyggerids eller et Skelet af selve Afhandlingen, der altsaa i Forhold til hvint er at betragte som det heelt udforte Maleri eller det fuldt udviklede, livskraftige Legeme.

Anm. Et Arbejdet saa ubetydeligt, at en nojagtig Ordenen af Tankerne hverken er nødvendig eller anvendelig, er det tilstrækkeligt at angive Gangen i Hovedtankerne.

3. Ved enhver Disposition er at agte paa: 1) at den er fuldstændig, d. e. hverken angiver flere eller færre Dele, end der indeholdes i det Hele, i Themaet; 2) at den er rigtig, d. e. at de angivne Dele virkelig ere forskjellige, saa at de ikke falde sammen, men ude-

sukke hinanden; 3) at den er tydelig, d. e. at de enkelte Deles Sammenhøng saavel med hinanden indbyrdes som med det Hele er indlysende.

4. Antage vi nu at Opgaven fordrer Udvikling af et Begreb eller af en af Begreber flydende Paastand eller Sætning, og at Disciplen har nedskrevet de Tanker, Overvejelsen af Themaet har bragt ham, efterhaanden som de ere faldne ham ind, kommer det altsaa an paa at bringe Orden i dette Chaos. Dette seer, idet man sammenligner de foreliggende Bestanddele, undersøger, hvilke der have Lighed med hinanden, og sammenstiller de eensartede efter visse Synspunkter i forskjellige Classer (Rubrikker, Fag, Afdelinger o. s. v.) o: classificerer dem (§. 14de Lection). Classificationen foretages efter Lovene for den logiske Division og for Partition.

5. Af disse tjener Divisionen eller den logiske Inddeling til at angive et Begrebs Omfang, d. e. samtlige Gjenstande, som kunne henføres under Begrebet. Disse blive efter en vis Synspunkt, Inddelingsgrunden (fundamentum divisionis) — der vælges blandt de Begrebet ejendommelige Mærker — bragte i visse Afdelinger, der kaldes underordnede Begreber af det første, og som tilsammantagne maae udtemme dettes Sphære. Disse underordnede Begreber kunne atter deles i Underafdelinger og saaledes videre. Partitionen eller Delingen er en blot Oplosning af et Hele i dets Dele uden Hensyn til en fælles Delingsgrund. Den refererer sig til et Begrebs Indhold, idet den danner en Afdeling af ethvert af de dertil hørende Ejendemærker; og til dets Relationer. Ifølge Divisionen ordnes altsaa

Stoffet, idet de underordnede Begreber henføres under højere Enheder, disse muligen atter under højere o. s. v. (s. 14de Lection); ifolge Partitionen henføres de forskellige Dele af et Hele under dette Hele. En Disposition kan i sine Hoveddele være en Partition, i Underafdelingerne en Division, og omvendt, eller den kan bestaae af lutter Partitioner eller Divisioner. En Sætnings Indhold eller Omfang oplyses ved Partition eller Division af de i den forbundne Begreber.

6. Fordrer Opgaven, at en Sætnings Sandhed eller Usandhed skal godtgøres, maa dette bevirkes ved et Bevis. Beviset har tre Elementer: 1) en almindelig Sætning, Oversætningen (f. Ex. Forræderen fortjener Straf); 2) en under denne subsumeret Sætning, Undersætningen (f. Ex. A. er en Forræder); 3) en paa den indre Sammenhæng mellem hine twende (Beviisgrundene, Premisserne) grundet Slutning, Folgesætningen (f. Ex. altsaa fortjener A. Straf). Maaden, hvorpaa Bevisets Elementer i Fremstillingen behandles og ordnes, kaldes Beviisforelseren. Jen saadan Afhandling maa det ved Meditationen fundne Stof henføres under de forskellige Beviisgrunde, paa hvilke den paastaaede Sætning stotter sig.

Anm. Udførligere Bilæring om Inddeling og Beviis gives i Excusserne. Her bemerkes blot endnu Folgende: Det rhetoriske Beviis har ikke det videnkabelige Bevises strenge Form. Sædvanligt fremtræder det som Enthymemo, idet Oversætningen som oftest udelades, fordi den let lader sig supplere; sjeldnere mangler Undersætningen.

7. Ved Skildring af Begivenheder maa Stoffet ordnes efter Begivenhedens 1) Oprindelse, 2)

Gang, 3) Folger. Ved historisk Undersøgelse, hvis Formalet er at udforske een eller flere Kjendsgjerningers Virkelighed, kommer det an paa 1) en nojagtig Fremstilling af de Kjendsgjerninger, hvis Begrundelse skal udgøre Gjenstanden for Undersøgelsen; 2) Afvejelse af Grundene for og imod, og den derpaa stottede Afgjelse.

8. Naar Stoffet saaledes er fordeelt i store Masser, staer endnu tilbage at bestemme, i hvilken Orden de enkelte Partier skulle folge efter hinanden. Denne vil imidlertid sjeldent være vanskelig at finde, men i de fleste Tilfælde tilhyde sig af sig selv. Som almindelig Regel kan gælde, at den Orden skal vælges, hvorved Delene komme til naturligt at udvikle sig og ved stadig Fremskridten forberede Afhandlings Djemed, der aldrig maa tabes af Sigte; thi kun ved at fastholde dette kunne de forskellige Dele sammensmelte til et Hele og Afhandlingen blive, hvad den skal være, et Kunstværk.

9. Dispositionen vil i mange Tilfælde bidrage til at understøtte Inventionen (Stoffets Tilvejebringelse). Allerede ved at nedskrive de Tanker, der foreløbig tilhyde sig, vil Disciplen let blive fort til andre dermed i Forbindelse staende. Men forsøger han nu at ordne det saaledes Fundne efter de logiske Love, vil det snart vise sig, hvor der endnu findes Huller, hvilke det da sjeldent vil være vanskeligt at udfylde. Det vil saaledes f. Ex. befjordre Inventionen, naar han ved, at Excusserne for en Paastand hentes fra Fornuften, Erfaringen, vise Mænds Udsagn, Indvendingernes Ugrundethed o. s. v.; at Indledningen (s. ndf.) kan handle om Gjenstandens Vigtighed, dens Ubekjendthed, dens Historie

v. s. v.; at der ved Betragtningen af en Dyd eller Last er at see paa dens Begreb, dens Kilder, dens Folger, dens Hindringer, dens Besværsmidler o. s. v.

Anm. Det handes vel ikke sjeldent, at Disciplen, selv naar Dispositionen er given, ikke formaer at udføre de enkelte Punkter. I dette tilfælde maa han behandle hvert enkelt Parti som et nyt Thema, inddele det som et saabant, og, hvis det behøves, atter inddele de saaledes erholtede Dele, indtil han troer at have Stof nok. Antages f. Ex. at han ved Beskrivelsen af en Flod, hvis Hoveddele være givne (ved Partition), havde faaet Rubriken Flodbred at udføre, saa maatte han først tænke sig Globbredden som en Deel af Flodseng, og denne igjen som en Deel af Flod, og det Begreb, han havde at oplyse, var altsaa: Den Deel af en Flods Seng, der kaldes Flodbreden. Han op søger nu de forskellige Synspunkter, hvorfra Gjenstanden kan betragtes, saasom: Højde, Skifte, Bestanddele o. s. v. og kommer derved til Bestemmelserne: lav, sumpig, stejl, fremragende, sandig, stenet o. s. v. Flodbred. Det falder ham da ind, at en Flod undertiden forandrer sine Bredder, og at Menneskehænder ere virksomme der ved o. s. v., og dette fører ham til Forestillingerne: opskyldt Land, Diger, Pælewærk, Gjennembrud o. s. v. Han tænker fremdeles paa begge Globbredders Forhold, og deraf fremkommer da en højre og en venstre, udvijdede og sammentrængte o. s. v. Flodbred. Endelig erindrer han sig, at ogsaa Flodens nærmeste Omgivelser under tiden kaldes dens Bredder, og nu finder han en Skovbæaret, en øde, en dyrket o. s. v. Flodbred. Han undersøger derpaa, hvilke af disse Forestillinger der passer paa den Flod, der skal beskrives (dersom en bestemt Flod er opgivet), og gjør ved Skrivningen Brug af disse. — Den her beskrevne Fremgangsmåade kaldes den synthetiske, i modsætning til den ovenfor (4) forudsatte, den analytiske. Inv. Tillægt Pag. 15.

Treogtredive Lection.

Torsættelse.

Ovelse i Disponeren.

M on s t r e.

A. 1. Følgende Saetninger antages at være nedstrevne om Flid:

- 1) Flid erhverver Rigdomme.
- 2) Dagen forekommer ofte den Flittige for fort.
- 3) Den Flittige bliver agtet af Alle.
- 4) Han giver sine Naboer og Venner et godt Eksempl.
- 5) Den stille Flid er bedre end den larmende.
- 6) Det Modsatte af Flid er Lediggang.
- 7) Man kan ogsaa overdrive Fliden.
- 8) Den Flittige staar tidlig op.
- 9) Flittig er den, der anvender ethvert passende Øjeblik til nyttig Virksomhed.
- 10) Lediggang er en Plage for den Flittige.
- 11) Inddeling af Tiden understøtter Fliden.
- 12) Om de gamle Egypters Flid vidne deres efterladte Mindesmærker.
- 13) Flid bevarer for meget Dadt.
- 14) Flid maa være blandet med Hvile.
- 15) Til Flid hører Nojagtighed.
- 16) Flid er en Hovedegenståb hos en god Discipel.
- 17) Virksomhed er et Ord af mere omfattende Betydning end Flid.
- 18) Fabelen fremstiller Myren og Bien som Monstre paa Flid.
- 19) Der gives en Lediggang, der seer ud som Flid.
- 20) Den Flittige soler aldrig Kjed somhed.

Bed Sammenligning findes, hvilke Begreber der som eensartede kunne henføres under følgelses højere Begreber, som da igjen alle finde deres Foreningspunkt i Hovedbegrebet Flid. Det vil saaledes ses, at 2, 5, 8, 10, 15 stemme overens deri, at de angive de Maader, hvorepaa Fliden ytrer sig, 1, 3, 4, 13, 20 i at angive

Flidens Folger o. s. v.; saa at det Hele omtrent kunde ordnes paa følgende Maade.

Flid.

A. Begreb:

- a. Definition (9. Benyttelse af hvert passende Øjeklik til nyttig Virksomhed).
  - b. Synonym (17. Virksomhed).
  - c. Falsk Afart (10. travl Lediggang).
  - d. Modsetning (6. Lediggang).
- B. Ættringer (15. Den Flittige arbejder med Nejagtighed; 5. uden Larm; 8. staaer tidlig op; 2. finder Dagen for fort. 10. Lediggang er ham en Plage).
- C. Belgjørende Folger:
- a. for den Flittige selv:
    - α. timelige (1. Formue; 3. Gre).
    - β. aandelige (20. Værn mod Kjed somhed; 13. mod det Onde).
  - b. for Andre (4 godt Exempel).
- D. Gode Raad: (7. ikke at overdrive Fliden; 14. tilslade sig Hvile; 11. inddele Tiden).

E.) Anvendelse:

- a. paa Væsener, som besidde Flid (12. Ægypferne; 18. Myrerne og Bierne).
  - b. — — som skulle besidde den (16. gode Disciple).
2. Følgende Tanker, der antages at være fundne af Disciplen selv eller ved Lærernes Spørgsmål fremstøttede, skulle ordnes:
- 1) Ødelagte Marker og Boliger
  - 2) Grobresyge.
  - 3) Familiers Adskillelse.
  4. Orden og Ro i Freden.

5. Ørytid. 6. Ofte taber den For nærmeste. 7. Gode Indretninger, Handels, Manufacturers Erfald. 8. Fattigdom og Ned hos Borgerne. 9. Ofte er Ærgjerrighed Marsfag til Krig. 10. Befolknings Formindskelse. 11. Krig er ligesaa uformutig som Dueller. 12. som Næveretten. 13. Offentlig Gjeld. 14. Ejendom og Liv ere sikre i Freden. 15. Kulturens Udvikling opholdes i Krig. 16. Krig har ofte sin Grund i frenket Stolthed. 17. Den vækker ofte en Nation af en dosig Slummer. 18. Kunsters og Videnskabers uforstyrrede Fremgang i Freden. 19. Velstand—Understøttelse af almeenmyttige Bestræbelser. 20. Fædrelandskjaerlighed, Tapperhed, Højmodighed og andre Øvder udvikles i Kr. 21. Usædelighed og Forvildelse. 22. Kr. lører en Nation at kjende sin Kraft. 23. I Krig kæmpe ubekjendte Mennesker mod hinanden. 24. Den knytter Vaandet mellem Borgerne fastere. 25. Mis handlinger.

Krig.

- A. Marsfager;
- a. Ærgjerrighed. b. Grobresyge. c. frenket Stolthed (9. 2. 16.).
- B. For nærfriidighed:
- a. Ofte taber den For nærmeste. b. Den ligner Dueller. c. Næveretten. d. Ubekjendte Mørker kæmpe mod hinanden (6. 11. 12. 23.).
- C. Gode Folger:
- a. Den vækker ofte en Nation af sin Øvale.
  - b. Lører den at kjende sin Kraft. c. Udvikler Fædrelandskjaerlighed, Tapperhed,

Højmodighed og andre Dyder. d. knytter
Baandet mellem Vorgerne fastere (17. 22.
20. 24.)

D. Sorgelige Folger:

a) for hele Staten:

- a. Kulturens Standsning. b. Befolkningsens Formindskelse. c. Handels, Manufacturers, velgjorende Indretningers Forsald. d. Offentlig Gjeld. e. Dyrtid. f. Usædelighed og Forvildelse (15. 10. 7. 13. 5. 21.)

b) for Familier og enkelte Mennesker:

- a. Adskillelse (Alderdommens Stotter). b. Mishandlinger. c. Markers og Boligers Ødeleggelse. d. Armod og Nød (3. 25. 1. 8.)

E. Fredens Belsignelser:

- a. Ejendoms og Livs Sikkerhed. b. Ro og Orden c. Velstand — Understøttelse af almoeenytige Bestraebelser. d. Kunsters og Videnskabers uforstyrrede Udvikling (14. 4. 19. 18.)

Exempler til Øvelse.

Disciplen orbne nu følgende tanker:

1. 1. Træghed er Moder til mange Uhyder, saaledes ogsaa ofte til Uhosflighed. 2. Hosflighed hører til Pligterne mod Andre. 3. Med Hatten i Haanden kommer man gjennem hele Landet. 4. Chineserne drive Hosfligheden saa vidt, at den bliver en Plage. 5. Hosflighed viser sig i det Ydre, ligge alsaas i Ord, Miner og Gebaerd. 6. Den Hovmodige er som oftest uhosflig. 7. Hosflighed er en Green af Sædelighed. 8. H. udtrykker Agtelse og Velvillie mod En. 9. Uhosflighed er ofte en Folge af

slet Opdragelse. 10. Hosflighedsbevisninger bestemmes ved Skif og Brug. 11. Hosflighed er et uskyldigt Mittel til foreløbig at gjøre sig elsket af Andre. 12. H. kan ikke kaldes Forstillelse, fordi Enhver veed, at den kun er et Foster af Sædvane og Vedtegt. 13. Den, som vil være hosflig, maa altid erindre, at Uhosflighed som oftest udspringer af urene Kilder. 14. Den Hosflige kan ikke kaldes krybende, fordi han kun folger Skif og Brug. 15. Det forhojer meget Hosflighedens Værd, naar man mærker, at den vises gjerne. 16. H. er en Prydelse for Ungdommen. 17. H. bliver til Falshed og Kryberi, naar den udtrykker mere Agtelse og Velvillie, end Skif byder, uden derfor virkelig at have disse Tølelser. 18. H. hænger noje sammen med Menneskehjærlighed. 19. Hosflighedens ydre former læres bedst ved Omgang med dannede Mennesker. 20. Man maa vakte sig for pedantisk eller smaalig Hosflighed.

2. 1. Mennesket har et naturligt Hang til at anse sig for Middelpunktet for alle Bestraebelser. 2. Ukjærlighed gør ufolsom mod fremmede Lidelser og Glæder. 3. Ukjærlighed fjerner Menneskenes Hjertes fra os. 4. Den er ikke ukjærlig, der negter Lediggængere og Forordere Understøttelse. 5. Man finder saa sjeldent Deeltagelse hos Andre i sine egne Lidelser. 6. Ukjærlighed udarter let til Haardhed og Grusomhed. 7. Den Ukjærlige dommer let ufordeelagtigt om sine Medmennesker. 8. Den Ukjærlige tager ikke Hensyn til, om hans Domme kunne saare eller skade en Aanden. 9. Ukjærlighed udarter let til Skadefrohed. 10. Ogsaa Mangl paa Velvillie er en Kilde til Ukjærlighed. 11. Den Ukjærlige dommer ofte

efter det blotte Skin. 12. Den, som ikke elsker sine Medmennesker, maa undvære mange Glæder. 13. Den Ukjærlige er ikke i Stand til nogen øgte Dyd. 14. Man kan ikke give og hjælpe Alle. 15. Ukjærlighed udspringer af Egennytte. 16. Man bor stedse holde sit Hjerte aabent for Medfolesse. 17. Den, som strober at gjere vel imod Andre, fatter ogsaa Godhed for dem. 18. Intet er saa smerteligt, som at see sig ukjærlig bedømt. 19. Kan man end ikke give og hjælpe Alle, saa kan man dog vise Enhver Deeltagelse. 20. Den, som elsker sine Medmennesker, finder ofte Midler til Hjælp, hvor han ikke selv formodede det. 21. Den Ukjærlige vægrer sig ved at yde Hjælp endog der, hvor den vilde være blevet vel anvendt og godt kunde være ydet. 22. Ukjærlighed udspringer ofte af Træghed. 23. Man er ofte ukjærlig af Letfindighed. 25. Vor Følelse bliver for ofte skuffet i Verden. 26. Ukjærlighed er Ufølsomhed mod Medmenneskers Eidelser og Glæder. 27. Den, som bringer Forbrydelser for Dagen, er ikke ukjærlig. 28. Ukjærlig er den, som afsyller sine Medmenneskers ustadelige Svagheder og Fejl.

B. I nedenstaende Monster ere ikke enkelte Begreber, men Noekker af Begreber underordnede hinanden. For Kortheds Skyld ere de givne Tanker strax satte paa deres Plads. Underordningen er antydet ved Liniernes Tilbagetræden.

M o n s t e r.

Om slet Selskab.

Slet Selskab forborver gode Gæder.

Omgang med slette Mennesker skader ved Gremplet.
Den, der omgaaes meget med Spillere, faaer let
Lyst til Spil.

Ernst var saa længe Tilskuer ved Pharaos,
til han selv begyndte at pointere.

Den, der ofte hører bagtale, finder tilstdt intet
Dund deri.

Hvor mange har ikke Andres Forforelse bragt til at synde!
Forforeren begynder med at rokke de gode Grund-
sætninger.

Du plager Dig kun selv, sagde Aretastil Philinth.
Forforeren omringer den i sin Dyd Vaklende
med Fristelser.

Karl viste sin Ven de vundne Penge.
Tilskyndelse driver ofte den Skyldfrie til en Bredde.
Trudsler have beveget Mange til at handle
mod deres Samvittighed.

Hav Intet tilfælleds med slette Mennesker.
Gly de Lastefuldes Selskab.

Sikrest er det, endog at afflaae Indbydelsen til
en saadan Kreds.

Den, som tilfældig kommer i slet Selskab, gier
bedst i snarest muligt at forlade det igjen.

At knytte Omgang med Mennesker, der ere bekjente
som slette, er meget farligt.

Exempel til Øvelse.

1. Af Skjæbnen berovet sine Skatte beslutter den
Gjerrige at henvende sin Hu til bedre Goder. 2. Men-
nesket udfører sjeldent sine gode Forsætter. 3. Ofte vækker
g*

en Ulykke Mennesket til Forandring af sin Levemaade.

4. Den af Sygdom angrebne Fraadser beslutter for Fremtiden at leve mere maadeholdent. 5. Harpagon, hvis blanke Dalere nylig blevne sjaaalne af Tyve, beslutter for Fremtiden at lade sig noje med Sex af Hundrede. 6. Mennesket fatter ofte gode Forsætter i gunstige Dieblifte. 7. Ved Udforelsen af gode Forsætter vove Mange ikke at udsette sig for deres forrige Staldbrodres Latter. 8. En overstaacet Livsfare vækker undertiden Tanker til Forbedring. 9. Selv den, der ikke er sig nogen bestemt Brode bevidst, bringes ofte ved en vigtig Begivenhed i sit Liv til Ester tanke over sig selv. 10. Man glemmer ofte Udforelsen af gode Beslutninger. 11. Damon, den assatte Minister, vil herefter i Fred dyrke sin Haal. 12. Ofte er det Indtrædelsen i en ny Stilling, der opfordrer til gode Beslutninger. 13. I Aabspredelernes Hvirvel tænke Mange snart ikke meer paa deres Forsætter. 14. Ofte vækker en lykkelig Begivenhed Mennesket til alvorlige Betragtninger. 15. Skuffet i sine Forventninger beslutter den Aergjerrige at opgive sine stolte Planer. 16. Pludselig Tilvært i Formue stemmer ofte til Velsdædighed. 17. Lycas, plaget af Podogra, erkører, at han herefter vil drikke Vand. 18. Ofte beveger et Vanheld, der træffer Mennesket i hans Dragten efter en Gjenstand for sine Begjærligheder, ham til at fatte Planer til sin Bedring. 19. Mange mangle Mod til at udføre deres Forsætter. 20. Elskede Personers Dod bevirker ikke sjeldent en Forandring i vor Tænkemaade. 21. Beate arbeede idag en Formue af en Tonde Guld. Nu, sagde hun, har jeg Guds Velsignelse til at gjøre vel med imod de Fattige 22. Ofte

fooles Tanken om gode Forsætter i længe tilvænt Tankeleshed. 23. Hvor Mange mangle ikke Mod til at trodse de Savn og Besværigheder, som ere forbundne med Udforelsen af bedre Beslutninger.

C. Disciplen ordne følgende Tanker, idet han ordret afskriver dem, saaledes, at de danne en Udarbejdelse under Titelen:

Om Tjenstfærdighed.

1. Man elsker allevene den Tjenstfærdige. 2. Men ogsaa af Andre faaer den mangfoldig Len. 3. Det Mindste er, at den Tjenstfærdige ofte indvikler sig i ubehagelige Stridigheder. 4. Tjenstfærdig falder man den, som stedse er beredt til at yde Andre store eller smaa Tjenester uden Haab om Fordeel. 5. Men vi ville hver Gang behørig prove vores Kræfter. 6. Man falder ogsaa dette, forsaavidt man tænker paa smaa Tjenester, Villighed. 7. Men tillige har denne Dyd dog ogsaa sine Ubehageligheder. 8. Et det lykkedes ham, saa er Ingen gladere end han. 9. I alt Falld bliver hans Godhed ofte misbrugt af Ubeskædne. 10. Har han opdaget dem, sparer han ingen Moje, ja ofte ingen Bekostninger, for at opfylde sine Benners Ønsker. 11. I ethvert Huus, ethvert Selskab er han velkommen. 12. Foruden egen Skade hoster han endnu ofte Utak. 13. Ubeskedenhed skal ikke drive sit Spil med os! 14. Den Tjenstfærdige giver stedse Alt paa Andres Hornedenheder. 15. Derfor være vor Tjenstfærdighed forbunden med Overloeg! 16. Han udspejder dem ofte mossommeligt. 17. Utak skal imidlertid aldrig være blandt de Ting, der afholde

os fra at tjene Andre. 18. Overalt høster han Tak.
19. Denne Dyb har allerede sin Lon i sig selv. 20. Man
bestreber sig for, ved Lejlighed at vise ham Tjenester
igjen. 21. Altid ville vi være berede til at tjene Andre.

D. I de anførte Dispositioner ere Hoveddelene angivne
i fulge Partition; kun et Par Gange er Divisionen
benyttet til videre Udførelse af en Deel f. Ex. i
Dispositionen af „Flid“, hvor det mere omfattende
Begreb „velgjørende Folger“ er inddelt i tvende
Arter — „for den Flittige selv og for Andre“, og
den første igjen af disse i to Underarter — „time-
lige og aandelige“. — Dette er ogsaa ellers i Al-
mindelighed Tilfældet, da Divisionen kun sjeldent kan
lægges til Grund for Dispositionen*). For end
bestemmere at vise ej blot Forskjellen, men ogsaa den
noje Forbindelse mellem begge, ville vi fremsette
et Eksempl, hvori samme Begreb er udviklet haade
ved Partition og Division. For Kortheds Skyld
hidsættes de enkelte Dele her, som i de følgende
Eksempler, strax i Orden.

Strøm.

(d. e. et mellem to Bredder flydende Vand.)

A. Partition.

(d. e. Angivelse af Begrebets Indhold eller Indbegrebet
af de Kjendemærker (Dele), der høre til det.)

*) Navnlig ikke i saadanne Fremstillinger, hvis Formaal er Be-
tæring over en Paastands Indhold og Sandhed, hvorför også de
Gamle kaldte Dispositionen fortrinsvis partition.

1. Væsentlige Egenskaber:

- A. Et Udgangspunkt, sædvanlig kaldet Kilden.
  - B. En Vej, som den gennemløber, hvorved man
betragter
  - a) enten Vandmassen selv,
  - b) eller dens Seng, hvorved forekomme:
  - α) Skikkelsen, saaledes som den dannes
ved Bredderne og Bundene, der be-
stemme Strommens Løb.
  - β) Sænkningen, der bestemmer Strom-
mens Fal d.
  - C. Et Endepunkt, sædvanlig kaldet Munding.
2. Tilfældige Egenskaber.

Der, Sandbanker, Klipper, Badsteder, Vandfalde,
Hvirvler, o. s. v.

Division.

(Til Grund for Inddelingen — fundamentum divisionis —
kan lægges hvilket som helst af Begrebets Kjendemærker — Egenskaber,
Dele — f. Ex. her: Kilde, Vej, Vandmasse, Seng, Bredder, Bund,
Løb, Munding, Der, Sandbanker, Badsteder o. s. v. Men da en
Division, som vilde tage Hensyn til ethvert af Begrebets Kjende-
mærker, vilde være uudtømmelig, plejer man til Delingsgrunde kun
at vælge enkelte af de væsentligste Kjendemærker; vi tage her tre
saadan.)

1. I Henseende til Vandmassen kan en Strøm være:

- A) lille = Bæk.
- B) middelmaadig = Åa;
- C) stor = Flod.

2. I Henseende til Oprindelsen kan en Strøm være:

- A) naturlig; og som saadan igjen

- a) udpringende fra en Kilde;
  - b) — fra et staende Vand;
- B) kunstig; og som saadan atter:
- a) lille=Grav;
  - b) stor=Canal.
3. I Henseende til Udløbet kan en Strom være:
- A) Med Udløb; og som saadan atter:
- a) med Udløb i et andet flydende Vand;
  - b) — i et staende Vand; som da igien kan være:
  - a) med Udløb i en Indsø;
  - b) — i Havet.
- B) Uden Udløb=Steppeflod.

Udm. Ved at sammenligne ovenstaende Partition og Division vil man finde, at de i den første forekommende Begreber alle betegne Dele af en Strom, og kun i Forening danne en Strom, medens i den sidste hvert enkelt Led betegner en Art af Strom. Eigeledes vil man se, at begge Inddelinger -- da de bestandig have at gjøre med Begreber — staae i noje Forbindelse med hinanden, da de i Divisionen vilkaarlig valgte Inddelingsgrunde 1. 2. 3. indbyrdes danne en Partition, og 1 og 2 i Partitionen ere en Division af Begrebet Egenskab.

E. Vi have hidtil fornemmelig betragtet enkelte Begreber; vi ville nu give et Par Exemplar paa Partition af Sætninger.

1. Den strenge Dyd giver et styrkende Grempler.

De to Hovedbegreber ere: streng Dyd (som Subject) og styrkende Grempler (som Prædicat). Sætningen belyses 1) ved at udvikle, hvor det er nødvendigt, hvert enkelt af Hovedbegreberne; 2) ved at vise

Subjectets og Prædicatets Forhold til hinanden, d. e. med hvad Det det sidste kan tillægges det første. Vi indskrænke os, hvad den første Fordring angaaer, til at udvikle Begrebet af Subjectet, da Prædicatets Udvikling her er mindre forneden.

1. Hvor bestaaer den strenge Dyd?

A) ikke

- a) i paatagen og søgt Strenghed i de ydre Sæder, i vilkaarlige Bodsvæsser og kunslede Særheder;
- b) ikke i bestandige Klager over Tidernes og Verdens Fordærvelse og i at trække sig tilbage fra Verden;

B) men den er streng:

- a) i sine Grundsætninger;
- b) i sin Selvkundskab;
- c) i sit Grempl for Verden;
- d) i sine Fordringer til Andre.

2. Denne Grempler er styrkende, thi

- a) det bevarer Troen paa Menneskeheden og overhovedet paa sand Dyd hos os;
- b) det vækker den Beslutning hos os, ufortrodent at arbejde paa vor egen Fuldkommengjørelse og ikke at mistivile om os selv;
- c) det giver os Kraft til at virke imod Menneskenes tiltagende Fordærvelse og Fordærvelse.

2. Den Tjenstfærdiges Godhed bliver ofte misbrugt af Ubeklædne.

I denne Sætning vil Prædicatet — navnlig Begrebet „Misbrug“ — blive det, der behover Udvikling.

1. Hvor bestaaer her Misbrug?

A) i den Maade, hvorpaa man benytter Godheden, nemlig:

- a) den Ubeskiedne oppebier ikke Tjenester,
- b) men han foranlediger den Tjenstfærdige dertil
  - α) middelbart — ved Miner, Handlinger o. s. v.
  - β) umiddelbart — ved Hentydninger, Ønsker, Bonner o. s. v.

B) i Det, man forslanger, nemlig:

- a) Tjenester, som Modtageren
  - α) enten ikke nødvendig behover,
  - β) eller dog let kan yde sig selv;
- b) Tjenester, som den Ydende
  - α) ikke kan vide uden egen Skade,
  - β) — uden at gjøre Uret.

2. Beviis for, at saadan Misbrug finder Sted.

A) Vi formode det allerede iforvejen, naar vi betoene:

- a) at Egennytte findes meget hyppigt,
- b) sin Følelse derimod langt sjeldnere blandt Menneskene.

B) Denne Formodning bekræftes af den daglige Erfaring forsaavidt

- a) vi selv
  - α) se Andre begaae denne Fejl imod Andre; eller endog
  - β) ere Deeltagere deri, idet
    - †) vi misbruge Andres Tjenstfærdighed,
    - ††) eller de vor;
- b) fornemme Klager derover

α) af Saadanne, som lide derved,

β) i almindelige Tankeprog i Folkets Mund, eller i de Vises og Digternes Mund.

F. Exempel paa en Beviisforelse:

Slet Selskab fordærver gode Sæder.

1. Skadeligheden af slet Selskab formoder Fornuften allerede af den menneskelige Naturs Beskaffenhed (f. Gr. den lette Antagelse af en Sædvane, Efterlignelsesdriften o. s. v.) og af Analogien med Legemer, hvoraf ikke let noget kommer i Forbindelse med andre, uden at beholde Spor deraf.

2. Og Erfaringen stadfæster denne Formodning. Den giver os et Billede af denne skadelige Indvirkning, hvis Sandhed ethvert Hjerte foler.

a. Den hidtil Usyldige lærer nu i det mindste at kjenne meget Slet, hvis Tilværelse han forhen maa ske neppe anede, og hans Sjæl fyldes med Billeder deraf.

b. Det Usædelige taber efterhaanden det Ubehagelige, det Afstækende, som det for havde for ham, og der opstaar en farlig Tilvænnelse, især naar den Fejlsende ellers er elskværdig, en Ven o. s. v.

c. Der hænger ofte uformært Noget ved, — først i Ord; Efterlignelsesdriften virker ubevist.

d. Gævnlig maa den Vedre synes at billige Meget, som han i Hjertet misbilliger; saaledes fordrer Höflichkeit. Men Bevidstheden af, i Verdens Øjne at

delse en Brode, er allerede næsten halv Brode, som Mange af Fortrydelse herover gjøre til virkelig Brode.

e. Jo længere Omgangen varer, desto flere og stærkere Fristelser indtræder der.

f. De hidtil berørte skadelige Folger af slet Omgang indtræde af sig selv og uden umiddelbar Medvirking af Selskabet. Men meget ofte er det dette om at gjøre, at den deri Optagne gavnner det, at han ikke synes bedre end det. Da bestræber det sig ivrig for at gjøre den endnu Brodefrie brodefuld. Man lægger de mangfoldigste, listigste Snarer for hans Dyd og hilder ham paa tuftinde Maader. Man tiltaler, beder, besværer; man udleer, spotter, forhaaner; man afsløker Løster, Eder o. s. v.

g. Ved alt Foregaaende ere de gode Grundfætninger ry stede, Beslutninger bragte til at vække, Twil opvakte, f. Ex. om Dydens Værd, om Forstjellen mellem det Gode og Onde o. s. v.

h. Ofte virker den Slette endog ved Tvang. Trudsler og endnu haardere Midler strække den Frygtsomme.

G. Grempel paa Angivelse af Tankegangen i en Afhandling.

Falsk Undseelse.

Denne Folkeses Hyppighed. Dens Forkeerthed. Udvikling af Begrebet. Skamfuldhed over noget Eigegyldigt eller endog noget Godt. Oprindelse: Af overdræven Gresfoelse; for svag Selvfoelse; uriktig Forstilling om Sommelighed; Blyhed o. s. v. Folger: Und-

ladselse af meget Godt; Udvølse af meget Ondt; i bedste Tilfælde Mangl paa Holdning, pænlig Forlegenhed o. s. v. Kamp derimod nødvendig. Midler: hyppig Overvejelse af det Latterlige og Skadelige; Tilegnelse af rigtige Anstuelser; Streben efter Selvstændighed; Undertrykkelse af den første Uttring.

Tire og tredive Lection.

Fortsættelse.

Afhandlings Dele.

1. Afhandlings naturlige Dele ere: 1) Indledningen, 2) Udviklingen af Opgaven; 3) Slutningen.

2) Indledningen ($\pi\alpha\mu\sigma\mu\nu\tau\alpha$, exordium). Dens Hovedøjemed er at vække Opmærksomhed og Interesse for den behandlede Opgave. Den maa derfor deels forberede Opgaven (f. Ex. ved at bortrydde Hindringer), deels angive det rigtige Synspunkt for Afhandlingen. Hvor disse Grunde ikke finde Anvendelse, eller Gjenstanden selv som klar eller ubetydelig forbyder enhver Indledning, er denne overslodig. En Hensigt kan den kun opfylde, naar den ikke er ubestemt og alm indelig, ikke hverdags, ikke upassende, men tagen af Sagen selv og ikke for langt udtrukken.

Utsaa ikke: Naar vi betragte Menneskene, see vi; eller: Hvor nyttige Videnskaberne ere, er bekjendt; eller: Det menneskelige Liv er af den Bestaffenhed, at; eller: Tiderne blive bestandig slettere; eller: Den algode Gud har giver Menneskene Evner og Kræfter, som det er deres

Plicht at udvikle. Hvad der med en siden Forandring kunde anvendes ved enhver Afhandling, passer ikke ret til nogen.

2. Indledningen skal, foruden at vække Opmærksomhed og Interesse, ogsaa i sin Slutning fremstætte Opgaven selv og saaledes bane Overgangen til Afhandlingen. Denne Overgang skeer kun da rigtig, naar Indledningen ifolge sit Anlæg fører dertil, og alt-saa Forbindelsen med Afhandlingen ikke er sogn. Til Themaet kan, hvor det findes fornødent, slutte sig en kort Angivelse af Dispositionen eller Afhandlings Hoveddele, hvorved der gives en Oversigt over, hvad der kan ventes.

3. Stof til Indledningen kan hentes fra:

- a) De Grunde, som have beveget Forfatteren til at behandle den i Themaet angivne Gjenstand.

F. Gr. dens Vigtighed; den Opmærksomhed, den har vakt, den Beromthed, den har opnaaet; Mangel paa tilstrækkelig udbredt Kjendskab til den; en særegen Foranledning; Betænkeligheder og Twivl, som nylig ere høvede imod den o. desl.

- b) En Materie, der staer i Forhold til Afhandlings Gjenstand, som det Almindelige til det Særegne;

F. Gr. om Kunsts Værd overho vedet, naar Talen er om en særegen Kunsts Værd; om Dydens Væsen i Almindelighed, naar der spørges om en enkelt Dyd; om den menneskelige Kuds Fremstridt paa samtlige Videnskabers Gebeet, naar dens Fremstridt i en enkelt Deel af samme skal undersøges o. s. v.

- c) Det Historiske ved Gjenstanden;

F. Gr. Krudtets Opsindelses Historie, naar der skal tales om denne Opsindelses Indflydelse paa Krigskunstens Omdannelse;

Amerika's Oppdagelses Historie, naar Talen er om dens Følger for Europa o. s. v.

- d) Den tilsyneladende Modsetning af det, der udgør Afhandlings Grundtanke;

F. Gr. om den tilsyneladende Fordeel, som en med Sæde-tærns Love uoverensstemmende Klogstak yder, naar Hovedsetsningen har foresat sig at udvile dens Skade.

- e) Foreløbige Undersogelser, der kunne bidrage til Opklaring og nojere Bestemmelse af det i Themaet indeholdte Hovedbegreb;

F. Gr. etymologiske Ordforklaringer; Sammenstillinger og Sammenligninger af et Ords andre Betydnninger; Berigtigelse af vrangte Begreber, som ere forbundne dermed; Ordsprog, Sentenser o. s. v.

4. Indledningen maa i Forhold til det Hele være kort (omtrent=1: 12 eller 1: 8), kun meddele de Tankeer, der høre til Sagen, og ikke tillade sig forsætlig Udsmykkelse ved Digressioner og Amplificationer, fordi denne Behandling deels bortvender Opmærksomheden fra Hovedsagen, deels spander Forventningen saa højt, at den ikke kan faae nogen Tilvoert i Afhandlingen selv, og altsaa tilintetgør Interessen, deels ved Vendingernes Kunstighed svekker Tiltroen til Fremstilleren. Rigtigst er det ikke at soge den for tilsidst, efter fuldendt Meditation over Gjenstanden, og reent at lade den blive borte, hvor den ikke af sig selv ligger i Forholdenes Natur.

5. Udviklingen. Da Opgavens Udvikling gaaer ud paa at bæltere Læseren ved overbevisende Grunde, maa man ordne Hovedtankeerne (Hoveddelene) saaledes, at de efterfølgende ere forberedede og understøttede

ved de foregaaende, for at man kan tilvejebringe det størst mulige Sammenhæng og derved Tydelighed og fremstridende Belæring. Delenes Ordning kan foretages med Hensyn deels til Tankernes Indhold, deels til Fremstillingens Formaal (Smnl. 32te Lection, § 8).

6. Afhandlingens Stil retter sig i Periodebrygning og Udtryk efter Gjenstanden, efter Djemedet, efter Læseren, efter Forfatterens Personlighed. Hensynet til Gjenstandens Natur er det fornemste, fordi Udtrykket kun da er passende og kunstigt, naar det lemper sig efter Tankernes Indhold, og hvorten ved Sovlst eller Fattigdom støder den sunde Smag. Hensyn til Djemedet betinger ikke mindre Talens Forstånnelse, end Hensyn til den Kreds, til hvilken Afhandlingen henvender sig. Den Talendes Personlighed endelig giver det Hele sin ejendommelige Colorit.

7. Slutningen. Ligesom Indledningen stedse skal have Afhandlingens Hovedtanke for Øje og henlede til den, saaledes maa Slutningen vise tilbage til den og aldrig ende med en Tanke, der ikke staar i nogen Bindelse med den. Rigtigst vil den derfer være, naar den enten fort og eftertrykkeligt samler Resultatet af det Hele som i et Brændpunkt, eller anbefaler det Sagte til Anvendelse. Og da det for en Deel afhænger af den, hvilket Indtryk det Hele skal efterlade hos Læseren, anvende man den største Omhu saa vel paa dens Stof som paa dens Form.

Exempel paa en Disposition, i hvilken Afhandlingens ovennævnte Dele tydeligt træde frem.

Om Skoleferiernes hensigtsmæssige Benyttelse.

Indledning. Dersom det er viist, overhovedet at benytte Tiden, saa er det ogsaa viist, ikke at lade et saa betydeligt Afsnit af den, som Skoleferierne udgjøre, gaae unyttet hen. Men da der sy- Overgangenes at hersfe meget vildfarende Anskuelser herom, vil jeg forsøge at fremsette rigtigere, Thema og til den Ende tale om Feriernes hen- figtsmæssige Benyttelse, idet jeg først Disposition vil gjøre opmærksom saavel paa den urigtige som paa den rigtige Betragtningsmaade af Feri- erne, og derpaa fremstille den paa en rigtig Anskuelse grundede Benyttelse af samme.

Udvikling. I. Betragtningsmaade af Ferierne.

A. Urigtig Anskuelse:

- a) at de kun ere bestemte til Disciplens Bederkægelse efter det tunge Skole- arbejde, og derfor
- b) af denne saa meget som muligt maae benyttes dertil, d. v.
- α) til fuldkommen Drøsloshed, Spi- sen, Driften, Soven, o. s. v., eller dog i det mindste
- β) til alle Slags Fornøjelser.

B. Rigtig Anskuelse:

- a) at de nærmest skulle tjene til Recrea- tion for Lærerne, og dernæst for Di- sciplene, og derfor af disse

Ø) maae tilbringes ikke i fuldkommen Drøfeslosshed, men med alle de nyttige Ting, der lade sig forene med Recreationens Djemed.

II. Om den paa en rigtig Betragtningsmaade grundede Benyttelse af Ferierne.

A. Til Recreation og Fornojelse:

- a) til Recreation kan tjene: Ophold i Familiens Kreds, Deeltagelse i landlige Arbejder, Spadsergange o. s. v.
- b) til Fornojelse: Besøg hos Slægtninge, Deeltagelse i Festligheder, Lege o. s. v., smaa Rejsen o. s. v.

B. Til nyttige Bestjæftigelser:

- a) Udførelse af foresatte Arbejder;
- b) — af selvvalgte Arbejder, saa som: Studiet af et interessant Værk, Legnen, Malen, Musik o. s. v.

(I mange Tilfælde lader det Nyttige sig forene med det Behagelige, f. Ex. ved en Rejse, en Lecture o. s. v.)

Slutning. At Disciplen vilde gjøre vel i at udkaste sig en Plan til Feriernes Benyttelse, fordi de ellers umørkeligt svinde bort for ham. Men har han vel benyttet dem, vil han med Glæde stue tilbage paa dette Tidsrum, og rolig, munter, ja begierlig se Underviisningens Be-gyndelse imode.

Femogtredive Lection.

Afhandlinger over enkelte Themata.

En Afhandling over et enkelt Thema kalde vi en saadan, som behandler et enkelt Begreb, det være nu udtrykt med eet eller med flere Ord. Af hvad der i det Foregaaende er sagt vil det imidlertid være indlysende, at her ikke kan være Tale om en Fremstilling, der fuldkomment udtommer et Begreb efter dets Indhold, Omfang og Relationer; det vil derfor komme an paa, blandt det Stof, hine tre Synspunkter maatte frembyde, at træffe et Skionsomt, med Begrebets Natur overensstemmende Valg. For at vise Begynderen, hvilken Fremgangsmaade han omtrent maa folge, meddeles her en kort Vejledning, efter hvilken han kan forfatte nogle Afhandlinger, indtil han har faaet saa megen Øvelse, at at han med større Frihed og Selvstændighed kan behandle en Gjenstand. Dog bemærkes, at det i de efter Mønstret følgende Øvelsesexemplarer hverken er nødvendigt at tage Hensyn til alle i Anviisningen givne Vink, ikke heller altid at bruge den her antydede Orden. Langt mindre kan naturligtvis denne Anviisning tjene til Netteson for alle andre Afhandlinger, da, som tidligere bemærket, enhver saadan i Grunden krever sin egen Disposition.

1. Hvor Hovedordet trenger til en Forklaring, give man denne omstændelig enten ved en formelig Definition, — i hvilket Tilfælde det ubertiden er hensigtsmæssigt at forbinde Nominaldefinitionen med den reale eller genetiße — eller ved en Paraphrase eller ved en Beskrivelse (Sml. Lært. 15, 29, Exc. 2).

2. Man vise Gjenstandens Marsag eller Oprindelse, det er, dens Foranledning, hvorsfra den kommer, hvoraaf den udledes.

3. Man vise, om Gjenstanden hører til Oldtiden eller den nyere Tid, hvad den engang var og hvad den nu er.

4. Man vise, om Gjenstanden refererer sig til den hele Verden eller kun til en Deel deraf.

5. Man prove, om Gjenstanden er god eller slet; vise hvori dens Værd eller Uverd bestaaer, og hvilken Fordeel eller Skade den medforer (dens Folger).

6. Man stille Gjenstanden i et stærkere Lys ved en Antithese, og vise deraf, hvorfor den maa foges eller undgaaes, eller det Modsatte af den attraaes eller affyres.

7. Man slutte Udarbejdelsen med nogle almindelige, ved Gjenstanden fremkaldte og med den i noje Forbindelse staende Bemerkninger, eller ogsaa med en Sammenligning.

Disse Regler lade sig i Korthed sammenfatte saaledes:

- 1) Definition. 2) Marsag. 3) Velde eller Nyhed.
- 4) Universalitet eller Localitet. 5) Virknings, navnlig Fordeel eller Skade. 6) Antithese. 7) Slutning og Sammenligning.

Monster.

Om Opdragelsen.

D e f i n i t i o n. Den menneskelige Alands Dauness er stedse blevet betragtet som et af Samfundets vigtigste Anligggender. Derfor er Opdragelsen, der bestoer sig med Udvikling af Menneskets Evner og Kræfter, en Gjen-

stand, der fra alle Statsborgeres Side fordrer den alvorligste Opmærksomhed og den gavmildeste Understøttelse.

M a r s a g. En Fader, som betunker, at hans Barn er et fornuftigt Væsen, begavet med Evner, der kunne modtage en høj Grad af Uddannelse; — som veed, at dets Lykke for en meget stor Deel er afhængig af disse Gavers Fuldkommengjorelse, vil visselig ikke undslade at hellige denne Gjenstand den største Opmærksomhed.

O l d t i d. Virkelig finde vi, at fra Verdens tidligste Tider af, overalt, hvor der blot gaves noget Middel til Opdragelse, have funfaa forsømt at drage sig dens Fordele til Nutte. Grækerne og Romerne, fra hvis Midte saa mange og saa store Helte, Statsmænd og Skribenter ere udgaede, viste deres Borns Opdragelse den største Opmærksomhed, ja lode denne næsten begynde fra Godselet af. I Sparta blevde Bornene i en meget tidlig Alder fratagne Forældrene og overgivne til det Offentlige, og en romersk Forfatter raader endog de Forældre, der bestente deres Sønner til offentlige Talere, at vælge dem saadanne Ammer og Oppasserinder, som havde en god Udtale.

N y e r e T i d. Ogsaa i vor Tid bliver der ikke henvendt ringe Opmærksomhed paa denne Gjenstand, endfljordt de af de Nyere antagne Opdragelsesmethoder i mange Henseender ere forskjellige fra dem, der vare brugelige i Oldtiden. Den strenge Tugt, der herskede under Romerne, Spartanerne og Grækerne i Almindelighed, har givet Plads for en større Mildhed; men om hin Strenghed — forenet med methodisk Undervielsen, som den

var — ikke frembragte heldigere Virkninger, er et Spørge-maal, der endnu er uafgjort.

Universalitet. Men hvormeget endog de Gamle og de Nyere kunne være forskellige med Hensyn til Methoderne for Tugt og Undervisning, har dog Opdragelsen selv hos alle Nationer og i alle Tidsalderne tildraget sig den Optørskomhed, den fortjener. Selv den Vilde drager Omstørt for at undervise sine Barn i Jagt, Fiskeri og de Kundskaber, han selv besidder, og som kunne blive dem nyttige.

Localitet. Dog er der i intet Land viist denne Gjenstand en større Ømhu, end i vort Fædreland. Hos os er dens Vigtighed tilfulde erkjendt, og paa ingen Gjenstand er der anvendt flere Penge og større Dygtighed, end paa Opdragelsens Forbedring og Udbredelse. Haand i Haand med Religionen har den erholdt de Forstandiges Bisfalde, de Velstindedes Medvirkning, Rejeringens Understøttelse og Øpmuntring.

Fordele. Ved denne vigtige Gjenstands Fremme ere derfor de største Fordele opnaaede. Den ene Verdens-deels og de forrige Aarhundreders Kundskaber udbredt over hele Jorden og overantvordede Efterslægten. De menneskelige Nydelsers Kreds er udvidet og en vid Mark aabenet, paa hvilken man, uafhængig af Livets sædvanlige Lidelser og Tilskifkelser, kan glæde sig ved den højeste Lykke, vor Natur er i Stand til at opnaae. Den Oplysning, der har udbredt sig over Jorden, har væsentlig bidraget til Menneskeslægtens Forbedring og Lykke.

Antithese. Dog er der Intet, der vil sætte Opdragelsens Fordele i et klarere Lys, end naar vi stille

disse i Modsetning til den Ulempe, der opstaaer ved Mangelen deraf. Hos et velopdraget Menneske ere Land og Legeme uddannede og forædlede, de naturlige Fejl fjernede, de medfodte Fortrin forsvinnet; hos den derimod, der ikke har nydt nogen Opdragelse, træde hine Fejl kun desto skarpere frem, og blive desuden forsegdede ved Flemme eller ubehagelige Baner. Hün vækker ved den Indsigts, han besiddet i mange Ting, og ved den Maade, hvorpaa han lægger denne for Dagen, Optørskomhed hos alle dem, med hvem han kommer i Berøring; denne gør et ubehageligt Indtryk paa ethvert Selskab, i hvilket han træder ind, enten ved sin fuldkomne Lavshed og sin Dumhed, eller ved sine Bemærknings Enfoldighed og Upasselighed. Den Enne gør sig bemærket af sine Foresatte og stiger ivesret til en højere Stilling i Livet; den Aanden er tvungen til at spille en underordnet Rolle blandt sine Eige, og maa paa Grund af sin Uvidenhed hyppigt soge sit Udkomme hos det menneskelige Selskabs laveste Klasser. Den Enne bliver ved sine Talenter og sin Dygtighen Belgjører for sin Familie, sin Vy, sit Fædreland; den Aanden bliver en Byrde for sig selv, sine Nærmeoste, det Offenslige.

Slutning og Sammenligning. Af alle disse Grunde maae vi derfor regne Opdragelsens Sag blandt Menneskehedens væsentligste Interesser. At tilintetgjøre den vilde være i den sædelige Verden at frembringe et Mørke lig det, der i den materielle maatte følge paa Solens Tilintetgjorelse; hvorimod enhver Bestrebelse for at befordre og udvide den tager en mørk Sky fra Himmelnen,

paa det at Nandens Lys maa lyse, og udbrede Glands og Klarhed over Jorden.

Exempler til Øvelse.

1. Religionen.	6. Venstfab.
2. Krig.	7. Kejser.
3. Fred.	8. Digtekunsten.
4. Ungdommen.	9. Musikk'en.
5. Alderdommen.	10. Handelen.

Sævigtredivte Lection.

Afhandlinger over sammensatte Themata.

Bed sammensatte Themata forstaae vi saadanne, som ere udtrykte i Form af en Sætning, der da kan indeholde en Sandhed, der skal belyses, en Paastand, der skal bevises, en Opmuntring til at ove en Dyd eller skye en Last, et historisk Spørgsmaal o. s. v. Som Overgang til friere Udarbejdelsser angives ogsaa her, ligesom i foregaaende Lection, en Form, hvorefter Disciplen kan anstille nogle Øvelser. Vi voelge hertil den Slags Afhandlinger, som af de Gamle blev kaldet Chrie (*χριστα*), hvorved forstaaes en Sentents og dens videre Udførelse, eller et betydningsfuldt Udsagn (af en Forfatter), anvendt paa et bestemt Tilfælde. Reglerne for dens Udførelse ere følgende:

1. Sætningen selv tilligemed Angivelse af Forfatteren, hvor det kan skee (dictum cum laude auctoris).
2. En forklarende Omskrivning af Tanken (paraphrasis).

3. Grunden eller Bevis for Sætningens Sandhed (causa, argumentatio).
4. Modsetning, hvori det Uformuftige i den modsatte Mening vises (antithesis, refutatio).
5. Sammenligning eller Anforelse af en Gjenstand i Naturen eller Kunsten, der har Lighed med det, der paastaaes i Sætningen, for at stille dennes Sandhed i et klarere Lys (comparatio).
6. Exempel, hvori historiske Kjendsgjerninger anføres for at støtte Sætningens Sandhed (exemplum).
7. Vidnesbyrd eller Anforelse af udmærkede Mænds Udsagn, af Ordsprog o. s. v., for at vise, at Andre have haft den samme Mening, (testimonium).
8. Slutning, i hvilken Sætningen med Eftertryk gennages eller Hovedgrundene i Korthed sammenfattes, tilligemed Anvendelse, Opmuntring, o. s. v.

M on s t e r.

Effugit mortem, quisquis contemserit; timidissimum quemque consequitur. (Curt. IV, 14.)

- (1) Den undlober Doden, som for agter den; den Fejge indhentes af den! saaledes tilraaber den sidste Perserkunge, den ulykkelige Darius Codemannus, sin allerede to Gange slagne Hær, idet den afgjørende Kamp ved Arbela mod Macedonierne begynder.
- (2) „Frygte I maa ikke Doden?“ vil han sige; „velan, saa vider, at den, som befinder sig i en nær, rundtem

truende Fare, langt sikrere undgaaer den ved Besindighed og Mod, end ved Mengstelighed og Forsagthed; at I altsaa netop ville styrte Eder i Fordervelse ved det, hvorved I haabe Redning, ved Flugten, men derimod, dersom Frelse er mulig, ville finde den i tapper Modstand." (3 & 4) Om nu end denne Tanke ikke er tilstrækkelig til i Farens Øjeblik at gjøre den Frygtsomme modig; om end den svage Fyrste, der ytrede sig saaledes med Opbydelse af sin Verdighed som Konge og Mand, maaſke selv i de næste Dage ikke fulgte sit Helteord: lader det sig dog ikke negte, at der i hans Ord, naar vi ret overveje dem, ligger meget Sandt. Thi for det første rover Folelsen af Frygt Mennesket den Rolighed, Holdblodighed og Alandsnærerelse, som han behover for rigtig at maale den Fare, der truer ham, tenke paa dens Afvendelse, ikke lade noget Redningsmiddel u forsøgt, og, naar den er forhaanden, grib ethvert gunstigt Øjeblik for at undslove den eller gjøre den mindre skadelig; ja den Tummel, hvori han befinder sig, styrter ham vel endog i nye, uventede Farer, endnu værre end den første. Derimod holder Modet Bevidstheden klar og Besindelsen fast, og Alt, hvad der kan ske og maa ske, bliver af den Uforsagte hurtig overvejet, rast grebet, ufortovet anvendt; han finder en Udvej i den tætteste Trængsel og triumpherer ikke sjeldent over sine Forfolgere. Men — hvad der endnu er langt værre — Frygten rover den Modløse endog det Maal af legemlig Kraft, der er nødvendig for afværgende at mode Farene. Han føler sin Arms Musklær slappede, Venets Sener negte ham deres Tjeneste,

eg redningslos synker han i den Afgrund, han endnu funde have undgaet. Den Tappre derimod beholder den fulde Brug af sin physiske Styrke; han tor i Nodens Tid forlade sig paa sin vante Hurtighed og Behændighed; ja Synet af Faren synes endog at fordoble hans Kraft, og hvad han forhen ikke havde formaet, det formaaer han i det afgjorende Øjeblik. Forfolgeren selv erer sin modige Modstander og tilbyder ham ofte, naar Kampen har erklaaret sig imod ham, Liv og Frihed, medens han foragtelig overslader den Fejge til Svendenes Sværd eller Slavevogternes Lænker. Tilskueren føler sig langt mere tilboelig til hjælpende at sætte sit eget Gods og sin Sikkerhed paa Spil for den Tappre, der hjælper sig selv, saalænge han aander, end for den Fejge, der svigter sig selv. (5) Saaledes taber Luftens vingede Beboer, naar Slangen, det til Jorden fængslede Kryb, bestuer den med funkende Øjne og giftaandende Gab, Brugen af sine Vinger, forglemmer at flye og bliver det langsomt fremrykkende Udyrs ubestridelige Bytte; men den tappre Hund, der hænger ved det skummende Bildsviin, undgaaer besindig de drobende Hugtonder, holder med fordobblet Kraft den Fnysende fast og deler den haardt tilkæmpede Sejer med den tililende Jæger. (6) Hvad gjorde vel ogsaa en Alexander, en Cortez, en Carl den Soltte saa sejerrige som deres urokkelige Mod? Uden dette havde Philips Son for Gaza's Mure ikke med et rast Sværdslag stilt den vilde Arabers allerede til Sted hevede Arm fra Kroppen; uden dette havde Spanieren paa højt Taarn ikke ladet de to unge Merikanere, der forsøgte at rive ham ned sig over Brystroeret, gjøre den frygtelige Rejse

ned i Dybet alene; uden dette var den nordiske Helt ikke blevet en Gjenstand for Beundring hos Osmannerne, havde han ikke turdet vove saa overmodigt at øgge disse asiatiske Barbarer. (7) Ogsaa have udmaerket Mænd til alle Tider udtalt Anfuerser, der stemme overeens med Perserkongens Ord. Sagde ikke, for kun at anfore eet Grempel, Alexander, da han holdt sin Eeges Drif tilligemed Parmenio's Brev i sin Haand, efter langt Overleg: „Jeg vil hellere doe ved en Andens Forbrydelse end ved min egen Frygt?“ Har ikke Folkets Anfueelse yttret sig i Ordspreg, som hinct gamle: Fortes fortuna juvat (Lykken hjælper den Kjække)? eller — hvad der er det samme — „Den som vover, han vinder?“ — (8) Saa være det da i Farens Stund vort Valgsprog: Den undlober Døden, som forager den, den Fejge indhentes af den! Er Sejer mulig, da vil den i dette Tilfælde blive os til Deel; men er det os bestemt at falde, da falde vi agtede af os selv og af Andre.

Exemplier til Øvelse.

1. Dyden belonner sig selv.
2. Skinnet bedrager.
3. Ulykken er en haard, men gavnlig Læremester. *Z. 44*
4. Ærlighed varer længst.
5. Vanen er en anden Natur.
6. Udholdenhed flytter Vierge.
7. Den, som ikke gaaer frem, gaaer tilbage.
8. Anger kommer aldrig for sildig.
9. Det er godt og høderligt at doe for Fædrenelandet.
10. Vel begyndt er halv fuldendt.

Anm. til denne og foregaaende Lection. Da Bearbejdelsen af de opgivne Øvelsesexemplier forbryr en større Landsvirkshomhed, end der hidtil er krævet af Disciplen, kunde det muligt falde ham vanskeligt at arbejde hele Opgaven paa een Gang. Man lade ham derfor i Begyndelsen først behandle enkelte Portier af Gangen, og derpaa det Hele i Sammenhæng.

Syvogtredive Lection.

Afhændlinger af blandet Indhold.

Efterat Disciplen har erholdt nogen Øvelse i at bearbejde Themata efter en bestemt Form, gaae han over til en friere Behandling af sit Ømne. Nogle Grempler skulle tjene ham til Vejledning. Imidlertid vil det endnu paa dette Trin være nødvendigt at levere ham et Omrids, som han da videre kan udføre, og først naar han paa denne Maade har faaet tilstrekkelig Øvelse, lade man ham forsøge sine Kræfter paa en fuldkommen selvstændig Bearbejdelse af Opgaven.

Monstre.

I. Om Aarsagerne til Lediggang.

Nedenstaende Disposition angiver de væsentligste Punkter, der i Almindelighed maa komme i Betragtning, naar Spørgsmaalet er om Aarsagerne til en Udyd. Naturligvis maa den modificeres efter der specielle Tilfælde.

Almindelig Disposition.

- A. Indre (hos Mennesket selv liggende, egentlige, Hoved-) Aarsager:
  - a. Legemlig Beskaffenhed (Constitution, Temperament o. s. v.)

- b. Følelser, Tilbojeligheder o. s. v.
  - c. Anskuelser, Overbevisning, Fordomme o. s. v.
  - d. Tilstande, Vaner o. s. v.
- B. Ydre (foranledigende, medvirkende, begünstigende) Varsager:
- a. Andre Menneskers Indflydelse (Opdragelse, Grempel, Tilskyndelse o. s. v.)
  - b. Den hele ydre Stilling, hvori En befinder sig.
  - c. Mange enkelte tilfældige Omstændigheder.

Udarbejdelse.

Eigesom en mægtig Strom opstaaer af mange enkelte Bække, saaledes danner ogsaa en god eller slet Sædvane sig hos Mennesket ved Sammenstod af flere, ofte tilsyneladede ubetydelige Omstændigheder. Navnlig tæller Lediggang mange Varsager. — Agte vi paa de indre, viser det sig først, at denne Fejl ofte

- A. oprindelig beroer paa legemligt Anlæg. Mennesker af saakaldet phlegmatisk Temperament have mere Tilbojelighed til Virksomhed end andre. Under tiden bliver denne Stemning ogsaa frembragt ved Sygdom. Men hyppigere ligger, for det andet,
- b. Tilskyndelsen dertil i Stræben efter sandelig velbehagelige Fornemmelser; man skyer det Savn og den Moje, der ere forbundne med Arbejde og vil hellere udfylde sin Tid med Lyst og Nydelse.
  - c. Eige saa stærkt virke her, for det tredie, ofte falske Grundsetninger og vrangle Anskuelser. Lediggængerne plejer at sige: Mennesket er jo ikke til for at plage sig; arbejdet bliver der jo dog nok i

- Verden; de maatte gjøre det, der folte Kald dertil; han gjorde nok; han kunde maafee stade sin Sundhed ved Anstrengelse o. s. v. Kommer endnu her til, for det fjerde, en lang Vane; har Mennesket maafee aldrig af egen Erfaring lært at kjende gavnligt Arbejdets Godhed: saa er det ikke at undres over, om det falder ham meget vanskeligt at indse det Forkastelige i sin Fejl og aflagge den. — Men maafee vilde dette dog skee for, hvis ikke tillige saa mange ydre Omstændigheder udøvede deres Indflydelse. Derhen høre først og fornemmelig andre Menneskers urigtige Opførelse. Forældre undlade ofte at vænne deres Born til Virksomhed, Bekjendte og Venner give ved deres orkesløse Levnet Andre et slet Grempel eller afholde ved deres Selskab og deres Tale den Glittige fra bedre Beskoftigelse. — Ikke mindre b. ugunstigt virke, for det andet, høj Stand og rigeligt Udkomme. Mennesker, som besidde disse Ting, troe sig let allerede af den Grund fritagne for den Pligt at arbejde, og glemme, at om de end ikke behove at erhverve sig deres Brod, gjøre dog egen Uddannelse og Virksomhed for Verden alvorlig Fordring paa enhver af deres Dage. Og hvo kunde, c. for det tredie, angive alle de mangfoldige tilfældige Foranledninger, som endnu foruden de hidtil nævnte bidrage til at fremkalde og vedligeholde Lediggang; især naar Tilbojelighed dertil allerede er forhaanden! En undskylder sig med det slette Resultat af sin tidlige Virksomhed, med hostet Utak, med Mangel paa bestemte Forretninger eller de nødvendige Hjælpe-

midler dertil. Hos en Anden ligger der virkelig nogen Skyld i den overslodige Næring, hvormed han besværer sit Legeme, eller i den Levemaade, han for Øjeblikket maa føre. Hvor megen Skyld har ikke et varmt Klima i Urvirkomhed! Hyppigt indtræder ogsaa det Ulfelde, at en eller anden heftig Liden-skab berover et Menneske al Lyst og Kraft til Arbejde og nedsenker ham i en slov Grublen. — Ligesom nu Strommen kan forstyrres ved Afledning af dens Kilder, saaledes kan ogsaa Lediggangens for-dervelige Vane tilintetgøres ved Svækelse og Bort-fiernelse af alt det, som leder dertil.

2. De skadelige Folger af Umaadelighed.

Som Sidestykke til det foregaaende Eksempel gives her en almindelig Disposition til en Opgave, der behandler „Folgerne af en Udyd.“ Den maa ligesom den forrige modificeres efter sit særegne Øjemed; thi hverken lade alle de angivne Punkter sig altid udføre, ikke heller er den her fulgte Orden altid envendelig.

Almindelig Disposition.

A. Folger, som Udyden har for den selv, som henvi-
giver sig til den.

1. Med Hensyn til hans Person, og da atter til
  - a) Legemet, idet Fejlen
    - α) umiddelbart svækker dette, hemmer
dets Udvikling, ja bringer Stof til Syg-
domme — til Doden — ind i det o. s. v.;
    - β) middelbart skader det, idet den for-
styrrede, kæmpende Sjæl virker paa Lege-
mets Befindende (den Misundeliges Gu-
stenhed, den Urgjerriges hule Øje o. s. v.);

- b) Sjælen, idet Fejlen — ligesom ved Legemet —
  - α) umiddelbart forstyrrer dens forsjel-
lige Kræfter i deres Udvikling, Øvelse,
Virksomhed; navnlig gjor den svagere
mod Fristelser, fjerner den fra det Gode,
fjelder den med Samvittighedsuro;
  - β) middelbart virker skadeligt paa den
ved Legemets Svækelse, idet den f. Gr.
frembringer ondt Lune, Gangstelighed,
Forsagthed o. s. v.
2. Med Hensyn til hans Forhold, hvorved maa
bemærkes:
  - a) Forretninger (Embede, Kaldsarbejder), til
hvilke Fejlen maa ske rover Tid, Kraft, Lyst;
  - b) Ejendom (Besiddelse, Formue), som han for-
ringer, eller hvis Silveret han i det mindste
forhindrer.
  - c) Rygte (den offentlige Mening, Gre), hvil-
ket han skader derved, at han gjor sig latter-
lig, foragtelig, forhadt;
  - d) Familie- og Venstabsforhold, hvilke han
forstyrrer, maa ske endog ophever;
  - e) Forholdet til Staten, der ofte stiller den
Fejlsende ved borgerlig Gre, Frihed, ja
Livet;
  - f) Forholdet til det højeste Væsen, Menneskets
Skaber, der bestemte ham til Dyd, Menne-
skets Fader, der overvælder ham med Bel-
gierninger, Menneskets Herre, der forlanger

Efterlevelse af sine Ord, det Heles Styrer,
der vil, at hver Enkelt skal bidrage til dets Vel.

A. Folger for andre Mennesker.

Hør kunne alle Punkter forekomme, som vi nylig have betragtet hos den Fejlsende selv; han kan nemlig ved sin Fejl skade Andres Sundhed, Tilfredshed, Formue, Gre o. s. v. Det vil da afhænge af Fejlsens Beskaffenhed, af den Fejlsendes Stilling, af hans nære eller fjerne Forhold til andre Mennesker, om han skal skade Faa eller Mange, betydeligt eller ubetydeligt. Saaledes formaar f. Ex. en slet Konge eller en slet Minister at anrette uendelig mere Skade, en enkelt Herres slette Djener; men ogsaa denne kan begaae Handlinger, der have vigtige Folger, og i ethvert Tilfælde bliver endog hos den ubetydeligste Læstefulde den Anklage tilbage, at han, saa meget det stod til ham, har bidraget til at formere det Onde i Verden.

B. Kun et dydigt Sindelag kan give aandelig Dannelse
den rigtige Retning og det sande Værd.

(Opgaven kan løses saaledes, at Indholdet af Begrebet „aandelig Dannelse“ udvikles, og ved ethvert af dets Kjendemærker vises, hvorfor det intet Værd har. Paa denne Slags Aahandlinger meddeles her følgende)

M o n s t e r.

At være dannet og gjælde for dannet onste i vor Tid Alle, som ville være og gjælde for noget; thi Dannelse bliver almindelig slattet og derfor ogsaa almindelig sogt,

saa at Ingen vil synes raa og uvildende. Og visstnok er ogsaa Besiddelsen af en beriget og ved Eftertanke øvet Aand, en udvidet Synskreds, en sin Sands for det Skjonne og Passelige, en Behagelighed og Bojelighed i Omgang, som forstaaer at underholde og vinde Menneskene, visstnok er denne Besiddelse, eller hvad vi ellers maatte henregne til Dannelse, et Fortrin og en Pryd for Mennesket, et Gode, hvorover han tor glæde sig; visstnok er Dannelsens Udbredelse at ansee for en stor Binding. Men desværre lærer Erfaring, at Dannelse ej altid er ledsaget af de Gode, Mennesket maa erkjende for de højeste, Niisdom og Dyd. Man kan være et dannet og dog et slet Menneske; lave Kjendskaber og vancærende Laster findes hos dannede som hos raae Folkeslag, og i de Kredse, hvor Dannelsen hører hjemme, ikke mindre end andetsteds. Men uden Niisdom og Dyd er al Dannelse et Gode af meget tvetydigt Værd og kan endog lede til Forvildelser, som Naturens raae Son lettere vilde undgaae. Den rigtige Retning og det sande Værd faaer Aandens Dannelse kun ved det dydige Sindelag; hvilket vi i det Følgende ville søge at godtgiøre.

Dannelsens første Kjendemærke er Besiddelsen af en ved Eftertanke øvet og ved Undervisning beriget Aand, der træter efter Kjendskaber og efter Beskjæftigelse med Tanker. Det dannede Menneske har øvet sin Aandskraft og finder derfor Velbehag i aandelig Virksomhed; han har søgt Undervisning, og derfor fornøjer det ham at knytte nye Kjendskaber til de erhvervede; han har haft Samqvem med Aander, og derfor søger han Videnskabens Værker for

uafladelig at berige sig og ved de fremmede Tanker at vække sine egne. Men sandt Værd har denne Evne og Tilbojelighed kun da, naar den er rettet paa det dobbelte Formaal, deels at komme til klar Erkjendelse af sin Tilværrelse og sin Stilling i Verden, deels at erhverve sig de Indsigter og Kundskaber, ved hvilke man fra sit Standpunkt af haaber at gavne Verden; og denne dobbelte Retning kan kun det dydige Sindelag give den. Thi det alene giver os den Kjærelighed til Sandheden, uden hvilken al Gransking er forfængelig Tant; det alene vækker den Anelse om det Guddommelige, den Agtelse for det Retfærdige, der betinger en rigtig Erkjendelse og Burde ring af vor Stilling og vore Forhold; det alene indgyder os Velvillie for vore Medmennesker og fremkalder den uegennytlige Zver og den udholdende Glid, hvorved vi haabe at udbrede Gavn og betale vor Gjeld til Ver den. — Uden Besleddning af Sædelighed og Dyd vil den berigede og dannede Aland kun soge Kundskaber, fordi deres Besiddelse morer ham, han vil kun tenke og granske, fordi han finder et Slags Velbehag i aandelig Virksom hed. Videnskaben bliver ham da blot et Middel til Nydelse, Aandskraftens Øvelse blot et forlystende Spil; og selv et Spil med Tanker er dog kun et Spil. Og naar der istedetfor et dydigt Sind boer Sandselighed og Egoisme, Forsangelighed, Gresyge og Hovmod i Sjælen, da vil Anskuelens Klarhed formørkes, Dommene bestikkes og Videnskab og Kundskab misbruges til smaalige og forlastelige Djemed. Hvad der skalbe føre til Biisdom, bliver da et Middel til egen og fremmed Bedaarelse.

Et andet Kjendemærke paa Aanbudsannelse er en for det Skjonne aaben Sands. Den, hvem intet Skjont i Naturen og Kunsten glæder, hvem intet Upasende eller Smaglest støder, ham lade vi ikke gjelde for et dannet Menneske, om han end besidt nok saa megen Indsigt og Duelighed; og i Samfundets højere Kredse især bliver Intet mindre overseet, Intet strengere dadlet, end hvad derorraader Mangl paa denne Slags Dannelse. Denne Sands maa aabenbare sig i det Menneskets Domme, Tale og hele Væsen, hvem vi skulle indromme Fordring paa Dannelse. Men ogsaa Sandsen for det Skjonne og Smagfulde faaer kun ved det dydige Sindelag den rigtige Retning og det sande Værd. Vel kan man visstnok besidde Smag og Kunstsands, ja selv frembringe Kunstens Værker, uden at bære det dydige Sindelag i sit Hjerte, og for at fornøje sig ved mange af Kunstens Fremstillinger behøves der ikke engang en fin Hølelse og en luttret Smag, men kun aabne Øren og lysne Øjne. Men skal Sandsen for det Skjonne være meer, end enten en let bevoegelig Sandselighed, eller en tillort og indovet Anstand, eller en ved hyppigere Beskuelse af Kunstens Værker erhvervet Færdighed i at bedomme dem; skal den være glædende og oploftende Velbehag over det Glædende og Oploftende, der i Skjone hedens Skikkelse træder os imode, saa maae vi være modtagelige for dydige Høleser og i Stand til at finde et Gjenfkin af det sædelige Liv i det, der fremstiller sig for Øjet eller fornemmes af Øret. Thi i Alt, hvad der vækker saadant Velbehag, udtrykker det Sædelige og Dydige sig, og det kan derfor ogsaa kun tilfulde flettes og dybt og

inderligt føles af det Sind, hvori Sædelighed og Dyd har festet Bolig.

Et tredie Kjendemærke paa Dannelse er Opmærksomhed paa Alt, hvad der tildrager sig paa Verdenshistoriens Skueplads. Det dannede Menneskes Blif gaaer ud over hans Hjems og hans Opholdssteds snevre Kreds. Enhver Uttring af det offentlige Liv bliver tagtaget og overvejet af ham; thi det fornojer ham at sammenligne Nutiden med Fortiden, at giætte Fremtiden, og at forestille sig sin Tids mærkværdige Mænd og Tildragelser i tydelige Billeder og under bestemte Træk. Ogsaa denne Opmærksomhed paa Tidens Phænomener faaer først ved det dydige Sindelag sin rigtige Retning og sit sande Værd; thi kun ved det bliver den til velvillig Deelstagelse for de menneskelige Anliggender. I det dydige Sindelag ligger Agtelse for Mennesket og for Menneskets Rettigheder, og Kjærlighed til vor Slægt, og derfor bliver det, der tiltrækker sig og fængsler det dannede Menneskes Opmærksomhed, ved dette Sindelag Gjenstand for en saadan Deelstagelse. Den, som kun agter paa Tidens Begivenheder for at vide, hvad der seer, for at underholde sig dermed og tale med derom, han gjor, hvad han ogsaa gjerne kunde lade, og søger derved kun egen Interesse. Den derimod, som ved Betragtning af Tidshistoriens bevægelige Billede glæder sig, naar han seer noget Godt spire frem, sorger over Ulykke og Fordærvelse, og harmes, naar Uret møder ham, han føler, som et Menneske og en Christen skal føle, og tager menneskeligt Deel i de menneskelige Ting. Og om en saadan Følelse end kun blev Følelse, har den dog

sit Værd, just fordi den er en menneskelig Følelse og Udrykf af et dydigt og sædeligt Sind.

Et fjerde Kjendemærke paa Dannelse endelig er den Belevenhed, hvorved Mennesket i selskabelig Omgang ikke alene veed at undgaae, hvad der stoder og fornermer, men endog at more, underholde og vinde Andre. Ogsaa denne selskabelige Dannelse faaer først ved et dydigt Sindelag den rigtige Retning og det sande Værd; thi ved dette bliver det en velsigende Tilnærmedse mellem Menneskene, hvori dog den selskabelige Omgangs højere Formaal ene kan sættes. Vistnok, naar man blot kommer sammen for at adsprede sig i fremmed Omgivelse, for at underholde sig ved gjensidig Meddelelse, for at forlyste sig ved Leg og Skjemt: saa er den Belevenhed, vi finde hos ethvert velopdraget og ved Omgang dannet Menneske, fuldkommen tilstrækkelig til dette Djemed. Men der gives endnu et højere Maal for den selskabelige Omgang, det nemlig, at man indgyder og viser Deelstagelse og Tillid, at de, som kører hinanden i Øjet, knytte sig til hinanden i Udverling af Tanker og Følelser; og dette højere eg værdigere Formaal kan kun naaes af den, der bærer det dydige Sindelag i sit Hjerte. Thi dette Sindelag fjerner den venstskabelige Tilnærmedses afgjorte Fjender, Forfængelighed, Spot og Hovmod, og udbreder over Menneskets hele Besen den Mildhed, Roslighed og Værdighed, hvorved han vinder Tillid og Deelstagelse. En Tilnærmedse i den selskabelige Omgang til Andre, der gjor os og dem vel, der drager dem til os og os til dem, saa at vi blive mere for hinanden end

underholdende Selskabsbredre, en saadan Tilnærmedelse bliver kun mulig ved et dydigt Sindelag.

Alltsaa hvad Øjet er for Legemet, det er det dydige Sindelag for Sjælen; kun hvad det styrer, tager den rigtige Retning; kun hvad det lutter og helliger, har sandt Verd. Det dydige Menneske uden Dannelse staer højere, end det dannede uden Dyd. Naturens raae Son, der kun veed Lidet, men troer paa Gud og hans Ord; der ikke forstaer sig paa Kunsten og dens Regler, men glæder sig og føler sin Sjæl hævet, naar Guds Sol gaaer op over hans Bjerge; der kun erfarer Lidet af det, som foregaar i fremmede Lande, men glæder sig med den Glade og græder med den Grædende, der ikke kan underholde og vinde Menneskene ved selskabelige Talenter, men mener det ørligt med Enhver, hvem han trohjertig rækker sin Haand: han har mere Verd end alle de, som vide Meget, men troe Intet; domme om alle Kunstvaerk, men ikke finde Glæde ved noget, tale om Alt, men føle og handle for Intet, og skjule et tomt Hjerte bag glatte Ord og fine Sæder. Vi gientage derfor: Menneskets sande Verd beroer paa hans Sindelag; thi kun det erhverves uafhængig af de ydre Omstændigheders Gunst, der betinge Dannelsen.

Otteogtredive Lection.

Undersøgelse.

Hensigten med denne Lection er at øve Disciplen i at undersøge en Gienstand, udferste Aarsager, eftervisse Virkninger og uddrage Slutninger. Den Art af Slut-

ning eller Beviis, som her fornemmelig vil komme til Anvendelse, vil være Inductionen, ifolge hvilken man slutter fra Delene til det Hele, fra de enkelte Tilfælde til Regelen, fra det Særegne til det Almindelige*), medens de strenge Beviser pleje at gaae den modsatte Vej — fra det Almindelige til det Særegne. Uagtet Inductionen derfor kun kan give empirisk Sandsynlighed, ikke logist Vished, er den dog af stor Vigtighed formedelst dens udbredte Anvendelighed. Efterfølgende Tempel vil vise dens Brug.

Vi antage, at Cæreren havde opgivet følgende Gjenstand til Undersøgelse:

Egyptens Tilstand med Hensyn til Regering, Videnskab og Kunst paa Moses's Tid; og at det Eneste, der var givet eller forudsat, var den Kjendsgjerning, at der paa hin Tid gaves fint Cærred i Egypten. Blev nu denne Opgave foresat Disciplen uden vejsledende Vink om Maaden, hvorpaa han skulde gjennemfore Undersøgelsen, er det meer end sandsynt, at han ikke vilde bringe den i Stand. Han maa derfor først gjores opmærksom paa, hvorledes Cærred er holdes; at det er en Virkning, der fremgaaer af visse Aarsager; at fint Cærred kun kan væves af sine Traade; at sine Traade kun faaes af sin Hor; at sin Hor fordrer forskjellige Tilberedelser, hvorved mange Arbejdere ere beskæftigede, først der af Traaden kan væves fint Cærred.

*) Ifsr. Pag. 123, hvor denne Beviismaade ligedes er anvendt.

Fremdeles maa Disciplen gjøres opmærksom paa, at sin Her forudsætter en udviklet Ågerdyrkning og Avsling af mange Kornarter, saasom Hvede, Ris s. s. v., for at ernære de Mennesker, som dyrke og forarbejde Horren. I intet Land kan Horren være den eneste Ågerdyrkningsartikel. Man kan derfor med Visshed slutte, at paa Moses's Tid havde Ågerdyrkningeskunsten og de med samme i Forbindelse staaende Kunster allerede opnaaet en ikke ringe Grad af Fuldkommenhed.

Fjunt Lærred kan kun væves paa en sin Vœverstol, der passer til Traadens fine Spind; og en sin Vœverstol lader sig ikke forfærdige uden megen Færdighed i den Kunst at arbejde i Træ og Metal. Det Sidste vindes med stor Moje af Jordens Skjod, og maa gennemgaae mange vanskelige og morsommelige Processer, for det er skiftet til at hamres. Ogsaa det Første krever megen Tilberedelse, forend det kan overgives til Snedkerens Haand. Vœverstolen selv er en sammensat Maskine, og beviser, at de mechaniske Kunster paa Moses's Tid havde gjort store Fremskridt i Egypten.

Fjunt Lærreds Vœvning forudsætter, at Vœveren ved Erempe og Efterligning havde opnaaet stor Dualighed og Færdighed i denne Kunst; og en saadan Fuldkommenhed kan ikke ethverves i noget Land, naar ikke Arbejdets Deling, dette sterke Drivhjul til Fremskridt i alle Kunster, i temmelig Udstraekning er indført.

Den duelige Vœver maa ganske have bestoëstigt sig med fint Lærreds Tilvirking; foligelig gaves der foruden ham nødvendigvis Arbejdere og Haandværkere, der

sergede for Levnetsmidler, Kleder, Boliger, Livets øvrige Fornodenheder og Bequemmeligheder.

Forend Kunsterne i noget Land have gjort saadanne Fremskridt, maac Beboerne ved Dagtagelse og Erfaring have erholdt Kunstfab om mange Kjendsgjerninger og Tildragelser, og overhevedet have lagt Grunden til Vidensfaberne, idet de tænkte over Midlerne til at bringe Kunsterne videre, fjerne Hindringerne for deres Udvikling ogaabne nye Baner for dem.

Endelig er det vist, at der ikke i noget Land kunne gjores betydelige Fremskridt i Haandværker, Kunster og Vidensfaber, naar der mangler en overste Magt, det være sig nu i denne eller hin Form, en Magt, der tringer Menneskene til at leve i Rolighed og Fred, og hindrer Samfundets forskjellige Klasser fra at gjøre Indgreb i hin andens Nettigheder, idet den henviser hver Enkelt til sin ejendommelige Plads. Ingen Kunster, ingen Deling af Arbejdet, intet fint Lærred, intet fint Fabricat af noget som helst Slags er at finde hos Folkeslag, der leve i bestandige Krige enten indbyrdes eller med deres Naboer.

Vi have derfor fuldgylldig Grund til at troe, at Egypten til Moses's Tid var et stort og folkerigt Land, at Kunster og Vidensfaber havde gjort Fremgang der, og at det havde en regelmæssig Regjering og gode Love.

Naar Disciplen seer en saadan sammenhængende Række af Slutninger, vil han snart lære at indsee Sammenhængen mellem Kjendsgjerningerne, og være i Stand til

at anvende en lignende Fremgangsmaade paa andre Gjenstande for Undersogelse.

M o n s t e r.

Bed Opdagelsen af Pompeji fandt man en Barbeerbod med tilhorende Friseerredskaber. Hvad lader der sig slutte af denne Omstændighed med Hensyn til Industriens Tilstand i denne By?

Blandt vilde Folkeslag findes der ingen særliske Haandteringer eller Beskjæftigelser. Enhver forfærdiger der kun hvad der er ham uundværligt, sit Telt, sine Jagtredskaber, sin Klædning, uden at erholde Bistand af Andre. Naar derfor det gamle Ordsprog „Øvelse gør Mesteren“ har ret, maae alle disse Frembringelser være af en meget raa Beskaffenhed, fordi Enhver er en Begynder i enhver Artikl, han behover. Den Vildeste Næring bestaaer i Frugter og Værter, som Jorden af sig selv frembringer, i Forbindelse med det, som Jagten eller Fiskeriet skjønker ham; hans Bolig er blot en Hytte og lidet bedre end mange kloge Dyrks Boliger, saasom Ravens eller Bæverens. Huden af de paa Jagten følede Dyr tjener ham til Klædning. Øvinderne blive hos saadanne Nationer sædvanlig behandlede som Slavinder, og have de haardeste Arbejder at forrette.

Hvilken Forskjel paa en Vildeste Hytte og Pompeji, saaledes som det blev bedækket af den gledende Lava og for saa mange Aarhundreder nedsenket i Forglemmelse! En Barbeerbod med Nedskaber til Friseren lader formode, at Pompeji ikke har staact paa noget lavt Trin i Kun-

ster og selfstabelig Udvilling. For det første var den fornemste Kunst, hvormed de Gamle beskæftigede sig, Krigen. Deres Videnskab for denne maatte nogensledes have lagt sig, forend de overhovedet, folgelig ogsaa Indbyggerne i Pompeji, funde tanke paa anden Uddannelse. Lovgivere maatte have udstedet vi se Love; Demmere maatte der være for at forvalte Retfærdigheden. En uforstyrret Roligheds Tilstand maatte fremdles have fundet Sted i rum Tid, for at Videnskaberne funde blomstre, thi hvor indre politiske Rystelser høre til Dagens Orden, beskjæftige disse fornemmelig Menneskenes Tanker. Der maae have været særliske Haandværker i Pompeji, ellers vilde der ikke være funden nogen Barbeerbod. For at man funde opføre Huse og Beder behovedes der Alderdyrkere, som funde ploje Jorden, for at de andre Næringsdrivende funde leve. Bjergværker maae have været opdagede og drevne. Der maae have været Grovsmede, Kleinsmede, Tommermænd, Teglbrændere, ellers vilde Barberen ikke haft noget Huus og ikke nogen Kruseredskaber. En Barbeers og Friseurs Tilværelse forudsætter, at der have været Selskaber, Fester og andre offentlige Fornøjelser, saavel som ogsaa, at det ikke har manglet paa Mennesker, der have været rige nok til at opoffre deres Tid til saadanne Underholdninger. Kort, Pompeji maa paa sin Ødelæggelses Tid have gjort temmelig betydelige Fremstridt i de Kunster og Haandværker, som endog for nærværende Tid vidne om det civiliserede Livs Tilstand.

Anm. Dette sorte Monst er med Hid holdt saaledes, som en duelig Discipel uden dybere Kundskaber let er i Stand til at ud-

fore det. Monstret kan ogsaa, som det er, benyttes saaledes, at det opgives Disciplen at udvide det.

Exempler til Øvelse.

1. Paa Mexicos Grobrings Tid opdagede man i forskjellige Dels af Landet mange store Mindesmærker og Pyramider, som vare byggede af ubrændte, med Kit forbundne Teglsteen. Hvad lader der sig af disse Architekturlevninger slutte med Hensyn til Mexicos Civilisation paa dets Grobrings Tid?

2. Levninger af Muslinger og andre Sodyr ere fundne mange God dybt under Jordens Overflade i en stor Afstand fra Havet, ja endog paa Toppen af høje Bjerger. Vækraetter denne Omstændighed nogen i den hellige Skrift anført Kjendsgjerning?

3. Hde Skibe eller Vogne Menneskene den største Fordel?

Udfæst til Afhandlinger.

1. Enhver er sin egen Lykkes Smæd.

I. Indledning.

1. Mennesket klager ofte over sin Skjebne, snart anslager han andre Mennesker, snart endog Horsynt; men Ordsporet har Net: Enhver er sin egen Lykkes Smæd. Det vil sige o. s. v.

2. Der gives en indre og en ydre Lykke.

- a) Om den indre Lykke forstaar Satzningen sig af sig selv; thi o. s. v. — men det mener Mennesket heller ikke, naat han utbryder i hine Klager over Skjebnen.
- b) Men ogsaa om den ydre Lykke er Ordsporet sandt.

II. Afhandling.

1. Hvor bestaaer den ydre Lykke?

- a) I Legemets Sundhed; thi uden denne o. s. v.
- b) I en vis forholdsmaessig Velstand; thi uden denne ic.
- c) I Ære og Agtelse hos Andre; thi uden denne ic.
- d) I øgtesfabelig Lykke; thi uden denne ic.
- e) I gode Born; thi vanarlede Born forbittre Livet.

2. Til alt dette formaaer Mennesket selv at bidrage Meget. Der er en naturlig Sammenhaeng mellem Menneskets Handlemaade og hans Skjebne. Er han end ikke Herre over ethvert Tilfælde, enhver Tilstænklelse, der senkes ham fra en højere Haand, saa har dog hans Øpsørel en synlig Indstydelse:

a) Paa Legemets Sundhed.

- α) Vel er det sandt, at mange Mennesker ere af Naturen, fra Ungdommen af svagelige og sygelige; men
- β) en regelmæssig Levemaade; hensigtsmaessig Forbeling af Tiden mellem Arbejde og Bederkvægelse, Maadehold i

Nyddeser af ethvert Slags ic., styrker Suntheden, medens det Modsatte svækker og ødelægger den.

- b) Paa en vis Velstand. Rigdom behoves der juft ikke for at være lykkelig; men man maa have sit Udkomme. For-sigtighed i Valget af Birkefreds, ethvervet Duelighed i det valgte Tag, Hjærlighed til Orden, Sparsomhed og Flid bidrage dertil.
- c) Paa Ere og Agtelse hos Andre. Denne afhænger ganske af ethvert Menneskes Handlemaade. Endog den Rigste agtes, naar han gjor sin Pligt, — medens den Rigste, uagtet den ydre Ere, han nyder, dog foragtes.
- d) Paa øgtefælbelig Lykke. Omhu i Valget af en Led-sagerinde gennem Livet; ikke lade sig bestemme til Valget ved ydre Fortrin (Skønhed, Rigdom o. s. v.), men ved indre. Derfor omhyggelig Provelse.
- e) Derpaa, at vore Born blive gode Børn. Naar van-arterde Born forbritte Foreldrene Livet, saa forhojer vel-arterde deres Lykke; og at de arte sig vel, staer for største Delen i Foreldrenes Magt. Omhyggelig Opdragelse; godt Exempel; tidlig Bønnen til Sandhed, Orden, Neenlig-hed, Flid.

III. Slutning.

Følgelig, I Mennesker, istedesfor at anklage Skæbnen, naar det gaaer Eder ilde, saa anklager Eder selv; i de fleste Tilfælde ville I have Grund dertil — og hvor I maae soge Grunden uden for Eder selv, der betænker, at ogsaa Ulykke er noget Godt, i det mindste kan, vel benyttet, have meget gode Folger.

2. Fremtiden er ikke saa dunkel for Menneskene, som Mange troe.

I. Indledning.

1. Der gives mange Almænselninger (understien indslæbte i Ordsprogs), sem indeholde megen Sandhed, — men som dog ere underkastede store Indskrænkninger. Exempler,

2. Derhen hører ogsaa denne: Fremtiden er skjult for den Dodeliges Øjne.

II. Den er det ikke i den Grab, som mange Mennesker troe.

- 1. I en vis Betydning er Ordsproget vel sandt.
- a) Ingen kan i det Enkelte angive, hvad der vil tilbrage sig — hvad Vejr det vil blive imorgen — naar og hvorledes han skal ende sit Liv.
- b) Sely de klugste og indsigtfuldeste Mennesker see sig ofte ifuffede, som i deres Haab, saa og i deres Frygt, og nødes til sidst til at sige til sig selv: det havde jeg ikke tænkt!
- 2. Men dog kunne vi ofte faste meget sikre Bliske ind i Fremtiden.

a) Allerede den Omstændighed, at man haaber og frygter for Fremtiden — at man saa gjerne anvender endog overtroiske Midler (Spaadommne af Stjernerne, af Lineamenterne i Haanden ic.), for at kaste et Blik ind i Fremtidens dunkle Land — beviser dette; thi Ingen haaber eller frygter ganske uden Grund.

b) Mennesket har virkelig Kræfter, som gjor ham det muligt at seue ud i Fremtiden.

a) Fornuften. Ved hjælp af denne er han i Stand til at anvende tidlige Tiders Erfaringer paa Fremtiden og drage Slutninger deraf:

†) Fuldkommen sikre (absolut gyldige), f. Ex. at han med Tiden vil blive gammel — svag — endelig døe; at der efter Vinteren vil folge Foraar, efter Negnen engang Solstien igjen.

††) Sandsynlige, f. Ex. lignende Tidsomstændigheder i den tidlige Historie sammenligne med de nærværende Phænomener; thi lignende Marsager frembringer lignende Virkninger. Der steer intet Myt under Solen.

b) Ved Fornuftens Hjælp er han ogsaa i Stand til at indsee, at Alt, hvad der steer, maa have

fine Folger, og at Fremtiden er afhængig af Nutiden og Fortiden. Et vildt, udsævende Levnet gør for Tiden gammel og svag — Dørenstab og Ødselhed gør fattig.

- β) Den frie Villie. Mennesket er ved denne endog øste i Stand til at være sin egen Skjernes Styrer. Det beroede — i det mindste for en Deel — paa hans egen Villie, hvilken Levevej han vilde vælge; det afhæng for største Delen af ham, hvorledes han vilde anvende sin Ungdom, sin Dannelsesstid — og derefter bestemmes jo høppig vor Fremtid.
- γ) Øste siger ogsaa en vis indre Følelse os ferud, hvad der vil ske, uden at vi ere os Grundene tydelig bevidste. Anseseserne — men ikke i overtroist Betydning!

III. Denne Kundstab er tilstrækkelig til vor Lykke. At vide mere er ikke engang godt. Hvorfor?

3. Krigerens Liv.

(En Ingolts Betragtninger efter en Troppegrenemarsch.)

I. Et sjont Syn at see saabant et Regiment at trække i Parade gjennem Byen! — Stolt Holdning, livlig Musik, fortæsselig Orden, smukke Uniformer, overalt frit Quartier. — Man kunde vel saae Lyst. Saaledes betragtet har Livet meget Tilløkkende. Jeg vil dog nærmere tage det i Øjesyn; Idderstinden er smut.

II. Krigerens Liv.

1. Som Rekrut.

a) Afsted fra Familien. Den alvorlige Fader, den grædende Moder, de bekymrede Søbstende. — Skulle de etter see den elstede Son, den gode Broder? — Hvor let kan ikke en Kugle træffe ham! — (Men langt Flere vendte tilbage, agtede, vante til Orden og Punktligthed, set findende sig i enhver Stilling!)

b) Rekrutskolen. Hvor mosommelig, hvor anstrengende, hvor besværlig! — Hvor hardt undertiden Behandlingen!

(Men det hører, vænner til bedre Holdning, til Orden, Punktligthed, Lydighed. — Den Opmærksomme og Punktlige bliver ikke haardt behandlet.)

2. Som indovet Soldat.

a) I Fredstider.

a) I Garnisonen.

a) Samlyem med raae og udannede, saavel som usædelige Kammerater kan ikke undgaaes; — (dog kan han holde sig berfra, og det er nu mindre at befrygte, end under det tidligere Hverversystem.)

b) De Dage, paa hvilke Vagten træffer ham, og han maa være paa Post, hvor hjælpsommeligt, hvor besværligt! — (Enhver Forretning har sine Besværligheder.)

c) De Dage, paa hvilke han ingen Vagt har at gjøre, yde for megen Fritid, kunne let forsere til Lediggang. — (Men Fritidens sjonne Dage kunne ogsaa benyttes af den mere Velhavende til videre Udvilting, af den Fattigere til Enhver og Forbedring af sin Stilling.)

b) Paa Marscherne ved Revuer og Manoeuvrer.

a) De ere besværlige. En tung Oppakning at bære; ikke kunne hvile, naar man vil; ikke kunne vælge den bekvemmere Fodsti; ikke kunne gaac i Huus, naar det regner eller blæser. — (Saaledes taler den Kvindagtige!)

b) Indqvartering hos Mennesker, af hvem man ikke gjerne sees; maatte leve paa Andres Bekostning. — (Men Afsverlingen er meget behagelig; man lærer at hende alle Slags Mennesker.)

b) I Krigstider.

a) Ved Udmarschen til den første Kamp. Skilsmissen fra troe Venner og kjære Slægtninge, Udsigt til Besværligheder og Farer, Lemlæstelse og Død. —

(Den Tanke: „Det gjælber Fædrelandet og dets Ere!“
lærer han at høre dette.)

β Paa Marschen.

- a) I Dønners Land. Foruden Marschens Besværligheder overhovedet (s. ovs.), hvor han kommer frem, de bekymrede Borgeres og Bonders bedrøvede Ansigter. — (Derimod ogsaa Mange, som tafnemmeligt erkendte, hvad Krigeren gjør for dem. Og saa lærer han at kjende Dele af sit Fædreland, som han ellers ikke vilde have set.)
- b) I Fjenders Land. Smerte over, allevegne at see sig ugerne optaget og betragtet som Fjende. — (Men han kan ved Mojsomheds meget leite Byrden for den fredelige Borger og vil se dette tafnemmeligt erkendt; han kan forebygge meget Ondt.)
- c) I Lejren (Disciplinen sammenligne Wallensteins Lejr) og før et ventet Slag. Angstelighed over dets Udsalg, saavel for Fædrelandet som for den Enkeltes Person. — (Tillid til Gud, til eget Mod og den retfærdige Sag vil overvinde denne Angstelighed.)

β) I og efter Slaget.

- a) Som Sejrende, og da
  - 1) som usaaret — Jubel og Triumph, maaſkee ogsaa rigt Bytte; men maaſkee ogsaa
  - 2) som saaret og i Lazarethet. — (Men hvor Mange overstode ikke Lazarethet og vendte hjem med ørefulde Ar.)
- b) Som flygtende, fangen eller dræbt. — (Vist nok stemt; men hvad han led, var til Fædrelands dets Frelse.)
- c) Levende som Invalid, maaſkee som Årsbling. — (Ikke kunne erhverve meer; leve af Andres Raade ic. — (Men ogsaa agtet af Fædrelandet og Sine; folende sig lykkelig ved at have taget

Der i store Begivenheder. „Guds Fred, Gamle! Smager Viben?“ —)

Anm. Dette Thema kan bearbejdes dobbelt, af Nogle, som erklære sig for, af Andre, som erklære sig imod Krigerlivet. Det ene Parti arbejder først, den andet gjendriver.

4. Tyrsten til Levningerne af en tilbagevendende Slagen Hør.

1. Hvor ganske anderledes vende I tilbage! — For faa Maaneder siden droge I ud i lange skonne Rækker, under en begejstrende Musiks Toner — nu ydmygdede, nedslagne, beklammede.

2. Tusinde faldt i Eders Rækker: de døde Heltedøden — de vente deres Helbredelse.

3. Mojsommeligheder af enhver Art have I ut holdt, og af! udholdt dem forsgjæves, kæmpet forsgjæves.

4. Ikke Mangel paa Mod, Tapperhed, Fædrelandskjærlighed er det, I have at tilstrive det tabte Slag; for Fjendernes overlegne Mængde have I buffet under — men ogsaa deres Rækker ere blevne tyndere, og de behøve Tid til at styrke sig.

5. Jeg erkender, hvad I have gjort, og taffer Eder. Eders Gelede skulle altså blive udfyldte, og i Fælledsstab ville vi tage henv over de Overmodige.

6. Hvad hidtil ikke lykkes, vil lykkes de modigt Udholdende. Lader ikke Modet synke!

7. Det dyrebare Fædreland faste sit Blit paa Eder. En ørefuld Fred ville vi tilkæmpe det.

5. Alfskedsord til Kammerater, som ville drage ud i Kampen mod Fædrelandets Fjender.

(Talte ved det sidste Maaltid af en tilbageblivende syglig Ingling.)

- 1. Endnu en Gang have vi været glade samlede —
- 2. Morgen drage I ud — og af! vi kunne ikke følge Eder. —

3. Eder venter et sjælt Liv: I skulle hjælpe til at forjage Hjenden — at henvne Fædrelandets Banere —

4. Meje venter Eder vel — men I ere stærke og kraftige, og Fædrelandsfjærlighed vil lære Eder at bære den —

5. Ogsaa Glæder vente Eder — I skulle see fremmede Egne, fremmede Mennesker, fremmede Skifte.

6. Lad være, at En eller Anden af Eder voer den sjælle Dob for Fædrelandet; dulce et decorum est pro patria mori.

7. Andre vende laurbærsmykstede tilbage, — og sjøn er Erindringen om at have kæmpet med i en saadan Kamp.

8. Saad drager da bort! — Vi kunne kun lebsage Eder med vore Ønsker. — Tænker paa os i det Hjerne.

6. Om Opsættelse.

I. Imorgen! imorgen! fun ikke idag! — synes at være mange Menneskers Valgsprog. — Rigtigere er: Hvad Du vil gjøre, gør det snart!

II. Opsættelse af det, der bør ske, er fordærvelig.

1. I sine Billeder. Disse ere

a) Mangel paa sand Kjærlighed til det Gode og Pligten. Letindig Opsættelse af det, Pligten fordrer, er det sikkreste Bevis paa, at denne er os ligegyldig.

b) Blodagtighed. — Pligtovsfyldeste fordrer Kraft, Anstrengelse, Mod, Beherskelse af vore Livenskaber. Et empl: at sige en Ven en ubehagelig Sandhed; at tilstaae en begaet Uret. Man opsetter flige Ting, ligesom man endnu længere søger at undslye et lange frygtet Arbejde.

c) Forlystelsessyge.

d) Magelighed og Frygt for det, der synes os vanskeligt og byrdesvælt. Det, der kan ske ligesom i Leg og med Lethed undbrage vi os sjeldent.

2. I sine Følger.

a) Arbejder, der hvile paa os fra Fortiden, trykke dobbelt, thi de nærværende komme til.

b) Idag opsette vi, fordi vi ere for magelige, — imorgen vojer Ulysten, og Pligtovsfyldesten bliver stedse vanskeligere.

c) Meget kan, naar det ikke gjores paa den forestevne Tid, slet ikke gjores sidenefter. — Sygdom, andre ulykkelige Tilfælde kunne mode. — Meget, der bør ske, er netop bestemt for visse Tider. F. Ex. naar Inglingen ikke har lært, hvad Drengen allerede burde have lært. Hvad der falder Drengen let, endog behageligt, vil ofte være vanskeligt og besværligt for Inglingen.

d) Meget kan maaesse indhæntes i Fremtiden; — men saa steer det med Tab for den da til Nutid blevne Fremtid, der ogsaa har sine Fordringer. Medens man maa indhente, kan man ikke stride videre.

e) Opsatte Arbejder blive sidenefter i Hast affærdigede, fordi der tillige er andre Pligter at opfylde — mislykkes derfor sedvanlig.

f) Opsættelse af nødvendige Arbejder forstyrreer Livsordenen, røver Munterheden. Sandheden af acti labores juenundi (fuldstadt Arbejde er behageligt) føler den sjeldent, der har vænnet sig til Opsættelse.

g) Ogsaa for vort ydre Vel er Opsættelse af fordærvelige Følger. Embedsmanden taber sine Foresattes Tillid — Haandværksmanen sine Kunster o. s. v.

III. Slutning.

1. Betenk derfor, at hver Dag har sine Pligter. Opfylder Du idag, hvad disse fordrer af Dig, saa vinder Du for imorgen Tid til andet nyttigt Arbejde.

2. Vel kan Overlæsning af Arbejde undertiden gjøre Opsættelse uundgaaeligt; men en tilborlig Inddeling af Tiden og Kjærlighed til Orden vil gjøre en saadan Overlæsning sjeldnere.

3. Fremfor Alt fordærvelig er Opsættelse af sin Forbehandling.

7. Hvorfor blive gode Forsætter saa ofte udforte.

Narsagen kan ligge I. i **Forsætterne selv**, idet disse A) for lidet er beregnede paa vor Person og Stilling; B) efter Omstændighederne maa ske endnu ere for vanskelige, eller i det mindste for talrige; II. i Maaden at satte dem paa, idet de A) ikke ere Resultat af alvorlige Betragtninger, men kun af oejblifflig Bevægelse; B) ikke opstode gaanste frit, men kun ifolge Overtalesse eller endog Evang; C) stra i Begyndelsen bleve fastede med visse hemmelige Forbeholdsels; III. i Maaden at udføre dem paa, idet vi A) ikke gribte de nødvendige Midler; B) ikke anvende Kraft nok; C) for suart lade os nedslaae; D) forsømme tilsyneladende Smaating; E) tillade os Undtagelser; eller vel endog F) opsette Udførelsen; IV. i tilfældige ydre Hindringer, som enten A) gjore Udførelsen umulig — f. Ex. visse Personers Dod, Vortfjernelse o. s. v. — eller B) blot lægge sig i Vejen, f. Ex. Udeblivelse af visse ventede Understøttelser, især stærke Fristelser o. s. v.

8. Morgenstund har Guld i Mund.

I. **Beviis for Sætningen.** A) Grunde derfor (Directe Beviis): 1. Legeme og Sjæl ere paany styrkede ved den foregaaende Sovn; 2. Dagens mangfoldige Forstyrrelser ere da endnu ikke intrædte. (Begge Grunde kunde udføres videre.) B) Gjendrivelse af Indvendinger (Indirekte Beviis), f. Ex. af den Indvending, 1. at Natten er den meest passende Tid til aandelig Anstrengelse; 2. at det for Mange er vanseligt, ubefvnt eller endog usundt at staae tidlig op. II. **Anvendelse af Sætningen;** A) Unge Mennesker gjøre meget vel i at vænne sig til at staae tidlig op og B) hvig anvende Dagens første Timer kun til alvorlige og myttige Ting.

9. Om Tvekampens Moralitet.

I. **Indledning.** A) Henviisning til Tvekampens Oprindelse og succesive Udbredelse. B) Dens Betegnelse som en Levyning fra barbariske Tider, i hvilke der ikke gaves andre Midler til

Oprejsning. II. **Tvekampens Forkastelighed.** Den er A) fornuftstridig; thi 1. lige saa lidt som den sande Ere gaaer tabt derved, at man fornærmes af Andre — Fornærmeren bestemmer, naar den er ufortjent, Fornærmeren, ikke den Fornærmede — 2. lige saa lidt kan den frejes derved at man viser Mod, Behandlighed og Legemsstyrke, hvilke ved Tvekamp hæves til de første Betingelser for menneskelig og borgerlig Ere; 3. ofte fejrer endog Fornærmeren; B) den strider mod Moralens, Christendommens og Statens Love; thi 1. den giver Sundhed og Liv til Priis — de første Betingelser for Handlen og Virken; 2. De borgerlige Love staae netop forhindre Selvhevn. Duellanten bliver Forbryder. III. Grundene for Dueller kunne kun være af politisk Natur, og have derfor kun Beviskraft for den, der sætter Moralen i den blotte Klogstab.

10. Hvor maan sage det Tiltrækende ved den opdigtede Fortælling.

Den er at sage: A) i den Fornøjelse, de fleste Mennesker finde i en Underholdning, ved hvilken saavel kjedende Ørkelsoshed som anstrengende og ubmattende Estertanke undgaaes; B) i Nyhedens Tilskøfelse og i Hjernelæs af det Hverdags og Sædvanlige; C) i den Deelstagelse, enhver Tildragelse allerede i sig selv indgyder, og saa meget desto mere, naar den ligger i det Halvmørke, der plejer at beraffe det i Tid og Sted Vortfjernede; D) i Indbildningskraftens og Combinationsevnens Spil, der blive satte i Bevægelse ved den opdigtede Verden; E) ved Digtnings levende Indtryk paa den menneskelige Sjæl; ved Begejstring for Ideer, Opvækstelse af Medlidenhed, Beundring ic; E) i Sammenligning af Idealt med det Sandelige, de opdigtede Personer og Tilstande med Virkeligheden.

11. Om Romanlesnings Fordærvelighed.

I. **Romandigtningen** er i og for sig ingenlunde forkastelig, idet Digteren kan anvende sit Talent; A) til Opvækstelse af

de ødelæste Følelser, B) til Besættelse i de roesværdigste Grundsatninger, C) til Smagsdannelsens Befordring, og D) til Meddelelse af Menneskefunkstab, II. Fordærvelig bliver Læsningen af Romaner, for saa vidt den ikke før hyppig og uden Udvælg. A) Smagen før den simple, usmykkede Fremstilling af historisk Sandhed sidder ved Tilsværelse til den Kunstslæde, Unaturlige, Eventyrlige; B) Indbildningskraften bliver saaledes hævet ud over Hverdagserfaringens Kreds, at Livets sædvanlige Gang mishager, og Sentimentalitet, Følelse af en utilsreddsillitet Tilsværelse og Livsledes opstaae som sorgelige Folger; C) i mange Romaner bliver ved Opstilling af slappe Grundsatninger og Bækkelse af stadelige Eidenstaber Spiten lagt til dyb Fordærvelse, Twyl opvalte, Sindet foruroliget, Troen roft, ledet til letsindig Ligegyldighed og Ringeagt for det Helligste, Menneskenes Fejl besmykkede, Laster fremstillede fra en glimrende og tillokkende Side, og derved Dyd og Bluserdighed frakkede; D) endelig ere saare mange Romaner aldeles usande i deres Stilbringer, bringe enhver Alt af menneskelig Unaar og Usornost til Dorvs, og opfyldte derved Læserne med en Mengde falske Anstuelser, Skuffelser og Indbildninger, der saa meget desto sjeldnere undgaaes, som de før det meste indsnige sig under Sandhedens og Skjønhedens Masse. III. Advarsel mod Misbrug af Romaner.

12. Om den Indflydelse, Skuepladsen kan have paa Tænkemaade og Sæder.

I. At i en Tidsalber, hvilket Interessen for Skuespil maa ske er steget højere og ubredt videre end nogensinde, vil det ikke være upassende at oversøge den mægtige Indflydelse, Skuepladsens formerat at udeve paa Tænkemaade og Sæder. II. Skuepladsens Indflydelse paa Moraliteten beroer A) paa Omfanget af dens Gebeet, for saa vidt den 1. kan benytte hele Phantasiens og Historiens Rige, Fortiden og Fremtiden til Tilsuerens sædelige Opførsels og Dannelse; 2. kan straffe tusind Laster, som Lovene

straffet taale, og anbefale tusind Dyder, om hvilke hine icke, og derved 3. ikke alene understøtte Lovene og Netsærdigheden, men endog mere end disse virke paa Sindelaget og Billien; B) paa Maaden hvorpaa den virker, for saa vidt 1. theatraliske Optina kunne ryste, naar hverken Moral eller Religion meer finde Tilstro; 2. den sonlige Fremstilling virker mere end det døde Bogstav og den kolde Fortælling; 3. den strenge Pligt viser sig mere tillokkende og antagelig i Kunstsens lyse Skifte; 4. Spot, Skjemt og Satire saare Menneskets Stolthed paa den føleligste og virksomste Maade; C) At dertil Skuepladsen, for saa vidt den virkelig gør Brug af de til dens Tjeneste staende Midler, med Nette kan betragtes som en vigtig moralst Indretning.

13. Om Alrsagerne til Carthago's Forfald og endelige Undergang.

I. At der blandt alle Oldtidens Staeter maa ske ikke er nogen, ved hvilken saa Meget forenede sig for at gjøre Udviklingen af Alrsagerne til dens Forfald lærerig for alle Tider, som ved Carthago. II. Alrsagerne ligge A) i de Misbrug, der fandt Sted ved Valgene af Embedsmand, og i den Sædvane at forene flere hoje Embeder i een Person; B) i den efter den første Fred med Rom nødvendige Krig mod de africanste og europæiske Lejetropper, hvilken udartede til en formelig Borgerkrig, da mange eller de fleste carthaginensiske Unterhafter sloge sig til Oprørernes Parti; C) i den ved denne Krig opstaaede Tvedtagt mellem Hanno og Hamilcar Barcas, og den derved først opslammede Partiaard; D) i den for Forsatningen forærvelige og ved Spaniens Erobring nærede Overvægt, det Barcinse Huns erholt; E) i Folkemagtens Forstørrelse og Uenighed i det i Partier deelte Senat; F) i Somagtgens Forfald, hvilken blev forsømt for de mægtige Anstrengelser for at slappe Landhære; G) i Masinissa's Forhold til Carthago siden den anden puniske Krigs Ende; H) i Overvurdering af den fremmede hjælp og i Villiden til Rigdom, medens Rom kun stoede paa sig selv og sit Sværd. III. Erindring om den ulykkelige Stats sidste Kamp.

14. Hvilke ydre Omstændigheder befordrede især Grækernes aandelige Dannelse.

I. Henviisning til Grækernes overordentlige Fortjenester af Videnskab og Kunst. II. Omstændigheder, som i Grækenland træf sammen til Culturens Udvikling: A) Landets Natur, den sydlige Luft, den klare Himmel som Vækstsesmiddel og Stof for Phantasi og Følelse. B) Den velgjorende, for Skønhedsfandens Udvilning sørdeles gunstige Langsomhed, hvormed Hellenerne gif over fra det vandrende Liv til borgerlig Orden og fast Forsatning. C. Den lykkelig Blanding i Levemaaden, af Alderdyrkning og Skibsfart, af Krig, fredelig Haandtering og Handel. D. Indvandring af dannede Fremmede fra det allerede tidlig cultiverede Egypten. E) Den ester Monarchiets Uffslæffelse opblomstrende Frihed i forstjelligt organiserede Stater, hvor en Mæsse politiske Ideer og ejendommelige Livsansætninger kom i Omlob, og hvori enhver Landskraftens Udvikling kunde tage sin ejendommelige, originale Gang. F. Den ved Perserkrigen valte Nationalfølelse, hævet og forstærket ved følelets, den hele Nation tilhørende Helligdomme og Folkesifte, især det delphiske Drakel, de olympiske, isthmiske, nemæiske og pythiske Lege, og den i Anledning af de første valte livlige Bædelsamp i historisk Fremstilling og poetiske Værker. III. Advarsel mod udelukkende at tilskrive de anførte ydre Omstændigheder, saa stor deres Indflydelse end var, Grækernes aandelige Dannelse, da selv de gunstigste Forhold aldrig formaae, at gjøre et aandloft Folk til et aandrigt, naar medføde Ansæg og oprindelig usforklarlig Skaber Kraft manglē.

C i l l æ g.

Tillæg.

Første Exercs.

Begreber.

1. Naar Mennesket blandt de Gjenstande, han ved Sandserne bliver vaer, udsondrer en enkelt saaledes, at denne med Bestemthed og Klarhed fremstiller sig for ham i sine Hoveddele som et fra andre Gjenstande forskjelligt Hele, faaer han en Anskuelse af denne Gjenstand. En Anskuelse faaer Navn af Forestilling, naar den uden paa ny at afficeres af sin Gjenstand ved den blotte Grindrings Kraft kan gjenfaaedes i Sjælen. Gjenstanden for en Anskuelse er et Individ (et enkelt Væsen). Naar man sammenligner flere Individer med hinanden; udsondrer de Kjendemærker, de have tilfældes, og sammenfatter disse Kjendemærker til en Enhed, danner der sig et Begreb. Til et Begreb svarer ingen enkelt Gjenstand; det repræsenterer en heel Klasse af Gjenstande, af hvilke det kan tillægges hver enkelt. Sproget ere Egennavnene (Nomina propria) Betegnelse for Anskuelser, Følledebnavne (Nomina Appellativa) for Begreber.

F. Ex. Hver enkelt „Hund“, blot for sig betragtet, giver den Betragtende en Anskuelse, der betegnes ved et Egennavn (Ponto, Hector, Diana o. desl.). Men udsondres (abstraheres) de Kjendemærker, der ere fælles for disse enkelte Væsener (at de) have „fire Hodder med Tæer, hvorpaa findes Negle“, at de have

"Rivetænder", at de „fode levende Ulger“ o. s. v.), og sammenfattes disse Kjendemærker til en Enhed, opstaaer der et Begreb, som udtrykkes ved Slægtnavnet Hund.

2. De Kjendemærker, som tilsammen udgjøre et Begreb, kaldes dets Indhold; samtlige Forestillinger, paa hvilke Begrebet kan oversøres, udgjøre dets Omfang. Ved Forøgelse af Kjendemærkerne eller Udvidelse af Indholdet bliver Begrebet nojere bestemt, men dets Omfang naturligvis mindre, da det nu ikke kan oversøres paa saa mange Forestillinger. Ved Formindskelse af Kjendemærkerne eller Indskräckning af Indholdet bliver Begrebet almindeligere, men dets Omfang større, da det nu kan oversøres paa flere Forestillinger, end før. Den, som bestemt kan angive et Begrebs Indhold, har et tydeligt Begreb.

Saaledes giver Begrebet Hund, naar det ved flere Kjendemærker nojere bestemmes, de forskellige Arter af denne Slægt, saasom: Pudel, Mops, Vindspiller o. s. v.; borttaget man derimod nogle Marker, bliver der af Hunden et Rovdyr, af dette igjen ved en lignende Freimgangsmæde et Pattedyr, af dette et Dyr, af dette et organiskt Væsen o. s. v.

3. Et Begreb, hvis Omfang eller Sphære udgjør en Deel af et andet Begrebs Omfang, siges at være dette underordnet (Subordinerede). Det kaldes ogsaa det lavere eller snoevrere, ligesom det andet, det overordnede, kaldes det højere eller videre Begreb; ligeledes kaldes det Arten (Species), og det højere Slægten (Genus). Et højere Begreb indbefatter i sit Omfang alle det underordnede; derimod indbefatter det lavere i sit Indhold alle det overordnede Begreber. To Begreber ere sideordnede (coordinerede), naar de begge høre til eet og samme Begrebs Indhold (disparate coordinerede) eller til dets Omfang (disjuncte coordinerede). Disse sidste ude-

lufse hinanden og kunne ikke prædiceres om hinanden. Særligt ses det let, at det samme Begreb kan, i forskellige Henseender, snart være overordnet snart underordnet.

I ovenansorte Erempl er altsaa Rovdyr Slægtsbegrebet, det overordnede, hvortil Hund er Attributbegrebet, det underordnede, medens Rovdyr igjen er underordnet Pattedyret. Til „Hund“ vilde Løve, Tiger, Ulv o. s. v. være disjuncte coordinerede Begreber (forskellige Species af det samme Genus), derimod Pattedyr og Rovdyr, forsaaadt begge betragtes som Kjendemærker ved „Hund“, disparate coordinerede. Det Indbegreb af Kjendemærker, hvorev Individer adskilles fra Individer, Arter (species) fra Arter og Slægter (genera) fra Slægter, kaldes respective differentia individualis s. numerica, differentia specifica og differentia generica.

4. Begreberne ere et Produkt af Tænkningen og tillige dens Stof. Ordene i Sproget ere Tegn for Begreberne, fornemmelig Substantiver, Adjektiver og Verber. Vel ere Ansuelserne Kilden til de fleste af vore Begreber; men dog betegnes kun sjeldent Individer, med Undtagelse af Personer og Steder, med særegne Navne.

Disciplen vogte sig for her — som overalt, hvor Talen er om Begreber — at antage, at et givet Begreb altid nødvendigt maa betegnes med et enkelt Ord eller endog en enkelt Ordklasse. Til Betegnelse af et Begreb kan man bruge saa mange Ord, som man vil; endog hele Sætninger og Sætningsforbindelser kunne betragtes som Enheder og som saadanne side- og underordnes hinanden. Men paa den anden Side kan man ogsaa sige, at et hvilket Ord kan være Tegnet for et Begreb, og at da Substantivet er den sædvanligste og bekvemmeste Fremstiller deraf, hvilket dog hverken udelukker Verber og Adjektiver eller de andre Ordklasser. Saaledes er f. Ex. folgende en opadstigende Skalle af adjektiviske Begreber: quadratformet, firkantet, ligeliniet, formet; og folgende en lignende af verbale Begreber: decla-

mere, foredrag, tale, ytre sig. — Historien fremviser foruden de utallige enkelte Mennesker, Stæder, Bjerger, Gloder o. s. v., som den nævner, ogsaa Individer blandt Planter, Dyr, Baaben o. s. v. f. Ex. Konge-Egen, som beskyttede Karl den Anden; Incitatus, Caligula's Hest; Myrtalis, den Dolf, for hvilken Philip af Macedonien sadt; Sværdene Skærp, Adelring, Øvoernbider o. fl.

5. De paa den hidtil beskrevne Maade dannede Begreber plejer man at kalde empiriske eller givne, fordi de ligesom gives Menneskene af Erfaringen. Men af disse og vel ogsaa af visse oprindelig i Sjælen liggende Forestillinger danner denne en Mængde Begreber, hvortil ingen Gjenstand i Sandheden harer, hvilke den altsaa, som man siger, blot tænker sig. En stor Deel af disse tilskriver den ikke desto mindre Virkelighed (Realitet), og finder i dem sin ædleste Ejendem, fordi den er kommen til dem ved sit VæSENS underste Kraft.

Særlig høre Phantasiens Trembringelser, som: Sphint, Pegasus, Nisse &c.; Forstandens, som: Tyngde, Størrelse, Trelant, Linie &c.; Formuftens (Veder), som: Sandhed, Dyd, Gud, Udsædelighed &c.

Andet Ereurs.

Definition.

1. Kun Den har tilfulde tilegnet sig et Begreb, der er i Stand til at definere det (f. 15de Lection). Indeholder Definitionen alle Begrebets væsentlige Mærker, vil den ogsaa være adæquat, d. e. nøjagtig svare til det definerede Begreb (Definitum), altsaa udtømme dets Indhold, hvorved en Forverning med andre Gjenstande bliver umulig. I modsat Fald vil den enten være for snevre eller for vid (ibid.); dog kan den ogsaa i en Henseende være det Hørste i en anden det Sidste. Dens sædvanlige Form er, at man først angiver

Gjenstandens genus, dernæst dens differentia specifica. Kunne dunkle og ubekjendte Ord ikke undgaaes i Definitionen, maae ogsaa disse forklares. I Definitionen at bruge det Ord, der skal definieres, eller et dermed beslægtet, faldes at definere i en Cirkel (circulus in definiendo), fordi man derved ikke kommer videre.

Exemplar paa de fleste ovennævnte Tillæg vil man finde i 15de Lection. „Venstre er det Forhold, der finder Sted mellem to Venner“, er en Cirkel.

2. Man plejer at inddøle Definitionerne i nominale og reale. Nominal-Definitionen udvisler af Ordbetydningen et eller andet characteristisk Mærke, hvorved Gjenstanden kan adskilles fra andre; Real-Definitionen bestemmer Gjenstanden selv saa nøje, at vi sikret og vedvarende kunne adstille den fra andre lignende. De første ere ofte nødvendige (f. Ex. naar et Ord har flere Betydninger), men mangelfulde; de sidste ere de egentlige videnskabelige Definitioner. Real-Definitionerne blive genetiske, naar de ligesom lade Gjenstanden fremstaae for Sjælens Øje.

f. Ex. „Haarrør er meget snevre, i begge Enden aabne Kør, hvis indre Gjennemsnit nærmest sig et Haars finheds“ er en Nominal-Definition. „En Cirkel er en Flade, der indeslutes af en i sig selv tilbageløbende Linie, hvis enkelte Dele alle ere lige langt borte fra et indvendigt Punkt, der Faldes Midtpunktet (Centrum)“, er en Real-Definition, der bliver til en genetisk, dersom man siger: „En Cirkel fremkommer, naar man i en Flade tænker sig en Linie, der i stedse lige Afstand beveger sig saa lange om et fast Punkt, indtil den løber tilbage i sin egen Begyndelse.“

3. Fra Definitionen maa man adstille Beskrivelsen her angiver saa mange, væsentlige eller tilfældige, Mærker ved Gjenstanden, som ere tilstrækkelige til at give en tydelig Fore-

stilling om den ellers til i en vis Hensigt at adskille den fra andre. Den træder i Stedet for Definitionen, naar enten en regelmæssig Definition ikke er mulig (f. Ex. i Naturhistorien), eller naar den ikke vilde føre til Maalest (f. Ex. i det populære Foredrag, i Folkeskrifter, i offentlige Bekjendtgørelser o. s. v.). Da Beskrivelsen ogsaa optager tilfældige Mærker, er Korthed ikke nogen væsentlig Fordring til den.

Tredie Greurs.

Inddeling.

1. Den adæquate Definition udtemmer, som vi have set, et Begrebets Indhold (d. e. dets Mærker); men til Begrebets fuldstændige Erfjendelse er det endnu nødvendigt at vide: 1) hvilken Deel det udgør af en større Sphære, hvilken Plads eller Rang det intager deri; 2) i hvor mange mindre Sphærer det selv kan oploses, d. e. det er nødvendigt at fjerne Begrebets Omfang. Dette angives ved Begrebets Division eller Inddeling (*divisio logica*), hvorved man forstaaer Angivelse af alle de Arter (*species*), hvilke det som Slægt (*genus*) indebefatter. Ved denne bliver altsaa et Begreb af større Omfang oplost i Begreber af mindre Omfang, som indeholdes under hinnt. Hjælpt faldes det inddelte Hele (*totum divisum*), og disse Delingsleddene (*membra dividentia*) Definition og Division supplere altsaa gjenstig hinanden.

2. Man kan ved Inddelingen gaae ud fra hvilket som helst af Begrebets Mærker, da hvert enkelt af disse ogsaa findes hos hver enkelt af de Begrebets underordnede Arter. Inddelingen forbrer derfor Angivelse af det Synspunkt, hvorfra man er gaaet ud, eller den Side af Begrebet, der er lagt til Grund ved Inddelingen. Man falder denne Inddelingsgrund (fundamentum divisionis).

f. Ex. Naar en Naturhistoriker inddeler Menneskene i hvide, brune, røde og sorte, er *Hudens Farve* Inddelingsgrund. Tager man Hensyn til *Kjønnet*, deles de i Mænd og Kvinder, til *Alderen*, i Unge og Gamle, til *Formue*, i Rige og Fattige o. s. v.

3. Delingsleddene ere det inddelte Hele underordnede og inbyrdes sideordnede. Som hørende til samme Slægt ere de homogene, i Modsetning af heterogene, som høre til forskellig Slægt. Deres Forstjel (*differentia membrorum*) er den specielle (s. ovenf.), og formedelst denne ere de disjunkte, i Modsetning af disparate (s. ovenf.). Delingsled, at hvilke det ene ved en blot Negation ophæver det andet, faldes *contradictoriske*; de, af hvilke det ene opfører det andet ved en positiv Bestemmelse, faldes *contrære*.

f. Ex. *Guld* og *Solv* ere underordnede Metal, men inbyrdes koordinerede, og deraf homogene. I *Haardhed*, *Vægt*, *Farve* o. s. v. ligger den specielle Forstjel. *Contradictoriske* ere: Mennesket er enten dodeligt eller ikke dodeligt; *contrære*: Mennesket er enten Mand eller Kvinde.

4. Man falder Inddelingen efter Delingsleddenes *Cal dichotomist* (bestaaende af to Led), *trichotomist* (treleddet), *tetrachotomist* (fireleddet), *polytomist* (mangeleddet), o. s. v.

5. Inddelingerne selv kunne igjen være sideordnede og underordnede. Det første *Tilfælde* finder Sted, naar et Begreb inddeltes efter forskellige Inddelingsgrunde; da opstaae Side-inddelinger (*codivisiones*). Det sidste *Tilfælde* indtræder, naar et Delingsled betragtes som et Inddelingshele og after inddeltes; derved fremkommer en Underinddeling (*subdivisio*). Denne faldes ogsaa *divisio secundaria*, i Modsetning til Grund- eller Hovedinddelingen, der faldes d. fundamentalis s. *primaria*.

Exemplar paa Sideinddelinger findes under Nr. 2. Deler man nu, f. Ex. efter Mændene (d. e. det mældige Køn) i Dreng, Inglinge, Mand og Oldinge, har man en Underinddeling.

6. Da Underinddelingen en efter kan inddeltes, og saaledes videre, siger man, at Inddelingen kan fortsættes i det Ubestemte (in indefinitum), om end ikke virkelig i det Uendelige (in infinitum). Den udtommende Inddeling af et Begreb, efter Side- og Underinddelinger, (f. Ex. af Naturhistorien) falder man en systematisk Classification; en til hvert Oversigt af et Begrebets Inddeling indrettet Fremstilling faldes en Tabel. Da hele Inddelingen afhænger af Synspunktet eller Delingsgrund, kommer det især an paa rigtig at træffe denne, hvilket især ved Erfaringsgjenstande er vanskeligt. Men, da man først maa kjende, hvad man vil inddelte, kan en treffende Inddelingsgrund kun fremgaae af det rette Begreb om Gjenstanden.

Exemplar paa en systematisk Classification giver enhver videnstabelig Fremstilling (gode Lærebøger). I 14de Lection haves et Exempel paa en Classification af heterogene Gjenstande, tabellarisk opstillede. I Anmærkningen samme steds antydes Vansteligheden af at træffe den rette Inddelingsgrund.

7. Hovedreglerne for en god Inddeling ere:

I) At den nøjagtig maa svare til sin Gjenstand (være adequat) d. e. indeholde en fuldstændig Angivelse af alle den inddelte Sphæres Led, saa at det Hele og Leddene ere hinanden lige, dække hinanden. Hvis dette ikke er tilfældet, er Inddelingen enten for vid, naar den indeholder Mere, end den skulde (Led, som ikke ligge i det Heles Sphære), eller for smever, naar den ikke omfatter alle til det Hele hørende Led.

Det forholder sig altsaa her ganske som med Definitionen. Vilde man f. Ex. inddеле Rumstørrelser i: Legemer, Flader, Linier og Punkter, vilde Inddelingen være for vid, da Punk-

ter ingen Udstrekning have, altsaa, heller ikke ere Rumstørrelser. For snever vilde Inddelingen blive ved Udeladelse af et af de tre første Led.

2) Til Grund for Inddelingen maa der lægges et virkligt Merke af Begrebets Sphære, d. e. et saadant, som virkelig passer paa dens Objecter og sondrer dem i bestemte Arter. En Inddeling uden denne Basis kunde man kalde en grundlös.

f. Ex. Planterne enten elsker hinanden eller hader hinanden eller ere hinanden ligegeydige, — vilde være en grundlös Inddeling, da der kun hos nogle Planter viser sig en fjern Lighed med disse menneskelige Forhold.

3) Enhver Inddeling maa have Enhed, d. e. man maa holde fast ved een Inddelingsgrnd, af hvilken Inddelingsleddene naturligt og utvunget maae fremgaae. Skulle af de mulige Sideinddelinger flere opstilles, maa hver af dem for sig consequent gjennemføres uafhængig af de andre. Findes der i en Inddeling Led, der henviser til forstjellige Inddelingsgrnde, faldes den forvirret.

En forvirret Inddeling vilde det f. Ex. være at inddele Triangularerne i ligefedede, ligebenede og retvinklede.

4) Inddelingsleddene maae være hinanden modsatte, saa at intet enkelt Led fremgaar af et andet koordineret, men af det Hele, ej heller noget Led falder sammen med et andet.

Det vilde saaledes være urigtigt at inddelle de academiske Lærde i Theologer, Jurister, Medicinere, Philosopher, Mathematikere, Esthetikere, Astronomer o. s. v., da Esthetikerne indbefattes under Philosopherne og Astronomerne under Mathematikerne, hvorfor de først have deres Plads i en Underinddeling af disse Begreber.

5) Inddelingen maa være jævnt fremstribende d. e. den maa angive de nærmeste umiddelbare Led, og først da paa

lignende Maade gaae over til de fjernere; ellers freimkommer et Spring i Inddelingen.

Det vilde altsaa være et Spring at inddøle Kordyrene i Löver, Tigre, Panthere, Ulve, Schakaler o. s. v., da de tre første høre til et større Hele, nemlig Rækkeslægten, de to sidste til Hundeslægten, hvilke altsaa først bor opstilles som højere Inddelinger.

8. Forskjellig fra Inddelingen (divisio logica) er Partitionen, Delingen, hvorved et Hele oploses ikke i sine Arter, men i de enkelte Stykker eller Dele, hvoraf det er sammensat. Det Hele kan ikke ved Partitionen, som tilfældet er ved Divisionen, udføres om hver enkelt af Delene.

Mennesket bestaaer af Sjæl og Legeme, — er en Partition. Jeg kan ikke her sige: Sjælen er et Menneske, Legemet er et Menneske. Derimod: Menneskene inddeltes i den Kaukasiske, den Mongoliske, den Malayiske, den Ethiopiske, den Amerikaniske Race — er en Division; her kan jeg nemlig sige: Den Kaukasiske Race ere Mennesker o. s. v. Ved Beskrivelsen af en Gjenstand (2de Lection) angiver Partitionen Dele, hvortil der skal tages Hensyn.

Fjerde Excurs.

Beviis.

1. Men uagtet alle Begrebbsbestemmelser og Inddelinger bliver dog det Spørgsmaal tilbage: Hvorfor er dette saa? hvilken Borgen have vi for de enkelte Paastandes Sandhed? — Det fuldgylde, tilfredsstillende Svar herpaa giver Beviset. Et Beviis er nemlig en Tankerække, hvis enkelte Led ere saaledes sammenknyttede, at Sandheden af nogle har Sandheden af andre til nødvendig Følge.

2. Ethvert Beviis har Form af en Slutning, idet den paastaaede Sætning skal erkjendes som begrundet i en anden.

Forskellen mellem begge ligger blot deri, at til Beviset er Sætningernes Sandhed en nødvendig Fordring, medens der ved Slutningen mere sees paa Nødvendigheden i Tankes forbindelsen. En Slutning kan derfor, skjent den bestaaer af usande Domme, gjerne i Formen være rigtig; et Beviis derimod, der bestaaer af falske Sætninger, ophører derved ganske at være Beviis, og synker ned til en blot formel rigtlig Slutning.

3. Ved Beviset maa man skjelne mellem dets Stof og dets Form. Ved Stoffet forstaar man de forskellige tanker, der høre til at danne Beviset; ved Formen den Maade, hvorpaa disse ere forenede til et Beviis. Stoffet kan igjen deles i 1) de Grunde, hvoraf Beviset udledes, Beviisgrundene (argumenta) og 2) Gjenstanden for Beviset, det der skal bevise (objectum probationis). Hine ere Præmisserne, denne Conclusionen, der med Nødvendighed maa følge af Præmisserne; thi heri ligger Beviiskraften (nervus probandi).

Anm. Beviisgrundene kunne være af meget ulige Bestaffenhed og ere ofte alle tilsammen ikke i Stand til at tilvejebringe den ønskede Conclusion. De, som have den største Vægt og udgjore Bevisets egentlige Stottepunkt, kaldes Hovedgrundene (argumenta primaria), de, som i sig selv ere svage og først i Forbindelse med hine erhølde en vis Styrke, kaldes Bigrundene (arg. secundaria).

Anm. 2. Der kunne gives flere Beviser for een og den samme Sandhed, fordi den ikke nødvendig er knyttet til et bestemt Synspunkt. Saadanne Beviser kaldes coordinerede, f. Ex. det ontologiske, cosmologiske og physicotheologiske for Guds Tilværelse. I dette Tilfælde maa vel hvert Beviis, støttet paa sine Grunde, gaae sin egen Gang; men, Grundene kunne desvagter alle give ind i hinanden og forstærke hinanden.

4. Med Hensyn til Kilden, hvorfra Beviserne hente Stof, kan man inddøle dem i 1) Erfaringsbeviser (argu-

mentatio empirica s. a. posteriori) d. e. saadanne, som ere byggede paa Erfaringserkjendelser, eller hvis Beviisgrunde ere tagne fra Erfaringen (Bidnesbyrd, Jagttagelser, Horsog); og 2) speculative B. (argumentatio pura s. a. priori) d. e. saadanne, som ere byggede paa højere Erfjendelser, eller hvis Beviisgrunde ere tagne fra almindelige Grundsatninger, hvis Gyldighed ingen betivler, fordi de finde umiddelbar Anerkjendelse af den menneskelige Aand.

Anm. 1. Erfaringserkjendelser ere f. Ex.: „Varmen udvider Legemerne“; „Jernet er tungere end Vandet“. Højere eller aprioriske Erfjendelser ere f. Ex.: „Enhver Forandring maa have en Aarsag“; „en Ting kan ikke paa engang være og ikke være“. Et Erfaringsbevis kan f. Ex. føres for Jordens fugledannede Skifte: et speculativt er f. Ex. det ontologiske for Guds Tilværelse.

Anm. 2. Erfaringsbeviset kalbes ogsaa det historiske, fordi man ikke paa nogen anden Maade kan godtgøøre, om (naar, hvor, hvorledes) en Omstændighed har fundet Sted.

5. Til Erfaringsbeviserne høre ogsaa Beviserne ved Analogi og Induction, der begge forekomme meget hyppig. Det første anvendes, naar man deraf, at to Ting stemme overeens i flere væsentlige Henseender, slutter, at de ogsaa stemme overeens i andre. Formelen er denne: A er b, c, d ; E stemmer overeens med A i b, c, d , altsaa vel ogsaa i e, f , osv. Inductionsbeviset udvider det, der gjælder om nogle Individider af en vis Art til hele Arten. Formelen lyder saaledes: A, B, C, D o. s. v. ere m (eller ogsaa ikke m); E indbefatter i sig A, B, C, D o. s. v.: altsaa ere alle E sandsynligvis m . Eksempler: Analogi: Jorden er et mørkt Himmellegeme, der har Rotation og Revolution, Bjerger og Dale, en Atmosphære o. s. v.; heri ligner Maanen den: folgelig, er Maanen vel ogsaa beboet ligesom Jorden. Induction: Jorden, Mars,

Jupiter, Venus o. s. v. dreje sig om deres Aar; disse Himmellegemer ere Planeter: altsaa dreje vel alle Planeter sig om deres Aar. — Det sees let, at Analogien refererer sig til et Begrebs Indhold, Inductionen til dets Omsang.

Anm. Naa Inductionen omfatter alle Dele af et Hele, kalbes den fuldstændig. F. Ex. Synet, Horelsen, lugten, Smagen, Golelsen ere underkastede mangfoldige Skuffelser, altsaa alle Sandser. Eller ogsaa negativt: Overken Synet, Horelsen, o. s. v. ere frie for Skuffelser: altsaa ingen Sands. Saadanne fuldstændige Inductioner, udtalte i deres Almindelighed, høye sig — skjont de ere dannede ved enkelte Jagttagelser — ved deres Evidents til Mang med Grundsatninger, hvilke man da kunde falde Erfaringsgrundsatninger. En saadan er altsaa Alle vores Sandser ellers utsatte for Skuffelser. De ere i de fleste Tilfælde meget vanskelige at erholde, men af stor Vigtighed, da de ere Grundvorden for alle Erfaringsvidenskaber.

6. Med Hensyn til den Grad af Overbeviisning, der bevirkes ved Beviset, er det enten apodiktisk, naar det ikke lader nogen Bevidsthed tilbage om Muligheden af det Modsatte, eller Sandsynlighedsbevis, naar dette ikke lykkes det. Den første Art (demonstratio) viser altsaa Sagen som sand og udenfor al Twivl; den anden fremstiller den blot som sandsynlig og endnu ikke hævet over al Twivl. Matematikken har lutter Demonstrationer.

Anm. 1. Den empiriske Erfjendelse maa altid blive mangelfuld, da den er bunden for meget til Sted, Sted og den Erfjendendes Individualitet. Selv det gyldigste Bidnesbyrd, den nojagtigste Jagttagelse, det samvittighedsfuldeste Horsog lade dog en Twivlens Brædd tilbage i os, om ikke større eller mindre Skuffelser have fundet Sted. Endog Erfaringsgrundsatningerne give os kun en høj Grad af Sandsynlighed, men ingen absolut Bisped; en Forandring er altid tænklig. Men ved at høye sig over Erfa-

ringen, reflectere over den, sammenligne det Nærværende med det Forbigangne og Tilkommende og tænke det Mulige er den menneskelige Ånd i Stand til at opdage det Allmindelige og Nødvendige i Erfjendelsen; og denne Erfjendelse, den højere, har ikke den empiriske Erfjendelses ephemere, foranderlige og utilforladelige Characterer. Derfor kunne Erfaringsbeviserne ikke give den absolute Vished, som de speculative.

Anm. 2. Til de Midler, hvorf Sandsynlighedsbeviset bestjener sig, hører ogsaa Auctoriteten, idet det nemlig viser, at visse bekjendte, ved Indsigt, Viisdom, Dyd, Fromhed o. s. v. udmarkede Mænd have erklæret sig saa eller saa om en Gjenstand. Det berækker sig ogsaa paa Folkets Stemme, der ogsaa er en Slags Auctoritet, fordi man plejer at antage, at det, som saa Mange holde for sandt, vel ogsaa maa være det (*vox populi vox dei!*). Kan det paavise dette i alle Tider og hos alle Nationer (*consensus gentium*), s. Er. ved Troen paa Gud, vil Virkningen være desto vissere. Som det Modsatte af denne Fremgangsmaade kan man ansee det, naar den Bevisende søger at gjøre en Sandhed misstent ved Forkasteligheden og Faaheden af de Vidner, der tale for den.

Anm. 3. Et Beviis, der kun er beregnet paa et bestemt Individ (Sammes Anskuelser, Sædvaner, Fordomme o. s. v.), og som derfor kun har subjectiv Gyldighed, kalbes et argumentum ad hominem, i Modstætning til det sande videnstabelige Beviis (argumentum ad veritatem), der har objectiv Gyldighed. Erasmus Montanus giver Exempler paa arg. ad hominem.

7. Efter sin Form kan Beviset enten være 1) directe eller umiddelbart (argumentatio directa), naar den Sætning, der skal bevises, umiddelbart udledes af Beviisgrundenes Sandhed; eller 2) indirecte (arg. indirecta, s. apagogica, s.: deductio ad absurdum), naar man godtgjør, at der følger noget Absurd, Umuligt eller aabenbar Falskt af at antage det Modsatte af det, man vil bevisse.

8. Et directe Beviis: Den, som frelser sit Fædreland, har Krav paa dets Taknemmelighed; Cicero frelste sit Fædreland, altsaa havde han Krav paa dets Taknemmelighed. Et apagogisk Beviis: N. N. har enten ikke dræbt sig selv eller ogsaa har han dræbt sig selv; nu kan det sidste ikke antages for muligt (paa Grund af visse Omstændigheder); altsaa har han ikke dræbt sig selv.

8. Efter den forskellige Orden, der ved Beviisførelsen folges ved Udviklingen af de enkelte Sætninger, kan Beviset enten være synthetisk eller analytisk, eftersom man anvender enten denne eller hin Methode derved*). Det synthetiske Beviis strider frem fra de højere Grunde og Betingelser (Principia) til de ved dem betingede Folgesætninger; det analytiske derimod høver sig fra de betingede Erfjendelser, der blot ere Folge af højere Grunde og Lov, til disse højere Grunde og Lov selv.

Anm. Forskjellen mellem begge er blot en ydre. Vil jeg f. Ex. bevise, at S er P, er det ligegyldigt enten jeg siger:

1) Alle M ere P

2) S er P;

S er M: eller jeg siger: thi S er M
altsaa: S er P; og alle M. ere P.

Det er altsaa ligegyldigt, om jeg først tænker mig en almindelig Regel eller Lov i Oversætningen, under denne hensører visse Objecter i Undersætningen, og derpaa i Folgesætningen anvender

*.) Den, der f. Ex. i Anthropologien gaar ut fra Begrebet „Menneske“, og saa deraf udviller de enkelte Dele af samme, gaar synthetisk frem; analytisk derimod den, der først opstillet de enkelte Phænomener og ved disse fuldender Indbegrebet af en menneskelig Organisation. Ved den synthetiske Methode findes, ved den synthetiske udvikles Begreber. Den første er regressiv (regrediens a principiatis ad principia), den sidste er progressiv (progrediens a principiis ad principiata).

den almindelige Regel paa disse, eller om jeg først tænker mig Hølgesætningen, det være som sand eller problematisk, men derpaa erkender, at sammes Subject hører til en vis Klasse af Objecter, som staar under en almindelig Lov, og nu udtaler denne Lov eller Regel i sin forbindende Almindelighed.

9. Det er ikke altid nødvendigt, at et Bevis is fremsættes med den Fuldstændighed, hvori det tænkes, men man kan forhindre det ved at udelade det, der let lader sig supplere. Et saadant forkortet Bevis faldes et Enthymema.

Anm. Man kan enten udelukke Oversætningen, f. Ex.: Du har myrdet; altsaa fortjener Du Døden; — eller Undersætningen, f. Ex.: En Morder fortjener Døden; altsaa fortjener Du Døden; — eller endog Hølgesætningen, f. Ex. Mordenen fortjener Døden, og Du har myrdet.

10. Ved Bevisførelsen kommer det an paa:

1) At man netop beviser det, der skal bevises. Herimod fejles der, naar Beviset enten er for snevert : beviser for lidet, eller for vidt : beviser for meget, eller overhovedet forfejler sit Maal (*μετάβασις εἰς ἄλλο γένος*).

Anm. Et Bevis er for snevert, naar der af Præmisserne blot folger en Deel af det, der skal bevises, saa at det Øvrige bliver ubevist; f. Ex. hvis en Anklaget vilde bevisse sin Uskyldighed af sin foregaaende (>: for den inculperede Forbrydelse) uplettede Bandel. For vidt er Beviset, naar der af Præmisserne ej blot fremgaar den Sætning, der skal bevises, men ogsaa andre, nævnlig falske; thi være disse andre Sætninger sande, vilde Beviset ikke være at dable, fordi deres Sandhed vilde harmoniere med den Sætning, der skal bevises. Maar f. Ex. En, der var anklaget for Deeltagelse i et hemmeligt forbryderst Selvskab, ikke alene beviste, at han ingen Deel havde i dette Selvskab, men endog, at han bestandig havde bekæmpet det, var aabenbart ej blot det Fordrede, men endog Meer præsteret. Vilde man derimod bevisse Typeries Skammelighed deraf, at Tyven beriger sig paa Andres Be-

loftning, maatte man gaae ud fra den almindelige Sætning, — at den, der beriger sig paa Andres Bekostning, handler skammeligt; men det vilde bevise for meget, da man heraf ogsaa kunde udlede andre falske Sætninger. — Beviset forfejler sit Maal, naar der af Præmisserne folger en ganske anden Sætning, end den fordræde, hvorefter intet bevises for det egentlige Hovedspørsmaal (*punctum questionis*). Vilde man f. Ex. bevise en Institutions Retmæssighed og Fortroffelighed, og man blev godtgjorde, at en lignende fandtes og allerede længe havde bestaaet i andre Lande, kom man aabenbart bort fra *punctum questionis*, og Beviset tog en ganske anden Retning end det skulle.

2) At Bevisgrundene ere forskellige fra det, der skal bevises, og dette ikke forudsættes som beviist og bruges som saadant. Ellers drejer Beviset sig i en Krebs (*circulus in demonstrando*).

f. Ex. „At der en Gud, beviser den hellige Skrift, thi den er indblæst af Gud.“ Her forudsættes Guds Tilværelse, som netop skal bevises.

3) At Bevisgrundene ikke vilkaarlig antages eller er uvist (*petitio principii*).

f. Ex. „Frankrig vil aldrig komme til at nyde politisk Frihed, fordi det er usikkert dertil.“ Dette skal netop bevises.

4) At der i Beviset ikke gjøres noget Spring (*salus in demonstrando*) der ikke let kan udfyldes. Ethvert Enthymema indeholder et Spring.

5) At man vogter sig for falske Slutninger, det være sig usorsættige (*Paralogismier*) eller forsættige (*Sophismer*).

Dette steer f. Ex., naar man gaaer ud fra en false Hovedsætning, som Alt, hvad der flyver i Luften, er en fugl; Flagermusen flyver i Luften: altsaa er f. en fugl; — naar man bruger det samme Ord i forskellige Betydninger, f. Ex. „at sejle (collectivt) er uundgaaeligt; jeg har sejlet (distributivt); foliglig var min Føl uundgaaeligt“; — naar man slutter fra Mulig-

hed til Virkelighed (a posse ad esse) eller fra Ikke-Væren til Umulighed (a non esse ad non posse); — naar man giver en usuldstoendig Disjunction Udseende af en fuldstoendig, f. Ex. „Hvad Du ikke har mistet, det har Du; Du har ikke mistet Horn: altsaa har Du Horn“; — naar man deraf, at to Ting ere samlede eller følge efter hinanden, slutter til et Forhold af Aarsag og Virkning mellem dem (cum hoc vel post hoc, ergo propter hoc); naar relativ forstielige Ting betragtes som absolut forstielige, f. Ex. i den bekjendte Sorites, isfolge hvilken et enkelt Horn maatte gjøre Forstjellen mellem en Dynge og ikke en Dynge; — og paa mange andre Maader.